

**KAMU ÇALIŞANLARININ DİJİTAL GÖZETİME İLİŞKİN ALGILARI:
GAZİ ÜNİVERSİTESİ**

Sermin ASIL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2017

Sermin ASIL tarafından hazırlanan “Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları: Gazi Üniversitesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Muharrem ÇETİN

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Recep TAYFUN

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Yrd. Doç. Dr. Sirel GÖLÖNÜ

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi : ..22../.05../.2017..

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sermin ASIL
31.05.2017

KAMU ÇALIŞANLARININ DİJİTAL GÖZETİME İLİŞKİN ALGILARI: GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sermin ASIL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MAYIS 2017

ÖZET

Kişisel bilgilerin teknolojik araçlarla toplanmasına ve izlenmesine dayanan dijital gözetim, teknolojinin de desteğiyle zaman ve mekan algısını yok etmekte ve hayatın her alanına nüfuz etmektedir. Gözetimin araçlara indirgenmesine ve bu araçların da insan hayatına konuşlanmasına neden olan teknoloji, gözetime yönelik sorgulamaları değersiz kılmaktadır. Bu nedenle, gözetim ve teknoloji birlikteliğinde farkındalığı artırmak önem arz etmektedir. Çalışmada bireylerin, teknolojik araçların gözetime yönelik işlevleri üzerine düşünceleri sağlanıp sonrasında sergileyecekleri tutum ve davranışların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Örneklemini Gazi Üniversitesi çalışanlarının oluşturduğu araştırmada, elde edilen bulgular kurum kültürü ile bağlantılı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışanlarda dijital gözetim ile ilgili belirli bir farkındalık yaratıldıktan sonra gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme eğilimleri incelenmiş ve bunun nedenleri tartışılmıştır. Araştırma sonucunda, çalışanların tam farkındalık düzeyine sahip olsalar bile gözetimi kabullenme eğilimi gösterdikleri, yalnızca mahremiyet ihlali söz konusu olduğunda kabullenmeme eğilimi gösterdikleri ortaya konulmuştur.

Bilim Kodu:1155

Anahtar Kelimeler: Gözetim, Dijital Gözetim, Gözetim Farkındalığı

Sayfa Adedi: 157

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muharrem ÇETİN

**THE PERCEPTION OF PUBLIC EMPLOYEES TOWARDS DIGITAL
SURVEILLANCE: GAZI UNIVERSITY**

Postgraduate Thesis

Sermin ASIL

GAZI UNIVERSITY

ENSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

MAY 2017

ABSTRACT

Digital surveillance, based on the collection and monitoring of personal information through technological means, destroys the perception of time and space with the support of technology and influences every aspect of life. The technology that leads to the reduction of surveillance to vehicles and the deployment of these devices to human life makes the inquiries about surveillance worthless. For this reason, it is important to raise awareness of the coexistence of surveillance and technology. In the study, the main purpose is to make individuals think about the functions of technological tools in surveillance and determine the attitudes and behaviours they show afterwards. In the research the participants included Gazi University employees and the findings were interpreted in connection with the organizational culture. After a certain awareness of digital surveillance was created in the participants, their tendency to accept or not to accept surveillance was examined and the reasons for this were discussed. As a result, it was revealed that even if the participants have a full awareness level, they tend to accept surveillance and tend not to accept it only when there is a violation of privacy.

Bilim Kodu:1155

Anahtar Kelimeler: Surveillance, Digital Surveillance, Surveillance Awareness

Sayfa Adedi: 157

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muharrem ÇETİN

TEŞEKKÜR

Öncelikle, çalışmam boyunca desteğini esirgemeyerek ve sorunlarımı bıkmadan dinleyerek hem akademik hem de kişisel gelişimime yön veren danışmanım Doç. Dr. Muharrem ÇETİN'e,

Problemlerime çözüm bulma konusunda varlığını her zaman hissettiren kıymetli hocam Prof. Dr. Nevzat AYPEK'e,

Akademik çalışma yapma konusunda beni cesaretlendiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli hocam Doç. Dr. Selami ERYILMAZ'a,

Çalışmamın olgunlaşması konusunda önemli tavsiyelerde bulunan değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Ali DOMBAYCI'ya,

Araştırma boyunca beni sabırla dinleyen ve desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Sami PEKTAŞ'a,

Sorularıma bıkmadan cevap veren ve tecrübelerini paylaşarak beni yönlendiren Arş. Gör. Büşra SÖNMEZ'e, Arş. Gör. Aysun ÖZTÜRK'e, Arş. Gör. Leman DEMİRBAŞ KASAP'a, Arş. Gör. Hasan TABAK'a, Arş. Gör. Orhan YONCALIK'a

Son olarak, maddi ve manevi destekleriyle motivasyonumu artıran ve hep yanımda olan aileme çok teşekkürler ederim.

Sermin ASIL

Ankara 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

GÖZETİM VE GÖZETİM TOPLUMU

1.1. Gözetimin Kavramsal Boyutu ve Tarihsel Süreci	5
1.1.1. Gözetim olgusuna kuramsal yaklaşımlar	13
1.1.1.1. “İlkel gözetim” yaklaşımı	13
1.1.1.2. Kapatılma	17
1.1.1.3. Panoptikon	19
1.1.1.4. “Modern Gözetim” olgusu	26
1.2. Gözetim Toplumu.....	32
1.2.1. Toplumsal denetim aracı olarak gözetim	32
1.2.2. Kamusal alan – özel alan algısındaki değişimler	39
1.2.3. Gözetimi kabullenme davranışı.....	48
1.3. Dijital Gözetim Uygulamaları	61
1.3.1. Dijital gözetim kavramı.....	61
1.3.2. Dijital gözetim ve uygulama alanları	67
1.3.2.1. Veri gözetim teknolojileri	69
1.3.2.2. Görsel gözetim teknolojileri.....	75
1.3.2.3. İşitsel gözetim teknolojileri.....	79
1.3.2.4. Biyolojik gözetim teknolojileri	81

2. BÖLÜM

DİJİTAL GÖZETİM UYGULAMALARINDA TEKNOLOJİ FARKINDALIĞI

2.1. Araştırmanın Amacı	85
2.2. Önemi	85
2.3. Problem ve Alt Problemler	86
2.4. Hipotezler	87
2.5. Araştırmanın Modeli.....	87
2.6. Evren ve Örneklem	88
2.7. Veri toplama araçları	90
2.7.1. Geçerlik çalışması	91
2.7.2. Güvenirlilik çalışması.....	93
2.8. Verilerin Analizi	93
2.9. Bulgular	95
2.10. Araştırmanın Sonucu	112
2.11. Tartışma	116
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	127
KAYNAKÇA.....	131
EKLER	141
ÖZGEÇMİŞ	145

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 2.1. Gözetim boyutları	64
Çizelge 3.1. Çalışan personelin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	89
Çizelge 3.2. Ölçeğin geneli ve faktörlere ait alfa güvenirlik katsayıları	93
Çizelge 3.3. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine ait betimsel istatistikler.....	95
Çizelge 3.4. Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait independent-sample (bağımsız örneklem) t-testi sonuçları	97
Çizelge 3.5. Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi	99
Çizelge 3.6. Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi	101
Çizelge 3.7. Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi	103
Çizelge 3.8. Çalışanların günlük ortalama internet kullanma durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi	105
Çizelge 3.9. Çalışanların aylık teknolojiye harcadığı tutara göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi	107
Çizelge 3.10. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine yönelik algıları ile genel algı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait pearson korelasyon analizi sonuçları.	109
Çizelge 3.11. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ait algı düzeyleri arasında pearson korelasyon analizi sonuçları	110
Çizelge 3.12. Alt faktörlerin birbiri ile ilişkisi	124

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 3.1. Araştırma modeli.....	88
Şekil 3.2. Düzey 7 faktörlü DFA modeli	92

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
akt	Aktaran
BBC	British Broadcasting Corporation
Bkz	Bakınız
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
MEGEP	Mesleki Eğitimi Geliştirme Projesi
NSA	National Security Agency
OTA	Office of Technology Assessment (Teknoloji Değerlendirme Ofisi)
TDK	Türk Dil Kurumu
TİB	Televizyon İletişim Başkanlığı
t.y	Tarih Yok
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu bilinen gözetim olgusu, günümüzde tarih boyunca hiç olmadığı kadar önemli bir konuma sahip olmuştur. Yazının bulunması başlangıç tarihi olarak gösterilen, matbaanın bulunmasıyla ivme kazanan, sanayi devrimiyle insan hayatına daha fazla nüfuz eden, ulus devletle birlikte sahnesini değiştiren, modernleşmeyle birlikte bugünkü anlayışına sahip olan gözetim; toplumsal, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm dönüşümlerden etkilenerek mevcut halini almıştır. En basit düzeyde “bir kişinin diğerini gözetlemesi” şeklinde tanımlanabilen gözetim, çeşitli faktörlerin de etkisiyle mekânsal ve uzamsal yeteneklerini artırarak günümüzde evlerimizin içinde kendine bir yer edinmiştir. Esasında, bireylerin bir denetim aracı olarak da işlev görebilen gözetime razı olmaları, modernleşmenin yarattığı insanı işaret etmektedir. Çünkü yeniyi esas alarak şimdi ve çağdaş olana vurgu yapan modernleşme, insanları en olumsuz durumlarda bile olumsuz davranışları yönünde teşvik etmektedir (Giddens, 2005: 19; Berman, 2009: 31-32). Bireylerin gözetim uygulamalarına yönelik sahip oldukları şüpheler ise risk algısıyla yok olmaktadır. Herkesin bir başkası için yabancı olduğu, tanınmayan tehlike potansiyeli taşıdığı düşüncesi insanları güvenlik kaygısıyla gözetlenmeye razı olmaya itmektir. Böylece meşruiyeti sağlanan gözetim, her kabul edilişle birlikte gözetim kültürünün genişlemesine katkıda bulunmaktadır.

Gözetim kültürü, gözetleme davranışının bireylerde de vuku bulmasıyla perçinlenmektedir. Nitekim bu doğrultuda da işlevi bulunan sosyal medya uygulamaları bir başkasını gözetlemenin ya da görünmek için var olmanın en somut örneğini oluşturmaktadır. Her geçen gün yeni bir sürümüyle karşılaşılan teknolojik araçlar “her şeyin bilgisine sahip olma” özelliğiyle bu etki alanının genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Dolgun, 2008: 30). Kişi ve nesnelerin bilgilerine yönelik yürütülen bu teknoloji tabanlı gözetim; bilgilerin toplanması, kaydedilmesi, eşleştirilmesi işlevlerinin makineler ve özellikle bilgisayarların desteğiyle gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Çalışmada Dijital Gözetim olarak adlandırılan teknoloji tabanlı bu gözetim ile video kamera kullanımı, bilgisayar eşleştirmeleri, veri madenciliği, uzaktan konum takibi, DNA analizleri, ilaç testleri, yalan makineleri, termal kameralar gibi geniş bir alandan bahsedilmektedir.

Dijital gözetim, kişilerin izlenmesinden çok bıraktıkları izlerin takip edilmesi yöntemine dayanmaktadır. Dijital gözetim türünün, gözetim alanında yarattığı en büyük fark ise, yalnızca

“şüpheli” kişilerin izlenmesine dayanan bilinen gözetim uygulamalarının aksine, şüpheli olsun ya da olmasın herkesin izlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bireyin günlük hayatına sızan dijital gözetim teknolojileri adeta seçim şansını ortadan kaldırmaktadır. Gelişen bilim ve teknolojinin bireyleri özgürleştirdiği salıklarına karşın aynı teknoloji kalabalık bir kitleyi görünmeden ya da bilinmeden izleyerek kısıtlamaktadır. Sokaktaki her birey toplanan, biriktirilen ve eşleştirilen verilerin kaynağı olmaktadır. Gözetimin bu denli yaygınlaşması ve yoğunlaşması bir gözetim toplumunun öncüsü niteliğinde görülmektedir. Kuşkusuz, bunun oluşmasına bireysel ve kitlesel olarak katkıda bulunmaktadır. Çünkü modernleşmenin de etkisiyle edinilen yeni alışkanlıklar birey olmanın özgünlüğünü yitirerek birbirine benzer kalabalıklar yaratmaktadır. Benzer davranışlar sergileyen bireyler dayatmalara gerek kalmaksızın teknolojiye endekslenmiş hayatlar yaşamaktadır. Kabul etmek konusunda zorlanılabilen bu gerçeklik bizleri geleceğimiz konusunda düşünmeye sevk etmektedir.

Bu bağlamda yürütülen “*Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları: Gazi Üniversitesi*” başlıklı çalışma günlük yaşamın her alanında yoğun bir şekilde maruz kalınan gözetim olgusunu incelemektedir. Hayatın her alanına sızmış gözetim faaliyetlerine yönelik kavramsal bilgiler doğrultusunda ilerleyen çalışma bireylerin konuyla ilgili bilgisi, farkındalığı ve bilinçli olup olmama durumları, algıları, tutum ve davranışlarını ölçmek üzere yapılandırılmıştır. Amacı, kamu çalışanlarının dijital gözetime ilişkin algı düzeylerini ve tercih edecekleri tutum ve davranışlarını belirlemek olan araştırmadan elde edilen sonuçlar kurum kültürü ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Nitekim kamu kurumlarındaki kurum kültürü ve mevcut homojen yapı düşünülerek araştırmanın hipotezi “kamu kurumunda çalışanların dijital gözetime ilişkin algı düzeyleri düşüktür” şeklinde kurulmuştur.

Çalışmanın “Gözetim ve Gözetim Toplumu” başlıklı birinci bölümünde gözetimin kavramsal boyutu, tarihsel süreç içerisindeki seyri ve gözetime ilişkin kuramsal yaklaşımlar ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Daha sonra -yaratılmasında kuşkusuz her bireyin bir neden olduğu- Gözetim Toplumu kavramı ve buna etki eden faktörlere yer verilmiştir. Son olarak bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak kapsam ve boyut değiştiren Dijital Gözetim uygulamaları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci ve son bölümü, bireylerin gözetime yönelik algılarını belirlemek üzere *Gözetim Yaklaşımı, Güvenlik Yaklaşımı, Mahremiyet Yaklaşımı, Teknoloji Yaklaşımı, Gözetim Farkındalığı, Gözetimi Kabullenme ve Gözetimi Kabulennememe* olmak üzere 7 faktör ve 31 maddeden oluşan anket sorularının incelenmesinden oluşmaktadır. Çalışmada örneklem

olarak Gazi Üniversitesi'nin çeşitli departmanlarında görev yapan 300 idari personel seçilmiştir. Araştırma, çalışanların dijital gözetim uygulamalarına yönelik algılarını belirlemeyi, demografik özelliklerine göre gözetim algıları arasında manidar bir farklılık bulunup bulunmadığını ve gözetim farkındalığı durumunda sergileyecekleri davranış modelini belirlemeyi amaçlamaktadır.

1. BÖLÜM

GÖZETİM VE GÖZETİM TOPLUMU

1.1. Gözetimin Kavramsal Boyutu ve Tarihsel Süreci

Bir otoriteyle davranışı kontrol edilmek istenen kişi arasındaki ilişkiyi ifade eden *Gözetim* kavramının kökeni Fransızca *Surveillance* kelimesine dayanmaktadır ve ilk olarak 1800'lü yılların başında kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2005:1-19). Gözetim kavramı ilk olarak doğru kişi, davranış, durum ve hareketleri yakından izlemek için kullanılmıştır (Clarke, 2005).

Gözetimin en ilkel tanımı “bir kişinin hareketlerini yakından izlemek, kişi veya grupların iletişim ve eylemlerinin sistematik olarak izlenmesi” ifadesiyle Roger Clarke (2005) tarafından yapılmıştır. Gözetim kelimesi Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük'te “gözetme işi, nezaret, himaye, yakından denetleme” olarak (Türk Dil Kurumu [TDK]), Oxford sözlüğünde “şüpheli ya da suçlu şahısların yakından izlenmesi” olarak (Oxford Living Dictionaries), Webster sözlüğünde ise “özellikle bir suçu önlemek ya da saptamak için bir şey ya da kişinin dikkatli bir şekilde izlenmesi” olarak tanımlanmıştır (Merriam Webster Learner's Dictionary).

Gözetleyen için gözetim kavramı, bireylerin davranışlarını yönetmek ve kontrol edebilmek için biriktirilen bilgi birikimini ifade etmektedir. Bireylerin davranışlarını yönetmek ve kontrol etmek için gerçekleştirilen gözetim pratiği aslında bir amaca hizmet etse de, iki farklı anlamı ifade etmektedir. Birinci anlamıyla gözetim, bireylerin davranışlarını yönetmek üzere onlar hakkında toplanan, kullanılabilen, şifrelenmiş bilgi birikimini ifade etmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen gözetim etkinliğinde bilgi depolama usulleri, özellikle sözlü kültürlerde insan etkileşiminin bütününe oluşturan *yüz yüze iletişimi* aşan iletişim biçimleridir. İkinci anlamıyla gözetim, bireylerin eylemlerinin onlar üzerinde otorite kuranlar tarafından doğrudan izlenmesini içermektedir (Giddens, 2008: 24). Bu gözetim türünün etkililiği, eylemlerin sınırları açıkça belirlenmiş ortamlar içerisinde yoğunlaşması ve sıkıştırılmasına bağlıdır. Böylece söz konusu eylemlerin, hakim kesimler tarafından izlenebilme ve

denetlenebilme derecesi de büyük ölçüde genişlemektedir. Bu durum topluluk içindeki izlenenleri izleyenlerden daha alt bir konuma yerleştirmekte ve böylece izlenen bireylerin etkinlikleri rahatça koordine edilebilmektedir (Giddens, 2008: 24-25). Bu iki gözetim şekliyle bireylerin davranışlarını yönetebilen ve kontrol edebilen gözetleyen, otoritesini doğrudan uygulayabilme fırsatı elde etmektedir. Bu doğrudan otoritenin verdiği mesaj ise “ben her yerdeyim” mesajıdır.

Gözetime yönelik “birisini veya bir şeyi izlemek ve bunları kaydederek saklamak” şeklinde amacı dahil etmeden, yalnızca yapılan eyleme odaklanan tanımlar yapılmıştır (Petersen, 2007: 10). Ancak, “insanlar, süreçler ve kurumlar hakkında bilginin kategorizasyonu, gözlemi ve kayıt edilmesinden oluşan ve bilginin toplanması, depolanması, değerlendirilmesi ile aktarımını gerektiren bir süreç” şeklinde ayrıntılı tanımlamalar da bulunmaktadır (Ball ve Webster, 2003: 1). Gözetim kavramı sosyal bilimler gibi geniş bir disiplinden değerlendirildiğinde ise ulaşılan sonuç “bir veya birçok kişinin iletişim ve eyleminin sistematik olarak araştırılması ya da izlenmesi” şeklinde olmaktadır (Bozkurt, 2000).

David Lyon gözetim kavramını, tarihselliğini reddetmeden ancak moderniteyle birlikte edindiği özellikleri de kabul ederek incelemiştir (2002: 4). Gözetimi salt modernite paralelinde değerlendirmeden yaşanan değişiklikleri zaman ve mekan odaklı çözümlemeye çalışmıştır. Gözetimin sahip olunan amaçlara göre ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişen bir öneme sahip olduğunu belirten Lyon, gözetim tanımını disiplinlerarası geniş bir perspektiften yapmaktadır. Bu bağlamda gözetimi, “kişileri ve toplumları etkilemenin ve yönetmenin bir yolu olarak toplanan, saklanan, iletilen, kontrol edilen ve kullanılan kişisel bilgiler...” şeklinde tanımlamaktadır (Lyon, 2002: 1). Lyon’un bu yaklaşımına göre, gözetim kavramında yaşanan değişiklikler, toplumun daha derinlerine nüfuz etmek amacıyla kullanılan gözetim yöntemlerinin her geçen gün artmasıyla paralellik göstermektedir.

Lyon’un gözetim yaklaşımıyla benzerlik gösteren başka bir yaklaşım ise Gary T. Marx tarafından sergilenmiştir. O, yapılan gözetim tanımlarındaki yetersizliklere dikkat çekmiştir ve “şüpheli olma durumu” nu vurgulayarak yapılan tanımlamaların gözetimi tam karşılamadığını belirtmiştir. Günümüzde gözetim amaçlı kullanılan teknolojilerin, özellikle bir şüphelinin yakalanması için değil, genel olarak ve kategorilere göre uygulandığını ifade eden Marx, gözetim pratiklerinin artık hem amaç hem de uygulama şekli açısından değiştiğini iddia etmektedir. Marx gözetim etkinliğinde; gözetlenen ve gözetleyen arasındaki belirgin ayrımın değiştiğini ve gözetimin sadece önceden bilinen ya da planlanmış bir kişiye yönelik

değil, aynı zamanda coğrafi alanlara, belirli zaman dilimlerine, şebekelere, sistemlere ve insan kategorilerine de uygulanabilir olduğunu belirtmiştir (Marx, 2002: 10-11). Dolayısıyla, gözetimin yeni boyutları da hesaba katılarak yeniden tanımlanması gerektiği üzerinde durmuştur.

Gözetim ile ilgili yukarıda verilen tanımlar, gözetlenenin, gözetim durumuyla ilgili bilgi ve rızasının olması ya da olmaması ile ilgilenmemektedir. Ancak, birinci şahıs olarak bizzat gözetlenenin bilgi ve rızasına dayanarak yürütülen gözetim faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Bazı durumlarda bireyler tarafından talep edilebilen ya da haberleri olduğunda dahi kabul edilebilen bu gözetim uygulaması iyi/olumlu olarak adlandırılmaktadır. Nitekim bu gözetim türü, olası bir risk karşısında can ve mal güvenliğinin sağlanması amacıyla hizmet etmektedir. Lyon, bu gözetim türünün kontrol ve koruma amacını taşıdığını belirtmektedir. Bu durumu örnek üzerinden açıklamak gerekirse; sokakta oynayan bir çocuğa göz kulak olunmasını istemek o çocuğu korumak ve olası tehlikeleri önlemek anlamına gelirken, o çocuğun hal ve hareketlerine gözetim aracılığıyla müdahale etmek ise yasaklamak, yönetmek ve denetim altına almak anlamlarına gelmektedir. (Lyon, 2006: 14). Verilen örnekteki ilk gözetim şekli güven teşkil ederken, ikincisi müdahaleyi ifade etmekte ve denetim sınırına girmektedir (Giddens, 2008: 24).

Gözetim alanında çalışmalar yapan Brian Martin'in açıklamaları, gözetimin "koruma ve kontrol" olmak üzere iki yüzü olduğunu iddia eden Lyon'un açıklamalarını destekler niteliktedir (Lyon, 2006: 17). Nitekim Martin de, gözetimin genellikle olumsuz bir algı uyandırdığını ancak bu olgunun iyi yanlarının görmezden gelinemeyecek kadar önemli olduğuna değinmiştir. Lyon'un *kontrol* olarak tanımladığı olumlu gözetim etkinliğini Martin *yakından izleme* olarak tanımlamakta ve bunun o kadar da kötü olmadığını iddia etmektedir. O, yakından izleme ile küçük çocukların fiziksel olarak incinmemesi için onları yakından izlemeyi veya hastaların sağlığının takip edilmesini kastetmektedir. Ona göre pek çok insan, denizde yüzmek veya yüksek bir merdivene tırmanmak gibi risk taşıyan eylemlerinde de birilerinin onları izlemesini tercih etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu durumlar gözetimin iyi/olumlu yönünün örneklerini oluşturmaktadır (Martin, 1998: 64).

Gözetimin ana unsurunu "takip etme" faaliyeti oluşturmaktadır ve takip etme faaliyetinin konusunu ise kişinin davranışları, hareketleri, konuşmaları ve ilişkileri oluşturmaktadır. Takip edilenin gözetlendiğinin farkına varması istendiğinde, davranış ve tutumlarına dikkat etmesi yönünde bir uyarı sağlama amacı güdülebilir. Bu noktada gözetim, toplumsal ve bireysel

olmak üzere ikiye ayrılır. Toplu gözetim yapıldığı durumlarda; gözetleyen istemediği davranışları kitlelerin yapmasını engelleme amacı, bireylere ait verileri toplama amacının önüne geçmektedir (Clarke, 2005: 9). Bu durum, bireylerden özellikle soyutlanmış hakikat parçacıklarını arayıp bulma faaliyeti olarak da ifade edilmektedir (Lyon, 2006: 17).

Takip etme davranışına yapılan vurguya karşın her takip etme, izleme, ilgi alanına girme ya da bilgi sahibi olma faaliyetlerinin gözetim faaliyeti olarak adlandırılması doğru değildir. Bu noktada belirleyici olduğu düşünülen gözetimin genel geçer özellikleri devreye girmektedir. Bunlar; belirli bir amaca yönelik olması, rutin olması ve sistematik olmasıdır (Wood, 2006: 8). Bu özelliklerle birlikte düşünüldüğünde, gözetim faaliyeti rastgele edinilen bilgilerden farklı konumlandırılmaktadır. Ancak, söz konusu rastgeleliğin bilgi ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü toplu gözetim faaliyetlerinde uygulanan gözetim, kişi ekseninde rastgele yapılırken sistematik, rutin ve belirli bir amaca yönelik olmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, edinilen her bilginin bir gözetim faaliyeti olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı gözetimin temel özellikleriyle belirlenebilmektedir. Ancak burada belirleyici bir özelliğe sahip olduğu düşünülen diğer faktör ise; gözetimin bir *güç eşitsizliğine* dayanmasıdır. Gözetleyen ve gözetlenen arasında bir güç eşitsizliği bulunmakta ve karşılıklı iletişim olmadığından gözetlenenler iletişimin nesnesi haline dönüşmektedir. Buna göre, sosyal ilişkiler sayesinde insanların birbirleriyle ilgili en kritik bilgileri dahi öğrenebilmeleri gözetimin bilgi toplama işlevine hizmet etmemektedir. Çünkü bir olayın gözetim olarak adlandırılması için öncelikle ortada büyük bir “güç farkının veya güven eksikliğinin” olması gerekmektedir (Martin, 1998: 64-65). Gözetimin, “bir yetkili ve davranışı kontrol edilecek kişi arasındaki ilişki” olarak tanımlanması da, güç eşitsizliği ve gözetim arasındaki ilişkiyi doğrulamaktadır (Rule ve Brantley, 1992: 405-423).

Gözetimde bir güç eşitsizliği olduğu gerçeği, alanda araştırma yapan pek çok kişi tarafından doğrulanmıştır. Ancak kabul edilen güç eşitsizliğinin, gözetimin olumsuz algılanmasının nedeni olup olmadığıyla ilgili bir kesinlik bulunmamaktadır. Martin, bu olumsuz algının nedeninin gözetimin kendisinden mi yoksa güç eşitsizliğinden kaynaklandığının bilinmemesine bağlamaktadır. Ona göre, bu belirsizliğin nedeni gözetim ve güç eşitsizliğinin birbirine bağlı oluşu ve kolayca ayırt edilemez oluşudur (Martin, 1998: 65). Staples ise, gözetimde var olan güç ilişkilerinin çok yönlü, kasıtlı ve kararlı tertipler halinde içinden çıkılmaz bir girdaba dönüştüğünü belirtmektedir. Şüphelileri gözetleyen bir polislin kendisinin de amirleri tarafından gözetlenmesi bu durumu açıklamaktadır (Staples, 1997: 3).

Gözetim tanımları incelendiğinde, gözetim faaliyetinin taşınması gereken bazı temel özelliklerin olduğu yönünde bir sonuca ulaşılmaktadır. Buna göre, gözetimin belli bir amaca yönelik olma, sistematik olma, rutin bir faaliyet olma ve içinde bir güç eşitsizliğini barındırma gibi özellikleri taşıdığı görülmektedir. Bir izleme etkinliğinin gözetim olarak adlandırılması için taşınması gereken özelliklere değinildikten sonra nasıl uygulandığı ele alınacaktır. Buna göre gözetim beş kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; sahte gözetim, açık gözetim, gizli gözetim, geniş gözetim ve rızaya bağlı gözetimdir. *Sahte gözetimde*, çeşitli araçlar ve unsurlar aracılığıyla gözetim faaliyeti gerçekleştiriliyormuş imajı verilir ve istenmeyen davranışların engellenmesi amaçlanır. *Açık gözetimde*, kendilerini daha rahat ve güvende hisseden gözetlenenler nasıl ve hangi araçlarla gözetlendiklerini bilirler ve buldukları yerlere yerleştirilen monitörlerden kendilerini görebilirler. *Gizli gözetimde* kimin, ne şekilde ve nerede gözetlendiği bilinmemektedir. Daha çok istihbarat için yapılan bu gözetim faaliyeti gizli kameralar ve dinleme cihazlarıyla yürütülmektedir. *Geniş gözetim (klandestin gözetim)*, günümüzde meydanlarda en çok rastlanılan ve gözetlenenler tarafından gözetim araçlarının görülmesine rağmen kimin gözetlendiğinin anlaşılmadığı bir gözetim türüdür. *Rızaya bağlı gözetim* ise, gözetimin iyi/olumlu yönünü oluşturmaktadır ve ciddi hayati tehlikeler/riskler söz konusu olduğunda uygulanmaktadır. (Giddens, 2005: 24-25).

Görüldüğü gibi, gözetleyenin dahi gözetlenmesine imkan tanıyan ve oldukça kompleks bir yapıya sahip olan gözetim, uygulamada yararlandığı araçların değişmesi/gelişmesinden dolayı geniş bir maziye sahip olmuştur. Nitekim gözetimin derin bir geçmişe sahip olduğunu anlamak için kullanılan araçları takip ederek geriye gitmeye gerek yoktur. Çünkü “Gözetim neden uygulanır?” sorusuna yanıt ararken bile oldukça geçmiş bir zamana gidilmektedir. Bu soruya yanıt ararken, insanların tarih boyunca bireysel/toplumsal olarak varlığını devam ettirebilmelerinin bir gerekliliği olarak birbirlerini izlediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda güvenlik, kontrol ve hakimiyet sağlamak yönünde işlev gördüğü anlaşılan gözetimin bu kadar büyük önem taşınmasının nedenlerinden biri *görme* eylemine yüklenen anlamlar olmuştur. Nitekim görme tarih boyunca gerçeklik ile özdeşleştirilmiş ve bir üstünlüğün ifadesi olmuştur. Görmeye dayalı olan bu üstünlük gerçekliği, kesinliği, tasarımılamayı, düşünmeyi, yorumlamayı, bilgiyi, egemenliği, gücü ve iktidarı içermiş ve daima bir öncelik taşımıştır (Dolgun, 2008: 30).

Görme ile ilgili birçok kişi önemli çalışmalar yapmış ve bu çalışmaların sonucunda görmenin egemenlik için önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Berger, görmenin her alanda bir

üstünlük sağladığını ve konuşmadan bile öncelikli olduğunu belirtmiştir (Berger, 2006: 7). Rigel Sartori, görmenin diğer duyu organlarından daha öncelikli olduğu ve gerçekliği ilk algılayan organın göz olduğunu belirtmiştir (Sartori, 2004:7). Platon, görmenin gerçekliğe giden bir yol olduğunu belirtmiştir (Gökberk, 1974: 68). Aristoteles ise, görmenin bir güç olduğunu belirten önemli kişiler arasında yer almıştır (Sartori, 2004: 8).

İncelendiği alanlar ve inceleyenler farklı olsa da, göze ve görme eylemine yüklenen bu anlamlar gözün bir güç unsuru olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Görülen üzerinde kurulan iktidarlığın temelinde yatan inanç ise, herhangi bir göz tarafından algılanan nesnenin, o gözün esiri olduğu ve dolayısıyla gözün o nesnenin (temsili olarak da dünyanın) efendisi olduğu yönündedir (Sayın, 2003: 15-27). Gücün kaynağının, görülen nesne üzerinde kurulan hakimiyet olduğuna yönelik kesin bir bilgi olmasa da, görenin görülene oranla daha güçlü bir konuma sahip olduğuna yönelik yaygın bir inanış vardır. Nitekim Sartori'nin "gözün, gördüğü nesnenin sahibi olduğu" yönündeki ifadesi görenin görülene oranla daha üstün olduğu inancını doğrulamaktadır (Sartori, 2004: 11-12).

Görülen şey tek bir gerçeğe sahiptir ve görene bu gerçeği sunmaktadır. Görme, görene dünyayı bir "evren yaparak" ona eylemde bulunma imkanı tanımaktadır. Böylece görmenin gerçeklik konusunda sağladığı kavrayış onu eyleme iterek görme unsurunu egemenliğin temeli haline getirmektedir (Dolgun, 2008: 30). Ancak, görülenin sahip olduğu tek gerçeklik, gören/ler tarafından farklı doğrular olarak algılanabilmektedir (Hızır, 1981: 247). Görülen ile ilgili enformasyon sunan görme eylemi, bu farklı algılamalar sonucu, bireylerin tek bir gerçekliğe yönelik farklı bilgilerle donanmış olmasına neden olmaktadır. Heidegger'in görme ile ilgili sözleri bu konuya açıklık getirmektedir. Ona göre, bir şeyi düşünmek ancak onun bize gözüktüğü ölçüde mümkündür ve bir şey üzerinde düşünmek için onu en azından tahayyül edebilecek kadar görmüş olmak gerekmektedir. Berger ise, görülenin sahip olduğu gerçeği anlamlandırmadaki farklılıkların bireylerin düşünceleri, bilgileri ve inançlarından kaynaklandığını belirtmiştir (Berger, 2006: 8). Dolayısıyla görme eylemi, gerçeğin sınırını belirlemesi ve bireyin gerçekliği kavrayışını etkilemesiyle tarih boyunca egemenliğin temeli haline gelmiştir (Dolgun, 2008: 30).

Görme eylemiyle ilgili yüzyıllardır vurgulanan en önemli nokta, görülen nesnesin ifşa edilmesi ve görülenin bilgisine sahip olunması yönündedir. Bu durumda görülen, egemenlik altına alınabilen ve denetlenebilen olarak düşünülmektedir. Öyleyse, birden fazla nesneyi görebilen gözün gücünün arttığının düşünülmesi kaçınılmazdır (Sartori, 2004: 9). Bu durum

Tanrısal benzetmelerle tarih sahnesinde kendini göstermiştir. Tanrının her şeyi gören gözü ve gücü iktidarların “dünyevileşmiş tanrılar” olma çabasını artırmıştır. Dünyevi Tanrılar, insanlar üzerinde her şeyi gören göz ve bu gözün sağladığı bilgilerle, Tanrı’nın her şeyi gören gözünden kaçamama ve Tanrı’yı hiçbir zaman kandıramama ayrıcalığını insanlar üzerinde yakalayabilmişlerdir.

Görülen şeyin bilgisine sahip olunmakta, bilgisine sahip olunan şey kolayca egemenlik altına alınabilmekte ve egemenlik altına alınan şey iktidar tarafından ele geçirilmektedir. Kısacası görülen her şey denetlenebilmektedir. Bu durum, gözetimi iktidarın temel denetim biçimlerinden birisi haline getirirken, gözü de önemli bir iktidar organına dönüştürmüştür (Çoban, 2014: 2). Dolayısıyla gözetim, egemenliklerini koruma ve güçlendirme kaygısıyla iktidarlar tarafından yıllardır uygulanmış bir denetim türü olmuştur.

Gözetim, tarihsel süreç içerisinde teknolojik gelişmelerden, bilimsel ilerlemelerden ve toplumsal hareketlerden en çok etkilenen ve bu etkiye bağlı olarak şekil ve boyut değiştiren bir olgu olmuştur. Nitekim gözetim bu bağlamdaki ilk kırılmasını göçlerle yaşamıştır. O dönemlerde, güvenliğin sağlanması adına gerçekleştirilen gözetim sosyalleşme aracılığıyla kendini göstermiştir. Bu toplumlardaki sakinler, sosyallik sayesinde birbirlerini yakından tanımakta ve birbirlerini rahatlıkla izleme olanağına sahiptiler. Bu yerleşim alanlarındaki şeffaflık sayesinde oluşan güvenlik hissi izleyerek gözetime dayanmaktadır (Giddens, 2005: 24). Cemaat toplumlarında, insanlar güvenliklerini korumak ve tehlikelere karşı koymak için insan ilişkilerini kullanmaktadırlar.

Kasaba cemaati; aile, dostluk, komşuluk ve çeşitli meclisler gibi tüm boyutlarıyla, etkili ve gerçek dayanışma ilişkilerine nihai biçimini verdi. Şehrin simgesi surlar gibi bunlar, tehlikeli “dışarı” ile çeşitli topluluk bağlarının insanları birbirlerine bağladığı “içerisi” arasındaki sınırları belirliyordu... Bu, dönemin sosyalliğinin kendisini tam olarak ifade edebilmek için, görece kısıtlı bir alana, yakın ve sık temaslara, çok sayıda ya da çok uzak olmayan buluşma mekanlarına gerek duyduğu anlamına gelmektedir (Bauman, 2003: 51).

Bir zamanlar insanların birbirlerini sosyallikleri aracılığıyla izlemelerine dayalı olarak gerçekleştirilen gözetim artan nüfus nedeniyle bu yöndeki geçerliliğini kaybetmeye başlamış ve yeni yöntemlerin geliştirilmesine neden olmuştur. İnsanların birbirini daha az tanıdığı kalabalık ortamlarda gözetim devlet tarafından yürütülmeye başlanmış ve gittikçe sistematik bir hal almıştır. Gözetim yazı, matbaa, sanayi, teknoloji, bilimsel ilerlemeler ve daha birçok faktörden de etkilenerek mevcut haline ulaşmıştır. Kulak kabartma ve muhbirlik gibi yöntemlerin gözetimin ilk uygulamaları arasında yer aldığı düşünüldüğünde mevcut hali köklü değişikliklerin yaşandığını resmetmektedir. Hatta gözetim uygulamaları alanında

insanlığı bekleyen gelecek merak uyandırmaktadır. Kuşkusuz bu merak çeşitli yazarlar tarafından da mercek altına alınmış ve geleceğe yönelik çeşitli tasvirlerde bulunulmuştur. Gelecekteki gözetim uygulamalarına bir katkı sağlayıp sağlamayacağı bilinmemekle birlikte, dönemin siyasal yapısından da etkilenerek gözetim konusunu işleyen yazarlar bugün ve yarınlar için birer öngörü niteliğinde yapıtlar bırakmışlardır.

Zamyatin, Huxley ve Orwell tarafından üretilen romanların ana temaları gözetim olmuştur (Clarke, 1988). Panoptik mantığın bir yansıması olarak görülen Zamyatin'in "Biz" adlı eserinin ilk baskısı 1924 yılında İngiltere'de yapılmıştır. Duvarları cam olan şeffaf evlerde yaşayan insanların mahremiyetleri ihlal edilmiştir ve bu ihlale alışan, sorgulamayan bir toplum söz konusudur. Sokaklarda bulunan sokak dinleyicileri ise gözetimin sokaktaki halini resmetmektedir (Zamyatin, 2010). Orwell'in "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört" adlı eseri ise, öngörülemeyen bir geleceğin tasvirini yıllar önce yaptığı anlaşılmaktadır. Roman, yeni gözetim araçlarıyla, yurttaşların günlük faaliyetlerinin en küçük detaylarının bile gözetlendiği bir yapıyı anlatmaktadır. Devlet tarafından uygulanan gözetimi temsil eden bu kitapta, izleyen/dinleyen, denetleyen ve disipline eden devlet böylece hiyerarşik sosyal kontrolü sağlamaktadır (Orwell, 2013). Algılanamayan ve görülemeyen bir gözetleyen tarafından sürekli gözetime mahkum olma hissi ile Panoptikona benzeyen bu gözetim türü belirsizlikle gözetlenenleri bağımlı kılmaktadır (Lyon, 1997: 89). Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" isimli eseri, diğer iki esere göre önemli bir farklılığa sahiptir. Bu da, insanların duruma alışmaları için dış baskılara ihtiyaç duymamalarıdır (Huxley, 2013). Hükümet tarafından gelecekteki biyolojik işlemlerle belirlenmiş, hatta üretilmiş insanların dünyasını anlatan bu eser, günümüzde tartışılan genetik mühendisliğinin uygulanmış halini yansıtmaktadır (Dolgun, 2008: 226-231). Huxley'in bu eseri insanların kendi kendilerinin polisi olabileceği gözetim yaklaşımını desteklemektedir. Huxley'in sözünü ettiği öz denetim mekanizmalarının aşırı gelişmesiyle baskıdan haz alabilir hale gelen insan tipi, günümüzde güvenlik korkusunun yarattığı paranoya ile özgürlüğünden feragat edebilen ve takip sistemlerine gönüllü olarak katkı sağlayabilen insanlara karşılık gelmektedir.

Şeffaf duvarlardan, yoğun izlemeye ve oradan genetikle oynamaya varan bir sürece giren gözetimin vurguladığı temel nokta özgünlüğünü yitiren homojen bireylerin oluşması ve böylece iktidar gruplarının denetiminin daha kolay yapılmasıdır. Görülmeden gören iktidarların hüküm sürdüğü ve bireyselleşmenin engellendiği distopik toplumlarda da mahremiyet sorunsalı bulunmaktadır. Gözetimin zikredilmesinin dahi cesaret gerektirdiği o

dönemlerde, bu eserler günümüz gözetim uygulamalarının daha iyi anlaşılması için sağlam bir temel oluşturmuşlardır. Nitekim günümüzde gittikçe erginleşen gözetim uygulamalarının önemi ve etkisi de giderek artmaktadır.

Küreselleşme, postmodernizm veya bilgi toplumu gibi kavramlar günümüzün temel toplumsal değişimlerine ışık tutmak için ortaya konulurken; gözetim kavramı, bu değişimlerin ortaya çıkardığı önemli bir sonucu ifade etmektedir. Gözetimi bu noktaya ulaştıran ise, tüm dünyayı etkisi altına alan teknolojilerin insanların gündelik hayatları içindeki dayanılmaz hafifliğidir. Gözetim, artık bir baskı unsuru olarak görülmenin çok ötesinde, bir korunma aracı ve hayatı kolaylaştırıcı teknolojik aletlere sahip olmak için ödenebilecek bir bedel olarak varlığını sürdürmektedir.

1.1.1. Gözetim olgusuna kuramsal yaklaşımlar

İlk çağlarda şiddet, baskı, kabile, imparatorluk ya da monarşiler gibi iktidar gücünü desteklemek amacıyla; modern toplumlarda yönetim amaçlı; günümüzde ise bilişim teknolojileri aracılığıyla uygulanan gözetim faaliyetleri kendisiyle birlikte adeta bir kültürün de oluşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda bir önceki bölümde tarihsel bağlamı içinde ele alınan gözetim olgusu, bu bölümde kuramsal yaklaşımlar bağlamında ele alınacaktır.

1.1.1.1. “İlkel gözetim” yaklaşımı

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde sistematik ve somut kaygılarla uygulanan gözetim pratiklerinin sanayi toplumuna geçiş ile aynı tarihe denk geldiği görülmektedir. Ancak bilinmektedir ki, sanayi toplumu öncesi dönemde de çeşitli kaygılarla ilkel olarak değerlendirilen gözetim pratiklerine başvurulmuştur.

Bir güç eşitsizliğini temelinde barındıran ve güçlünün çeşitli nedenlerle kendinden güçsüze uyguladığı gözetim ilk olarak kulak kabartma, takip ederek izleme ve casusluk gibi ilkel yöntemlerle yürütülmüştür. Paris’te kapıcıların apartmanlarda yaşayanlarla ilgili muhbir yapılması ve yine Paris’te yirmi bin fahişenin muhbir yapılması gözetimin ilk uygulamalarına örnek teşkil etmektedir (Dolgun, 2005: 52). Ancak bu bölümde, gözetimin kişilere yönelik bilgileri kayıt etme işlevine hizmet eden uygulamalar üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda yazının bulunması bu bölümün başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Çünkü yazı bulunmadan önce uygulanan gözetim pratikleri bilimsel bir nitelik taşımamakta ve sağlam bir temele

oturtulamamaktadır. Bu doğrultuda, yazı gözetim uygulamalarına büyük katkılar sağlayarak gözetimin sistematik bir temele oturtulmasını sağlamıştır. Özellikle devlet yönetimi konusunda, yazılı veriler depolayarak halkın kolay yönetilmesi sağlanmış ve halk üzerindeki denetimin kapsamı genişlemiştir. Antik Yunan uygarlığında vergi, askerlik ve göç gibi amaçlarla nüfus kayıtlarının tutulması ve M.Ö. 15. yüzyılda İsraililerin nüfus sayımı yapması ve evlilik kayıtlarını tutması devlet kanalıyla uygulanan yazılı gözetimin ilk örneklerini oluşturmaktadır. Savaşa etkili bir hazırlık için askerlerin hareketlerinin gözlenmesi ve hesaplanması, ordu ve subayların bürokratik örgütlenmesi, topyekun savaş için tüm sivil toplulukların seferber edilmesi ve devlet birimleri olarak güvenlik ve haber alma servislerinin gelişmesi modern askeriye ve savaşla ilgili faaliyetlerde gözetim alanını oluşturmaktadır. Üstelik bu girişimlerin *kutlu hedefi* olarak ulusal güvenlik, askeri üstünlük veya saldırganın yenilgisini sağlamak gösterilmektedir (Lyon, 1997: 47-48).

Yazıyı bilmek ayırıştırıcı ve hiyerarşide üst tabakalara çıkmaya yarayan bir araç olmuştur. Baldini (2000: 28)'nin "Okuma yazma bilmek zengin ve rahat bir yaşam sürme imkanı yaratmaktadır" sözü yazının toplumu sınıflandırmadaki rolünü daha net göstermektedir. Nitekim yazı sınıf ayrımının ve hiyerarşinin en belirgin göstergesi olarak, üst sınıfların alt sınıfları denetleyebilmesi için bir imtiyaz görevini üstlenmiştir.

Yazının toplum üzerinde neredeyse ilk uygulandığı alanlardan biri toprak paylaşımı olmuştur. İster doğu ister batı toplumları olsun, tarih boyunca yerleşik uygarlıklar ve göçebe topluluklar birbirleri için tehdit unsuru oluşturmuştur. Yerleşik uygarlıklar bu tehditten sakınmak ve topraklarını göçebe topluluklardan korumak için birçok yöntem uygulamıştır. Bu yöntemlerin en başında yüzyıllardır toplum üzerinde yaptırım gücü en yüksek araç olan dini kullanmışlardır. Dini gözetim, din kurumları aracılığıyla din kurallarının uygulanması, doğum, evlilik, vaftiz ve ölüm kayıtlarının tutulması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Zamanla, din ve politika birbirini destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Toprakların tanrıya ait olduğu düşüncesi yayılarak denetleyici tüm kurumların tanrıyı temsil ettiği vurgulanmıştır. Nitekim *tanrının gözü* metaforu ile sürekli gözetleniyor olma algısı oluşturulmuş ve konu toprak paylaşımı olsa bile kural ihlalleri din kurallarına itaatsizlik olarak kabul edilmiştir. Yasalar çerçevesinde de desteklenen bu algı, insanların birbirini gözetlemesi noktasına kadar taşınmış ve kuralların çiğnenmesi durumunda toplumsal müdahalelerin oluşmasına kapı aralamıştır. Böylece toprak kavgaları engellenmeye çalışılmış, kurumların tanrıyı temsil etmesinin yanı sıra imparator ya da iktidarın tanrının yeryüzündeki gözü (*vekili*) olduğuna inandırılmıştır.

Devlet tarafından uygulanan gözetimin bir aracı olarak yazının kullanılmasından sonra matbaanın bulunması da gözetim uygulamalarının ivme kazanmasına neden olmuştur. Önceleri din kurumları aracılığıyla toplum üzerinde etkisini hissettiren devlet, matbaa ile birlikte özellikle tüm kurumlar üzerindeki etkisini artırmıştır. Yerleşik toplumlardaki tüm faaliyetler kayıt altına alınmış ve bu kayıtların kapsamı zamanla genişlemiştir. Tarlalardaki faaliyetler, toprak paylaşımları, isim ve yaş bilgilerini de kapsayan kayıtlara iktidarın kaygıları doğrultusunda sürekli yenileri eklenmiştir. Nüfus sayımları yapılmış ve olası bir savaş esnasında savaşabilecek kişiler belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla ilgili örnek olarak İsrail topluluğunun 15. yüzyılda toplumdaki değişimleri kontrol edebilmek adına nüfus sayımını kayıt altına aldığı “Sayılar Kitabı” örnek olarak verilebilir (Lyon, 1997: 39). Baskı ve şiddet eğilimli yönetimlerle yazılı gözetim sistematikleşmiştir. Merkezi yerleri ellerinde tutmak isteyen göçebe topluluklar ulaştırma sistemleri kurarak bunu posta yolları olarak kullanmış ve böylece gizli haber alma teknikleri geliştirmişlerdir. Hatta, bu ulaştırma sistemleri günümüz bilişim teknolojilerinin temelini oluşturmaya katkıda bulunan bir gelişme olarak tarihe geçmiştir (Dolgun, 2008: 51)

Hem devlet kayıtlarıyla ilgili gerekli bilgileri hem de bireylerin özel alanlarıyla ilgili malumatların toplanmasını olanaklı hale getiren yazı; gözetim faaliyeti olarak uzman kadroların ortaya çıkmasında etkili olmuş ve toplumsal sınıfların oluşmasında rol oynamıştır (Giddens, 2008: 186). İdari alanda yazı ve bilgi ilişkisi ekseninde uzmanlaşmış bir yönetici kadrosunun ortaya çıkması, bilginin bir iktidar uzantısı olarak işlev görmesine neden olmuştur. Öyle ki, bu imtiyaz yöneten ve yönetilenlerin kullandığı dil arasındaki ayrımı da beraberinde getirmiştir (Dolgun, 2005: 29-30).

Yazı alanında uzman olan kadro denetim görevlileri olarak ülkeyi çeşitli zaman dilimlerinde gezerek bağlı olduğu kuruma haber vermekte, hatta bazı durumlarda özel istihbarat gereği bu denetimi kılık değiştirerek yapmaktadır. Böylece halk arasında rahatça dolaşarak bilgi toplamakta ve bunları rapor halinde bağlı olduğu kuruma iletmektedir. Yönetim kadrosu yazı ve onun sağladığı imtiyazları korumak ve bu imtiyazlardan kaynaklanan ayrımı devam ettirmek için okuma yazma bilmeyen alt tabakayı yönetim alanının dışında tutmak istemiştir (Dolgun, 2005: 29-30). Çin ve Hint uygarlıklarında iktidarların itibarının yazı ve metinler hakkındaki bilgilerine dayanması bunun en belirgin örneğini oluşturmaktadır (Schroeder, 1996: 68-71). Yine Hint uygarlığında, yazıya dayalı kast sistemine ve okuma yazma bilmenin imtiyazına yönelik olarak verilebilecek en iyi örnek; kast sisteminin en alt tabakasında

bulunan kölelerin kutsal kitapta bulunan bilgileri öğrenmelerinin yasak olması ve bu bilgileri onlara öğreten diğer kast üyelerinin ağır cezalara mahkum edilmesidir (Loon, 1990: 109).

Ortaçağ Avrupa'sında 8. ve 9. yüzyıllarda Latince imparatorluğa ait bir dil olarak kullanılmış ve o dönemlerde sadece kilise mensupları eğitilerek iktidarın okuma yazma bilen kişi ihtiyacı kiliseden tedarik edilmiştir (Dolgun, 2005: 31-32). Böylece okuma yazma bilmeyen halk ile eğitilmiş azınlık olan iktidar mensupları arasında ciddi bir uçurum oluşturulmuştur. Sınıfsız bir toplumdan sınıflı bir toplum yapısına geçiş kölelik sistemini işaret etmekte ve bu sistem bilinçli olarak alt tabakanın bazı noksanlıklarının sürdürülmesiyle yürütülmektedir.

Hem sistematik gözetimin ilk örneklerinden biri olarak hem de toplumsal sınıfa dayalı tabakalara yönelik bilgilerin yer aldığı Domesday Book yazılı gözetimin en önemli örneği olarak literatürde yer almaktadır. Domesday Book, İngiliz toprak sahiplerinin kayıtlarının tutulduğu, insanlara ve mülklere ait bilgilerin bir derlemesidir. Domesday Book araştırması çok geniş ayrıntıları içermesi ve çok kısa sürede tamamlanması açısından ortaçağda gerçekleştirilmiş en dikkat çeken idari uygulamalar arasında yer almaktadır. Kral I. William, 1086 yılında kraliyet görevlilerinden oluşan yedi ya da sekiz kurul görevlendirerek her birini bir bölgede çalışma yapmaya göndermiştir. Bu görevliler illerde krala ait topraklar ile doğrudan krala hizmet yoluyla arazilerini ellerinde tutan büyük kiracılara ait topraklarla ilgili ayrıntılı bilgiler derleyerek Domesday Book kitabını oluşturmuşlardır. Kral, böylece mülkleri yeniden bölüştüren ve yeni vergi sistemleri getiren kapsamlı bir toprak aktarımı planını uygulamıştır. Bu yöntem, devletin uyguladığı denetimi tamamlayan bir bilgi tekeli işlevi görmüştür ve buradaki gözetim iktidara ilişkindir (Lyon, 1997: 39-40).

Yazılı gözetimin stratejik ve planlı olarak gerçekleştirilen ilk örneklerinden olan Domesday Book kitabına ait bazı belgeler günümüzde hala mevcudiyetini korumaktadır. Öyle ki BBC, Domesday Book'un dünyanın tarihini sunan yazılı bir belge olduğunu iddia etmektedir (British Broadcasting Corporation [BBC]). Günümüzde, tarihteki uygarlıkların eski yerleşim yerlerini tespit etmek için arkeologların hala başvurduğu bu kitap yazılı gözetimin eşsiz bilgi kaynağını sunmaktadır. Bireylerin ayrıntılı ve özenli gözlem altında tutulmasına imkan veren Domesday Book ile bireyler hakkında dosya ya da belgelerin yaratılması ve sıraya konulmasının temelinde Foucault *disipliner iktidarın* yattığını söylemiştir (Lyon, 1997: 49). Resmi istatistiklerin tutulması ve bireylerin gündelik hayatlarına ilişkin kayıtların tutulması gelişmekte olan gözetim pratikleri arasında yer alarak iktidar sahiplerinin vazgeçilmez denetim araçları olmuştur.

Literatürde *ilkel gözetim* olarak konuşlandırılan bu gözetim türü, tarihte kendini yazı ve yazının sunduğu ayrıcalıklar ile göstermiştir. Gözetimin tarihsel seyrinin sonraki aşamasında etkili olan ana faktör ise, gözetim uygulamalarının gerekliliğinin arttığı düşüncesiyle uygulama şiddetinin de artması olmuştur. Kapatılma olarak adlandırılan bu kuramsal yaklaşım günümüzde hala işlerliğini koruyan cezalandırma sisteminin de öncüsü olmuştur.

1.1.1.2. Kapatılma

Cemaat toplumundan uzaklaşarak, göçlerin de etkisiyle toplum içinde birbirini tanımayan insanların çoğalması, suç işleme oranının artması ve güvenlik hissinin azalması iktidarın yönetemeyeceği kadar kalabalık bir kitleyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu kalabalık içinde korku paranoyasına kapılan insanlar için tanımadıkları, suç işleyen ya da suç işleme potansiyeli olanlar toplum içindeki korkuyu besleyen tehlikeler olarak görülmeye başlamıştır (Bauman, 2003: 58). Ehlileştirilemeyen ve toplumla kaynaştırılmayan bu insanlar toplum içindeki güvenliğin sarsılmasına yol açmıştır. Devlet, toplum içinde tehlike potansiyeli taşıyan efendisiz “aylaklar” olarak adlandırılan bireyleri (Bauman, 2003: 53), denetim altında tutabilmek ve toplumun güvenliğini sağlamak için ilk olarak onları daha görünür kılmayı denemiştir (Tekergül, 2010: 7). 1604 yılında İngiltere’de çıkarılan bir kanunla, bu başıboş insanları daha görünür kılmak için *damgalama* yöntemi uygulanmıştır (Bauman, 2003: 57). Bu yöntem, deriye R (Rogue – Serseri) damgası vurularak üzerinde yaşam boyu kalmasını amaçlamaktaydı. Böylece tehlikeli insanların görünürlüğü artırılarak denetim altına alınması ve yer değiştirmeleri sonucu tanınmamaları gibi tehlikelerin ortadan kaldırılması umulmuştur. Ancak, damgalanarak ifşa edilmeye çalışılan insanlar üzerindeki bu uygulama bir süre sonra etkisiz hale gelmiştir. Başarılı olmayan bu uygulama sonucunda gözetimin boyutu değişerek gözetlenecek insanların yarı yapılandırılmış ortamlara sokulması ve amaçlı bir şekilde gözetlenmesi şeklini almıştır. Görülebilen her şeyin denetim altına alınabildiği düşüncesinden hareketle, devletin kontrol etmekte zorlandığı ve egemenliğini tehlikeye atabilecek olan bu grup belirli bir alana kapatılarak ve gözetim altında tutularak daha görülebilir bir hale sokulmuştur.

Gözetimin yeni bir boyut kazanmasına ve uygulama şeklinin daha katı bir hal almasına neden olan kapatılma, toplumda kaybolan huzuru geri getirmek ve tehlikeleri ortadan kaldırmak için devletin başvurduğu bir yöntemdir. Suç işleyenleri zoraki olarak kapatmayı ifade eden bu uygulama Foucault tarafından “büyük kapatılma” olarak adlandırılmıştır (Foucault, 2006: 83).

Bu uygulamanın, daha önceki uygulamaların başarısızlığını unutturacağına ve huzurun en büyük güç olan devlet tarafından yeniden sağlanacağına inanılmıştır.

Kapatılmanın uygulanmasında bilinen ilk neden veba salgını ve bu salgının önlenmesi için alınan tedbirler olmuştur. Tarihte “Kara Ölüm” olarak da adlandırılan bu salgın milyonlarca insanın ölümüne neden olmakla birlikte korunmak için alınan tedbirlerin de katılaşmasına neden olmuştur. Literatürde başka ülkelerden gelen gemilerdeki fareler aracılığıyla taşındığı belirtilen bu salgın öyle bir hal almıştır ki, ölen kişilerle ilgili dini görevleri yerine getirecek din adamı bulmakta dahi zorlanılmıştır. Kentler duvarlarla örülmüş, giriş çıkışlar kapatılmış ve kurallara uymayanlar ölümle cezalandırılmıştır. Bu salgından korunmak için doktorlar tarafından tavsiyeler verilmiş ve kentte her bölümden sorumlu birer denetçi bulundurulmuştur. Sokağa çıkma yasağı getirilmiş ve insanlar sadece temel ihtiyaçlarını almak için iletişimin oldukça kısıtlı olduğu bir şekilde sokağa çıkabilmişlerdir. Kurallara uyulup uyulmadığının sürekli denetlendiği bu vebalı kentlerde, denetim sürekli ve her yerde olmuştur (Foucault, 2006b: 289). Dolayısıyla denetim anlamındaki en aşırı uygulama olan vebalı kent düşüncesinden yola çıkarak uygulanan kapatılma ile toplumun güvenliğini tekrardan sağlamak amaçlanmıştır.

Denetim noktasında uç bir uygulama olan vebalı kent uygulaması kapatılma olgusuna ilham vermiştir. Vebalıları toplumdan dışlayarak *ötekileştiren* bu uygulama, tarihte birçok uygulamanın temelini oluşturmaktadır. Nitekim hapisane, düşkünevi, darülaceze, hastane ve akıl hastanelerinin kapatılmalar için oluşturulduğu ve bu yerlerde büyük kapatılma mantığı olduğu görülmektedir. Bu kurumlar cemaat toplumlarının eski huzurunu yakalaması için sistemli olarak oluşturulmuştur. Ötekileştirilen insanın diğerlerinden dışlanarak farklı muamele görmesi ve kendisine dayatılan kurallara uyması iktidarın gücünün en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Kurallara uyulup uyulmadığı denetim ile kontrol edilmiş ve denetim aracı olarak da gözetim kullanılmıştır. Bu nedendir ki, kapatılma gözetimin en katı şekilde uygulanan yöntemini oluşturmuştur.

Toplumsal bir denetim aracı olarak sınırları belli bir mekana kapatılarak gözetimin uygulanması zamanla kapsamını genişletmiştir. Topluma uyum sağlayamayanlar, farklı özelliklerinden dolayı ötekileştirilseler bile aynı yere kapatılmışlardır. Paris’te “Genel Hastane” olarak adlandırılan kurum; deliler, hastalar, fahişeler, sakatlar, yoksullar, hırsızlar, dilenciler, meczuplar ve eşcinseller gibi toplumla bir harmoni oluşturamayanların kapatıldığı kurumdur. Genel Hastane, tıbbi bir kurum olmanın yanında adli bir kurumdur ve

mahkemelerin dışında karar verme yetkisine ve infaz etme gücüne sahiptir. Burada bulunanların itiraz hakkı bulunmamakta ve mutlak düzen korunmaktadır. Yarı adli bir yapı olan bu hastane kral tarafından polis ile adaletin arasına yasanın sınırlarına yerleştirilmiştir (Foucault, 2006: 89-92).

Toplumda tehlike oluşturacak insanlar olarak algılanan ve etkisizleştirmek için önce kapatılıp daha sonra bir gözetmen tarafından gözetlenen bu insanlar çalışmayan ya da çalışmak istemeyerek düzeni bozduğu düşünülen insanlardır. Bu insanların kapatılmadan kurtulabilmeleri ise, bir işe girmeleri ve düzene ayak uydurabilmeleri ile mümkündür. Esasında, bu noktada kapitalizme hizmet eden kapatılma, işsizlik sorunlarıyla baş edebilmek için de başvurulan bir yöntem olmuştur. Nitekim kriz dönemlerinde işsizlerin ayaklanmalarını önlemek için de kapatılmaya başvurulmuştur. Toplumun güven ve huzur ortamına kavuşturmak için girişilen kapatılma uygulaması işsizlerin kapatılması ve daha sonra kapatılanlara iş verilmesi şeklini almıştır (Foucault, 2006: 117). Böylece bir işe yaramayanlar kapatılmanın ötesinde bir işin ucundan tutarak topluma yararlı birey olmakta ve sistemin çarklarının dönmesine katkıda bulunmaktadır.

Kapatılma gerek gözetimin şiddetini artırdığı için gerekse sonraki uygulamalara öncülük ettiği için tarihte en çok yankı uyandıran gözetim uygulaması olmuştur. Ancak bu uygulamada belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan her türden kişinin aynı yere kapatılması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Nitekim gözetim uygulamalarının kronolojik seyri bu eksikliği ortadan kaldıran kuramsal yaklaşımlara sahiptir. Kapatılmaya yönelik sınıflandırmalar hapisanelerin doğuşu ve yükselişi dönemine denk gelen ve gözetimin en somut örneğini oluşturan Bentham'ın Panoptikon modeliyle gerçekleşmektedir. Kapatılma uygulamalarına bir yenilik getiren bu çalışma günümüzdeki gözetleme uygulamalarının da felsefik temelini oluşturmaktadır.

1.1.1.3. Panoptikon

Yazının bulunması ile gerçekleşen kayıt altına alma işlemi gözetimin sistematikleşmesini sağlamıştır. Kapatılma uygulaması ise gözetimin somut bir hal almasını sağlamıştır. Ancak kapatılma uygulamasının altın çağı olarak nitelendirilebilecek döneminin başlangıcı hapisane olgusu içerisinde gerçekleşmesiyle olmuştur. Suç ve ceza alanında gerçekleştirilecek reformların başlangıcı olarak sayılabilecek ve çok ses getirmiş olan "Panoptikon" hapisane düşüncesi, İngiliz ceza hukuku reformcusu Jeremy Bentham

tarafından 18. yüzyılın sonlarında cezaevleri için ideal bir mimari plan olarak geliştirilmiştir. 1791 yılında geliştirilen “*her şeyi gören*” anlamına gelen bu model ile mimarlığın mekansal tasarım ve düzenlemesi içinde gerçekleşen bu paradigmatik değişim (Chapman ve Ostwald, 2006: 1), denetim toplumunun simgesi olarak kabul edilmiştir (Piro, 2008: 36).

Yapıldığı dönemden itibaren dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Panoptikon halka biçiminde bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında da bir kule bulunmaktadır. Avluyu çevreleyen halka hücrelere bölünmüştür ve her hücrenin hem avluya hem de dış cepheye bakan pencereleri bulunmaktadır. Hücreler, kendi dış cephesindeki pencerelerden aydınlatılmakta ve böylece kuleden bakıldığında hücreler görülmektedir. Kulede bir gözetmen, hücrelerin her birinde ise deli, hasta, mahkum, işçi ya da okul çocuğu gibi farklı sınıflandırmalara tabi olan ve toplumda *aykırı* olarak adlandırılan söz gelimi suçlular kapatılmıştır. Hücrelerin pencerelerinden yansıyan ışık sayesinde kuleden bakıldığında hücre içinde bulunanların ne yaptıklarının silüetlerinden kavramak mümkün olmaktadır. Böylece hem gözetleyen hem gözetlenen birbirini görebilmektedir (Bentham vd., 2008: 14- 15).

Bu modelde gözetlenenler avlunun ortasında bulunan gözetleme kulesini görebilirken gözetleyeni görememektedir. Mahkumların sürekli gözetlenmesine dayanan Panoptikon anlayışı görene atfedilen gücü gözetleyene vererek hakim gücü en üst düzeye çıkarmaktadır. Burada kendini izleyen gözetmeni göremeyecek olan mahkumların gözetmen kulede olmadığı zamanlarda dahi izlendiklerini düşünmeleri arzulanmıştır. Bir iktidar göstergesi haline gelen gözetleme kulesi ile mahkumlar kontrol altında tutularak ne yaptıklarına dair bilgiler toplanmaktadır. Her şeyi bilmek isteyen iktidar burada görülmeden görmeyi bir güç unsuru olarak kullanmıştır. Böylece mahkumlar sürekli gözetlendiklerini her an hissettikleri için hareketlerinde temkinli olmuşlar ve kendilerine söylenen her şeyi yerine getirmeyi tereddütsüz kabul etmeye zorlanmışlardır.

Geleneksel kapatma modelinin; kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak şeklinde üç ilkesi bulunmaktadır. Panoptikon modelinin ise bu üç ilkedeki yalnızca kapatmak işlevini yerine getirdiği bilinmektedir. Çünkü Panoptikon felsefesine göre tam ışık ve gözetmenin bakışı altında olmak karanlıktan daha yakalayıcıdır (Rigel vd., 2005: 133). Nitekim göz önündeki yer anlamına da gelen Panoptikon diğer iki ilkeyi göz ardı etse de tam bir gözetim halini sağlamaktadır.

Panoptikon'da temsili iktidar olarak algılanan gözetleme kulesi bir simge haline gelmiştir. Kulede gözetleyen görünmediğinden, aslında kulede biri olmasa da mahkumların bilinçaltında gözetlendiklerinin yer etmesi sağlanmıştır (Sucu, 2011: 125-140). Esasında bu gözetim tekniğinin de temel hedefi her bir mahkumun kendi kendisinin polisi haline getirmektir. Sürekli gözetlendiklerini düşünen ancak böyle bir gözetimin olmadığı zamanlarda dahi, mahkumlar kendi kendilerini denetleyerek gözetimi kalıcılaştırmış olmaktadır. Verilen herhangi bir kurala uyulmadığında kuledeki gözetmenin o anki mevcudiyeti ve ceza alma olasılığı, mahkumları kulede gözetmenin bulunduğunu varsayarak itaat etmeye yöneltmektedir. Lyon'a göre, Bentham'ın tasarladığı bu modelin gözetim olgusunda yarattığı reform da burada yatmaktadır. Ona göre, gözetleme işindeki söz konusu belirsizlik, itaat ettirmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır (Lyon, 1997: 95).

Panoptikon, gözetim ve denetim alanında şimdiye kadar düşünülmemiş şeyleri düşünerek, yeni bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. Gözetlenenleri ışık altında bırakarak onları ifşa etmek ve gözetleyeni göstermeden gözetimi sürdürmek bu eylemin etkililiğini artıran faktörlerdir. Özellikle gözetleyenin doğrudan görünebildiği ve çok kişinin gözetlendiği durumlarda etkili olmak adına birden fazla gözetmen kullanılması gerekecekti. Ayrıca doğrudan gözetim halinde gözetlenenler en ufak bir dikkatsizlik ya da başka yöne bakmadan yararlanarak kuralları ihlal edebilirlerdi. Ancak bu yöntem hem görünmeden görmeyi mümkün kılmakta ve hem de aynı anda birçok kişiyi tek bir kişinin gözetlemesini sağlamaktadır. Bu durum denetim için harcanan masrafın da azalmasını sağlamaktadır (Foucault, 2000: 295).

Bentham'ın Panoptikon ile gözetime getirdiği yenilik olan "itaat etmenin bir aracı olarak belirsizliği" kullanması bulanıklığa dayalı denetimin temelini atmıştır. Ancak, bu düşünceden yola çıkarak oluşturulmaya çalışılan itaat davranışı sosyal alanlarda zaten kendini göstermektedir. Dinsel gözetim olarak adlandırılan ve literatürde "Tanrının Gözü" metaforuyla yer alan bu eğilim sorgulamadan itaat etmeyi sağlamaktadır. Ancak, itaat etmeyle ilgili belirtilmesi gereken en temel şey insanoğlunun buna yönelik kültürel kodlarla yetiştirildiğidir. Nitekim güçsüz ve savunmasız olmasından dolayı doğduğu andan itibaren itaat etme eğilimi gösteren insanın ilerleyen yıllarda yalnızca itaate yönelen sebepleri değişmektedir. Bir gruba dahil olma ihtiyacı, sorumluluktan kaçınma, cezalandırılma korkusu, kaybetme korkusu, güçlünün yanında olmak isteği ve toplumsal öğretiler gibi nedenler itaati sağlarken, ebeveynlerin ve eğitimcilerin ödül-ceza sistemini uygulamaları da bu eğilimi

pekiştirmektedir. Söz konusu cezanın ne olacağı, nereden geleceği ya da hangi davranışa yönelik olacağını bilinmediği durumlarda ise itaat etme eğilimi artmaktadır. Nitekim bu belirsizlik itaat davranışına yöneltmektedir. Öngörü ve olabirliğin hesabının yapıldığı belirsizlik durumlarında ortaya çıkan olası tehditler “gücün otomatik işleyişini sağlamak” amacına hizmet etmektedir (Foucault, 2000: 224).

Bentham, cezalandırılanları itaate yönelten ve belirsizliği esas alan Panoptikon modelinin; “ıslah edilemez olanın cezalandırılması, delilerin denetimi, kötülerin ıslahı, şüphelilerin kapatılması, tembellerin çalıştırılması, acizlerin bakılması, hastaların sağaltılması, sanayinin herhangi bir dalına gönüllülüğün veya eğitim yolunda hızlanan yarışın öğretilmesi” için yararlı olacağını belirtmiştir (Lyon, 1997: 95). Foucault, bu modeli Rousseau’nun şeffaf toplum hayaline benzetmektedir (Foucault, 2007: 92). Buna göre, her şeyin, herkesin ve her yerin görünür kılındığı, görmenin önüne geçen engellerin kaldırıldığı, boşlukların bakışlarla doldurulduğu hayali bir toplumda bir süre sonra gözetlenenler de gözetler konuma geçmektedir. Bu hayalin Panoptikonla benzer noktası ise, gözetlenenlerin gözetleyen konumuna geçmesi yani kendi kendisinin ve diğerlerinin polisi olmasıdır. Panoptikon modelinde ise bu eğilim, yaratılan belirsizlik ile itaate yönelenlerde görülmektedir.

Gözetlendiğini ya da gözetlenebileceğini bilen insanlar, bir süre sonra kendilerini başkalarının gözünden bakarmışçasına değerlendirerek hareketlerini düzenlemektedirler (Patton, 2000: 185-186). Bu farkındalık içinde gözetim bir disiplin tekniği işlevini görmektedir. Kuşkusuz bu çalışmada vurgulanan en önemli noktalardan biri de budur. Gözetimin farkında olma içsel bir disiplin sağlamaya yaramaktadır. Böylece olası sapkınlıklar önlenirken, bulunulan yere uygun davranışlar sergileyenler gözetimlerinin farkında olarak desteklenmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, gözetimin farkında olanlarda bulunan gözetimi kabullenme davranışı yalnızca güvende olma isteği ya da gözetimin pozitif gücüyle ilgili değildir, aynı zamanda bireylerin izlenmekten aldığı hazla da ilişkilidir (Nelkin, 1997 akt. Dedeoğlu, 2004: 2).

İzlemeye dayalı hazzın yaratılma süreci esasında günümüz toplumlarına dayatılan yaşam koşullarıyla şekillendiği düşünülmektedir. Modernite öncesi dönemde birbirini kollamaya yönelik yürütülen izleme alışkanlıkları, artan nüfus sayısı ve zorlaşan yaşam koşullarıyla birbirini hiç tanımayan ancak günlük rutinlerini sürdürmek zorunda olan insanların aynı mekanları paylaşırken iletişim kurmamalarıyla bugünkü halini almıştır. Kitle ulaşımının gelişmesiyle insanların ilk kez, uzun süre hiç konuşmadan birbirine bakmak zorunda

kalmaları ve bakıp da tanımıyor olmalarının başlarda bir huzursuzluk yarattığı belirtilmektedir (Simmel, 1971 akt. Gürbilek, 2014: 31) Hatta işitmeyen ama gören kişinin görmeyen ama işiten kişiden daha tedirgin olduğuna yönelik iddialar, salt görmeye dayalı hazzın günümüz halini alana kadar zorlu bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Ancak, başlarda hissedilen huzursuzluğa karşın, günümüzde “görülmeden görmek” eylemiyle hissedilen haz duygusunun iki gözün birleşmesiyle ortadan kalkacağı düşünülmektedir (Zizek, 2005: 128).

Panoptikonun etkili oluşunun nedenlerden biri de gözetlenen kişilerin gözetlenmeye yönelik hissettikleri huzursuzluğun yerini gözetimden kurtulamama düşüncesine bırakması ve akabinde rutin faaliyetlerini gerçekleştirirken bu belirsiz gözün altında olmaya alışarak haz almasıdır (Zizek, 2005: 127-128). Kuşkusuz bu model devlet ve denetim anlayışıyla ilgili köklü dönüşümlere neden olmasıyla amaçladığından daha büyük bir ilgi görmüştür. Her ne kadar Bentham’ın bu tasarısı gerçekleşmemiş olsa da, gözetimin kapitalist devletlerde yaygınlaşma nedeninin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Gözetim alanında kurucu bir düşünür olan Foucault’un Panoptikon ile ilgili incelemeleri literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, öncelikle Foucault’un modern tekniklere uyarladığı gözetim anlayışından kısaca bahsedilmelidir. Modernitenin bir çok kurumunda gözetimin mevcut olduğu ve halihazırda yönetsel bağlam taşıdığı varsayımından hareket ederek; gözetime, nedenlerine ve sonuçlarına daha kuramsal yaklaşarak şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenle Foucault’un gözetime yönelik çalışmaları nedensellik ilişkisi içinde ele alınmaktadır.

Foucault gözetimi büyük resim olarak sunarak iktidarı hayatın günlük rutini içinde göstermeyi amaçlamaktadır. İktidarı gündelik toplumsal ilişkilerde somutlaştıran Foucault, çalışmalarına özne ile başlamıştır. Fakat bu çabası sonucunda, öznenin şekillenmesinde temel ögenin iktidar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ona göre iktidar, egemenliğini en iyi şekilde gösterdiği ve karşılığında itaatkar insanlar yarattığı kapatma kurumlarından oldukça fazla faydalanmıştır (Rouse, 2005). Böyle bir denetim kapasitesinden beslenen iktidarın ise her an her yerde hissedilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, bireyin görünür kılınması ile en özel alanlara dahi nüfuz edilmesi ve ardından ona bireyselliğin belli noktalarda yeniden verilmesi iktidarın uygulama alanlarındandır.

Foucault’un gözetim metaforuna bakış açısı bizi gözetimin dürtüsel temel nedenlerine götürmektedir. Çalışmanın başında da değinildiği gibi, iktidar her şeyi bilmek ister ve bunun

için her yolu dener. Burada iktidarın bu temel dürtülerine eklenen ise bildiği şeyi denetleyebileceği ve böylece egemenliğini sağlamlaştıracağı düşüncesidir. Foucault, bu konuyu çözümlerken bilgi ve iktidar ilişkisinden yola çıkmaktadır. Bilginin iktidar için vazgeçilmez oluşunu, iktidarın sürekliliği ile bilginin sürekliliğinin paralellik arz etmesine bağlamaktadır. İktidarlık uygulamalarının bilgi üretimi olmadan yürütülemeyeceğini belirten Foucault, bu bilginin iktidar ilişkilerini pekiştirdiğini de eklemektedir (Foucault, 2005: 35).

Foucault'a göre iktidar sahibi, belli bir sınıfın, kişinin ya da grubun diğerleri üzerinde iktidar olmanın verdiği güç ile denetim ve gözetim faaliyetleri içerisinde bulunmaktadır. Ona göre, denetim ve gözetim faaliyetleri ise disipline etmeye çalıştığı insanlarla ilgili her türlü bilgiye sahip olmasıyla gerçekleşmektedir (Karakehya, 2009: 333-335). Sonuç olarak yine Foucault'un kurduğu iktidar ve bilgi ilişkisi gözetim anlayışının temelini oluşturmaktadır. İktidar ve bilgi ekseninde, iktidarın gücünü artıran en önemli etmenlerden biri de teknolojik gelişmeler olmuştur. Çünkü teknoloji alanındaki gelişmeler, otorite uygulamadan bireylere yönelik bilgileri toplamaya yaramaktadır (Kalfa ve Topateş, 2010: 440). Bu noktada, teknoloji de iktidarın bir aygıtı olarak işlev görmektedir.

Foucault, gözetimi "bir veya daha çok kişinin iletişim ya da eyleminin sistematik olarak araştırılması ve izlenmesi" olarak tanımlamıştır (Foucault, 2005: 23). Bireylerin iletişim ve eylemlerinin disipline edildiği yoğun gözetimden çok izlenmesi ve yeniden şekillendirilmesi düşüncesini taşıyan Foucault, yoğun gözetimin nedenini de buna bağlamaktadır. Kuşkusuz onun bu tutumu, bir kural ihlal edildikten sonra ceza verilmesinden önce kural ihlaline giden aklın doğru yola sevk edilmesine dayanmaktadır. O, bu yoğun gözetimi ifade ederken ise Panoptikon modeline gönderme yapmaktadır.

Foucault, gözetim literatüründe geniş yer verilen ve büyük yankı uyandıran Panoptikon modeline ilk olarak 1975 yılında yayımladığı "Hapishanenin Doğuşu" adlı kitabında yer vermiştir (Lyon ve Holler, 1997: 92). Panoptikonu harika bir fikir ya da keşfi ifade etmede kullanılan Columbus yumurtasına¹ benzeten Foucault'a göre, bu model yalnızca mimari bir yapı değildir.

¹ Columbus Yumurtası: Christopher Columbus, Amerika'yı keşfettikten sonra bir davette kendisine yöneltilen sözler karşısında masaya bir yumurta koyar ve bunu dik durdurmalarını ister. Ancak bunu kimse başaramaz. Kendisine sıra geldiğinde yumurtanın bir ucunu kırıp diklemesine masaya koyar. Farklı düşünmenin önemini vurgulayan bu olay daha sonra basit ama kimsenin gerçekleştirmediği fikirleri tanımlarken kullanılmaya başlanmıştır. Web:<http://birgunbiryerde.blogspot.com.tr/2013/11/kristof-kolomb-columbus-yumurtas.html> sitesinden 22 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Herkes gibi Foucault tarafından da büyük bir beğeni kazanan bu model gerçek anlamda bir ıslah için umut vaat etmekte, toplumda kaybolan huzuru temin edeceğine inanılmakta ve iktidarın gücünü artıracak bir araç olarak görülmektedir. Foucault, bu modelin gözetimin etkililiğini artıracaklarını düşünmektedir. Öyle ki, her insan için ayrı ayrı hücrelerin bulunması ve gözetlenen tarafından hem toplu hem de bireysel bir gözetimin yapılabilmesi bu konudaki olumlu görüşünün dayanağını oluşturmaktadır (Foucault, 2006b: 86-90).

Foucault için Panoptikon, modern projede anahtar, uzamsal bir figür ve ayrıca modern kişiliğin yaratılışında, diğer bir deyişle insanların ve toplumun görüşlerinde, modernliğin imajında anahtar bir mekan tasarımıdır (Wood, 2003: 235). Foucault'a göre Panoptikon mimari tasarımının içinde bulunan hücrelerin her biri birer kafestir ve ne kadar kafes varsa o kadar tiyatro sahnesi ve oynanan oyun bulunmaktadır. Ancak bu oyunda herkes tek başınadır ve bireysel oyunlarını oynarlar. Sürekli görünür durumda olan ve görülmeden görmeye olanak veren bir tasarıma sahiptir. Ona göre gözetmenin bakış açısı içinde sayılabilir ve denetlenebilir bir çoğulluk getirilmiş; kapalı tutulanların bakış açısına ise kapalı kapılar ve bakışlar altındaki bir yalnızlık getirilmiştir. (Foucault, 2000: 295).

Foucault'a göre görünürlüğün bir tuzak olduğu bu modelde, bu tuzağa düşenler bir noktada kendi kendilerinin gözetlenmesi için rıza göstermiş olmaktadır (Lyon, 1997: 44). Nitekim onun gözetim anlayışını özetleyen "Gören mi iktidardır, görülmeyen mi, yoksa görülmeden gören mi?" cümlesi de bu doğrultudadır. Sonuç olarak görülmeden görenin elindeki iktidarı vurgulamaktadır.

Olası bir suçlu ve akabinde suçun bulunmadığı durumlarda kuşkusuz iktidarın denetime yönelik bir aygıtına da ihtiyaç duyulmamaktadır. Ancak, bu olasılıkların mevcudiyeti ve fiile dökülmüş olması modelin varlığını haklılaştırmaktadır. Öyle ki, Panoptikon felsefesinin kişinin kendi kendini disipline etmesi olduğu düşünüldüğünde, iktidarın otomatik işlediği sonucuna ulaşılmaktadır. Çünkü bir gözetleyen olmasa bile –ki ne zaman var bilinmemekte – gözetlenenler içselleştirdikleri gözetim hissiyle uyumlu davranabilmektedirler. Panoptikon ile ilgili yaptığı söyleşide M. Perrot'un Foucault'a yönelttiği "*Bentham, kuleye kimi koyar?*" sorusuna verdiği "*Kimseyi*" yanıtının altında yatanlar onun modelde gördüğü dahiliği bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Monarşi teorisini temel alarak verilen yanıtta, iktidarı emanet etmek için kimseye güvenilmediği gerekçesiyle herkesi kendi kendinin polisi yapan bu sistemin bir keşif olarak görüldüğü açıktır (Foucault, 2005: 95-97).

Sonuç olarak, Panoptikon hiçbir zaman gerçekleştirilememiş bir model olmasına karşın Foucault'un çalışmalarıyla günümüzdeki çoğu uygulamanın temelini oluşturmaktadır. Kendi kendinin polisi olan bireylerden oluşan bir toplum yaratmanın hiç de zor olmadığını gösteren bu model özünde otorite uygulamamaktadır. Gözetimi tıpkı bir canlı bomba gibi insanların eline bırakmakta ve onların elinde patlamasını izlemektedir. Suç riski olan toplumlarda denetimin ve gözetimin olması gerektiği yönündeki düşüncelerden hareketle, bu model suçluların harekete geçmesini beklemez, herhangi bir olaydan önce onları tasnif eder ve yerleştirir. Hedef sadece iyi vatandaşlar değil, uysal bir nüfus da yaratmaktır. Bu model, hiçbir zaman inşa edilememiş olmasına karşın, Foucault'un da çalışmalarıyla tüm toplumu etkileyen bir felsefeye sahip olmuştur.

1.1.1.4. “Modern Gözetim” olgusu

İktidar ve egemenlik ilişkileri bağlamında, Foucault'un kuramsal olarak ele aldığı gözetimin tarihte kavramsal olarak uygulanışı ise ulus devlet ve sanayi toplumuyla hız kazanmıştır. On dokuzuncu yüzyıla denk gelen bu dönem ve sonrasındaki gözetim uygulamaları modernite içinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, sanayi toplumuyla toplumun hayatında daha fazla yer edinmeye başlayan gözetime farklı açılardan yaklaşan kuramcılarının yaklaşımlarıyla döneminin gözetim uygulamaları ele alınacaktır.

Bu dönemdeki gözetim uygulamalarının modernite öncesi gözetim uygulamalarından farklılığı yerel, aile ya da dini türlerinin hafiflemesidir. Gözetim alanındaki bu değişimi tetikleyen etmenler ise sanayi kentlerinin artışı, ulus devletin kendini tehlikelere karşı koruma güdüsü, askeri örgütlenmeler, devlet idaresi ve kapitalist işletme sayısındaki artışlardır. Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında gözetimin kendine daha geniş bir yer edinişini açıklamak için fabrika ve bürokrasi ekseninde oluşturulan bazı sosyoekonomik kuramlara değinmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Bu bağlamda Karl Marx, Taylor, Weber ve Giddens'in gözetim yaklaşımları önem arz etmektedir.

Kapitalizmin yükseldiği dönemde yaşayan ve bundan etkilenecek kapitalizmi ve iktidarı tartışan ve kapitalist emek sürecini ortaya çıkan tüm eşitsizliklerin temelinde yatan etmen olarak değerlendiren Karl Marx, kapitalist dönemde denetim ve gözetimi anlamak için bir başvuru kaynağı niteliğindedir (Özdemir, 2002: 437). Tüm yaklaşımlarının temelinde emeği ve emeğin yabancılaşmasını oturtan Marx'ın emek süreci teorisi ve bakış açısını anlamak konunun başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Bilgi, 2005: 203).

Marx'ın ontolojik (varlıkbilimsel) ve teleolojik (amaç bilimsel) boyutlarıyla ele aldığı emek kavramı oldukça kapsamlıdır. Bireye kendisini gerçekleştirme imkanı tanıyan bu süreç, değerın özü olmasına karşın salt tek başına bir değer ifade etmemektedir. İnsan, emeğinin varlığıyla kendisini bir tür olarak doğada ve birey olarak toplum içinde gerçekleştirir. Emeğın ontolojik boyutu insanın varlığını sürdürmesinde zorunlu bir unsur olmasıyken; teleolojik boyutu emeğın salt insana özgü bir etkinlik olması anlamına gelmektedir (Göçmen, 2009: 4). Marx, emek gücünün ortaya çıktığı zaman ile onun yaratılmaya başladığı zaman arasındaki farkın büyük olduğunu belirtmiş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: “... en kötü mimarı en iyi arıdan ayıran şey, mimarın, yapısını gerçekte kurmadan önce, onu imgesinde kurabilmesidir” (Marx, 2003: 166). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, insanın yapacağı işi oluşturmadan önce tasarlama gücüne sahip olması onu diğer canlılardan ve onların iş gücünden ayıran bir özelliktir. Nitekim bu da insanın sahip olduğu ontolojik ve teolojik özellikler arasında yer almaktadır (Man, 2009).

Yaratım sürecinden sonra satışa konu olan şeyin emek değil emek gücü olduğunu belirten Marx'a göre, emek piyasasında kapitalistin karşısına çıkan ise emek değil işçidir. Bu piyasada karşı karşıya gelen kapitalist ile işçi arasındaki söz konusu meta ise emek gücüdür. Marx, kapitalist ve işçi arasındaki emek gücü ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir; “Onun emeği, fiilen harcanmaya başlar başlamaz, artık, ona ait olmaktan çıkmıştır ve bunun için de bu emeğın şimdi onun tarafından satılması söz konusu olamaz. Emek, değerın özü ve değerın için ölçüsüdür, ama kendisinin değeri yoktur” (Marx, 2003: 459).

Emek gücünü satın alan kapitalistin sonraki aşamadaki tek amacı daha fazla kar elde etmektir. Bunun için de emekçinin mümkün olduğu kadar uzun ve yoğun şekilde çalıştırılarak artı değer üretmesi sağlanmaktadır. Kapitalist, emek gücünü satın aldığı işçiyi çalıştırarak bu emek gücünü tüketir ve belli bir kullanım değeri olan bir nesne üretilmesini sağlar. Bu noktada, emek süreci bir üretim faaliyetini ve kullanım değerini üretme sürecini ifade etmektedir. Emeğın üretilmesi için ise yönlendirilmesi, denetlenmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir.

Gözetim, emek sürecinde işçinin emek gücünü kapitaliste sattığı anda başlar. Bu sistemde gözetimin kullanılmasının amacı ise, işin olması gerektiği gibi yapılması, üretim araçlarının minimum tüketim ve maksimum kar elde edilecek şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır (Braverman, 2008: 440-441). Hem maliyeti az hem de üretimi çok yapmak isteyen yöneticiler işçiler üzerinde denetim uygulama yoluna gitmişlerdir. Piyasa içinde öne geçebilmek için

işçileri en düşük maliyetle çalıştırırken en yüksek üretimi elde etmek isteyen kapitalistler, işçilerin motivasyonunu ücretle sağlayamadıklarından gözetimin baskısıyla verim elde etmeyi amaçlamışlardır. Günümüzde “yönetim” olarak bilinen fonksiyonun buradan hareketle; işçileri gözetlemek ve disiplin altına alınmış bir güç olarak boyun eğmelerini sağlamak amacıyla geldiği söylenebilir.

Marx üretimin üç farklı zemini olduğunu ve bunların; meta üretimi, çalışanlar tarafından metanın üretildiği toplumsal ilişkiler ve bu toplumsal ilişkilerin ifade edilmiş şekli olduğunu belirtmiştir. Bu üç zeminde de gözetimin yoğun olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır (Dolgun, 2008: 90). Üretim zemininde, işçiler hedeflenen verime ulaşmak amacıyla sürekli gözetlenmektedir. Fabrikalardaki üretim hattında uygulanan gözetim işçilere fabrika dışında sağlanan olanaklarla ikinci zemine geçmektedir. Gözetimin bu anlayışa göre aldığı şekil, işçinin sürekli gözetlenmesi şeklindedir. Fabrika içinde ve dışında yoğun bir şekilde uygulanan gözetim cezalandırmayı da beraberinde getirmiştir. Kurallara uyulmadığı takdirde bedene verilen cezanın yerini maaştan ya da ücretten kesinti yapma şekline dönüştüren bu yeni ceza anlayışı işverenin de karını gütmektedir. Nitekim işçinin daha yüksek bir performansla çalışmasını arzulayan iş veren için bedene verilen fiziksel cezalar kendi kendini cezalandırmak anlamına gelmekteydi. Böylece, kapitalizmde disiplin ve ceza kar kaynağı haline gelmiştir (Tokgöz, 2011: 20).

Kapitalist, emek sürecinde gözetim aracıyla ürünün istediği şekilde üretilmesini sağlamaktadır. Ancak bu sistemde kapitalistin amaçladığı tek şey sadece kullanım değeri olan bir meta üretmek değildir, aynı zamanda artı değer de üretmek ister. Marx'ın “... belli bir noktadan öteye uzatıldığında artı değer yaratma süreci” olarak tanımladığı (Marx, 2003: 179), artı değer ortaya çıktığında kapitaliste ait olacaktır ve özne olan emekçi ortaya çıkardığı ürünü olan nesneden ayrıştırılacaktır (Bilgi, 2005: 110-111). Artı değerün üretimiyle kapitalist yalnızca kar elde etmez aynı zamanda denetimde kullanacağı egemenlik gücünü de elde eder. Bu bakımdan, kapitalist emek sürecinin, artı değerün üretilmesinden sonra ortaya çıkan siyasal ve toplumsal süreçlerin ve sömürü ilişkisinin şekillenmesinde de başat rol oynadığı söylenebilir (Özdemir, 2010: 37).

Marx'ın üretim ekseninde ele aldığı ve kapitaliste kar sağlamak amacıyla devreye soktuğu gözetim, Taylor tarafından bilimsel bir temele oturtulmuştur. Taylor üretim sürecinde insan gücünden daha fazla faydalanılması amacıyla bilimsel yöntemlerin kullanılması gerekliliğini savunmuş ve bilimsel yönetim ilkelerini belirlemiştir (Man, 2009). Taylor'un bilimsel

yönetim yaklaşımı dört ilkedен oluşmaktadır (Taylor, 2005: 23). Birincisi, eski yöntemlerin yerine işçinin her bir işlemini şekillendirecek bilimsel yöntemlerin kullanılması; ikincisi, her işçinin bilimsel olarak seçilip, eğitilip, geliştirilmesi; üçüncüsü, bilimsel ilkelere uygun olan işçilerin birbirleriyle uyumlu halde işbirliği içinde çalıştırılması; dördüncüsü ise yönetim ile işçiler arasında eşit bir görev ve sorumluluk dağılımının yapılmasıdır.

Taylor tarafından verimliliği ve kazancı artırmaya yönelik olarak tasarlanan, üretim faaliyetlerini bölümlere ayıran ve işçileri bir bütünün parçası olarak senkronize eden bu yöntem çalışanları mekanikleştiren bir özellik taşımaktadır. Çalışanların yaratıcılığını ortadan kaldıran iş bölümlerinde bir aksama olmaması için ise şef, yönetici, koordinatör gibi hiyerarşik kadrolar ortaya çıkmıştır. Taylor'un geliştirdiği bu hiyerarşik yönetim anlayışı sıkı kurallara ve gözetime bağlıdır. Gözetimde bir uzmanlaşmanın başlangıcı da denilebilecek bu yaklaşım, Marx'ın yaklaşımı gibi yalnızca üretim odaklı olmamış, aynı zamanda hiyerarşide üst tabakada olanların alt tabakadakiler üzerinde bir otorite kurmalarına da neden olmuştur.

Taylor'un işçiler üzerinde hem doğrudan hem de teknik gözetim yapma gücünü sağlayan bilimsel yönetim yaklaşımından sonra (Özdemir, 2002; 441-442) incelenecek gözetim yaklaşımı Max Weber'e aittir. Weber'in özel ve tüzel örgütlerin faaliyetlerine rehberlik edeceğine inandığı "bürokrasi kuramı" her türlü örgüte uyarlanabilir bir özelliğe sahiptir.

Weber'i, Marx ve Taylor'dan farklı kılan gözetimi fabrika ekseninin dışında incelemiş olmasıdır. Marx'ın merkeze oturttuğu işletme, daha geniş bir uygulama alanına sahip olan Weber yaklaşımının bir alt türüdür. Öyle ki, Weber kapitalist işletmelerde gözetimin rolünü kabul etmesine rağmen Marx'ın belirttiği gözetimin sınıf ilişkilerine bağlı olarak sınırlanmasını eleştirmiştir. Ona göre gözetim, bürokrasinin bir özelliğidir ve kapitalist işletmeler de bürokrasinin bir türüdür (Lyon, 1997: 43). Marx'ın gözetime yönelik yaklaşımı her zaman daha yüksek kar elde etmek üzerine odaklanırken, Weber'in yaklaşımı modern kurumların gelişimini karakterize eden rasyonalizasyon sürecine odaklanmaktadır (Lyon ve Zureik, 1996: 5-6).

Weber'e göre gözetim, dünyanın hızla rasyonelleşmesine eşlik eden, kaçınılmaz eşitsizliklerle dolu acımasız bürokratikleşme sürecinin en belirgin unsurudur. Weber, örgütlerde işleri parçalara ayırma, her bir iş kolunda uzmanlaşma ve çalışanların belli bir hiyerarşiye göre birbirine bağlı çalışması gibi durumlara önem vermektedir. Onun, bürokratik kuruluşlar için belirlediği özellikler şunlardır: otorite, herkes için sorumluluk, görev dağılımı, kontrol, yazılı

kurallar, çalışan ve yöneticilerin sınav/atamayla göreve getirilmesi, hiyerarşik yapı. Nitekim bu özellikler doğrultusunda şekillenen bir örgütte gözetim ve denetim uygulamalarının yoğunlaşacağı alanlar özelliklerin ne denli var olduğunun ölçülmesiyle ilgili olacaktır.

Örgütler için, ister kuruluş aşamasında ister yapılanma sürecinde başvurusun, bir rehber niteliğinde olan bu yaklaşım bir kez kurulduktan sonra disiplini tamamen sağlamaktadır. Görülen o ki, Weber bile bu yaklaşımın vaat ettiği disiplinin ne kadar katı ve kaldırılması zor olduğunun farkındadır. Çünkü örgüt içinde bu yaklaşım ile kurulan disiplinin insanları silikleştireceğinden bahsetmektedir (Weber, 2004: 93).

Weber yaklaşımındaki gözetim anlayışı, modern organizasyonlar içindeki rasyonel süreç, yöntemlere ve bireyler üzerinde organizasyonların gücünü artıran yeni teknolojilere odaklanmaktadır (Kahn ve Kellner, 2003). Modern devletlerdeki bürokratik örgütler bireylerin yaşamlarını sürekli kayıt altına almakta, bununla ilgili dosyalar tutmakta ve örgütlerin aralarındaki koordinasyon sayesinde yeni kayıtlar da oluşabilmektedir. Doğum, ölüm, vergi, askerlik vb. gibi kayıtları kapsayan modern gözetim topluluklara yönelik olmasına karşın bireyselleşmiş kayıtları içermektedir (Weber, 2004: 334-335).

Weber'in bürokratik gözetim yaklaşımı daha modern ve geniş kapsamlı bir özellik taşıdığından önem atfetmektedir. Bunun yanı sıra, Giddens da modern gözetimi kurumsallaşma, uzmanlaşma, profesyonelleşme paralelinde ele almaktadır. Gözetimi modernite ekseninde değerlendiren Giddens, kapitalizm, endüstriyalizm, askeri güç ve gözetimin modern toplumların temel boyutları olduğunu belirtmektedir (Giddens, 2008: 63). Esasında gözetim boyutu, modern toplumun ilk üç boyutunu kapsayan ve onunla ilişkili bir boyut olarak da ele alınmaktadır. Gözetim; askeri gücü sağlamak, iç ve dış tehditlerden korunmak için askeri alanda gerekliyken, endüstriyalizmde işçi üzerinde artı değer yaratmak için kullanılmakta, kapitalizm anlayışı ile de gündelik hayatı mercek altına almaktadır. Bu değerlendirmeleri ve yaklaşımıyla çalışmanın buraya kadar olan bölümünde incelenen tüm kuramcılarının tek tek ele aldığı tüm boyutları içeren genel bir gözetim yaklaşımı geliştirmiştir.

Giddens, modern gözetim olgusunun veri gözetimi ile gerçekleştiğini ve bunun dolaylı bir şekilde yürütüldüğünü belirtmiştir (Giddens, 2008: 61-65). Bu doğrultuda gözetimi, veri toplama ve doğrudan gözetleme şeklinde ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki, bireylerin eylemlerine yönelik bilgilerin toplanması şeklinde gerçekleşir. İkincisi ise, çeşitli kriterlere göre seçilmiş bireylerin (suç işleme olasılığı, şüpheli davranışlar sergileme vs.)

davranışlarının otorite sahiplerince doğrudan izlenmesine dayanır. Doğrudan izlemeye dayalı gözetimin etkililiğinin artırılması, izlenecek kişilerin belirli ortamlarda izlenilmesine bağlıdır (Giddens, 2008: 24-25). Böylece izleyenlerin performansında artış söz konusu olur ve denetim kolaylaşır. Sınırları belirli ulus devlet birlikte geliştirilen yönetim yaklaşımıyla karakterize edilen modern toplumlar, modern öncesi devletlerin yaklaşamayacağı bir düzeyi ifade etmektedir. Böylece modern devlet “sapkınlığın” gözetimsel kontrolü için şiddet araçlarını dahi tekelinde bulundurabilmektedir (Giddens, 2008: 69-75, Lyon, 2007: 19).

Gözetimi hem modernitenin bir ürünü hem de moderniteyi oluşturan ve tanımlayan bir özellik olarak ele alan Giddens’a göre, gözetim daha önceki bölümlerde hiç olmadığı kadar yaşamın tüm alanlarında kendini hissettiren bir yapı haline gelmiştir. Öyle ki, bu gözetim anlayışına göre devlet tüm kişisel alanlara girmekte, ayrıntıları öğrenebilmekte ve ilişkilerin içinde yer alabilmektedir. Modern gözetim olgusuyla ilgili çalışmalar yapan Giddens’a göre gözetim ikiyüzlüdür ve bunu “diyalektiğin kontrolü” adını verdiği yaklaşımla temellendirmektedir. Bir yüzünde yurttaşların güvenliğini sağlama ve yaşama ihtimallerini artırma gibi bir amaç barındırırken diğer yüzünde ise kişisel yaşama müdahale, özel hayatın gizliliğinin askıya alınması süreci vardır. Fakat öne çıkan tarafı ise kişilerin güvenliğini sağlama ve yaşama ihtimallerini artırma işlevidir (Lyon, 2002: 4).

Ulus devletlerde geçmişten farklı olarak yoğunlaşan izleme davranışları bilgi oluşturma, kontrol etme, iletişim ve taşımacılıktaki gelişmeler ve sapkınlığın gözetimle kontrolünün artmasıyla sağlanmıştır (Giddens, 2008: 403). Giddens, modern devletlerin gözetime yönelik bu tutumunu *sapkınlık polisliği* olarak adlandırmaktadır (Giddens, 2008: 399). Kuşkusuz bu nedenle, günlük yaşamın en küçük ayrıntılarında bile kendine bir yer edinebilen devletin gözetim işlevi elde ettiği verileri büyük veri havuzlarında depolamaktadır. Panoptik sisteme dayalı gözetim türünü eleştirdiği ve daha çok bilgiye dayalı gözetime odaklandığını gördüğümüz Giddens, modern devlet içinde sağlanan bilgi kontrolünün yüksek bir devlet gücü yoğunlaşması sonucu zaten davranış gözetimiyle doğrudan bütünleştiğini ifade etmiştir.

Gözetime yönelik kuramsal yaklaşımlar gözetimin önemini artırarak daha katı gözetim pratikleri için arayışların yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim üretim, hizmet, yönetim ve daha birçok alandaki değişimler gözetimin de değişmesini, genişlemesini ve giderek karmaşık bir hal almasını sağlamıştır. Bununla birlikte, yalnızca kurum ve kuruluşları değil aynı zamanda modern bireyi de etkileyen gözetim pratikleri ıslah sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Artık daha soyut bir amacı barındıran, konu ne olursa olsun uysal bir insanı

oluşturmak için kullanılan gözetim baskısı günümüz gözetim anlayışının temelini oluşturmuştur. Tüm bu çabalar günümüzde dijital gözetiminin kapılarının aralanmasını ve gözetimin önlenemez bir hal almasının nedeni oluşturmuştur.

1.2. Gözetim Toplumu

Çalışmanın önceki bölümünde gözetimin kavramsal boyutu ve tarihsel süreç içinde yaşadığı değişikliklere değinildikten sonra yine kronolojik süreç içerisinde geliştirilen kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir. Bu bölümde ise, gözetimle ilgili geçmiş uygulamaların etkisi ve gelecek endişesi ile yaratılmasına herkesin biraz katkıda bulunduğu Gözetim Toplumu ele alınacaktır. Öncelikle, gözetim toplumunun yaratılmasında en temel rolü üstlenen iktidarın gözetimi bir denetim mekanizması olarak ele alışı ve uygulayışı irdelenecektir. Daha sonra, bireylerin bu denetim ekseninde yaşadıkları kamusal ve özel alanı anlamlandırma karmaşaları ve son olarak gözetime neden karşı koyamadıklarına değinilecektir.

1.2.1. Toplumsal denetim aracı olarak gözetim

İktidarın denetim altına almak istediği kişilere yönelik bilgi elde etmesinin bir aracı olarak görülen gözetim olgusu toplumsal düzen ve toplumsal denetimin vazgeçilmez bir dinamiği halini almıştır. Bu nedenle, tarih boyunca gözetimle ilgili tüm uygulamalar gözetimin toplumsal denetime yönelik işleyiş mekanizmalarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (Dolgun, 2008: 105). Daha fazla denetim elde etmek isteyenlerce evrilerek kompleks bir yapıya bürünen gözetim, nihayetinde günümüzde tanımının bile güncellenmesini gerektirecek kadar büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır.

Önceki bölümlerde görüldüğü gibi farklı yaklaşımlara ve uygulamalara sahip olmasına karşın, gözetimle ilgili çıkarılabilecek ortak sonuç *disipliner bir mekanizma* olduğu yönündedir. Esasında, başvuru olan tüm gözetim uygulamaları incelendiğinde nihai amacının açık veya örtük bir şekilde disiplini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Disipline edici araçlar kullanılarak sağlanmaya çalışılan toplumsal düzen, aslında iktidar tarafından şekillendirilmekte ve toplumsal ilişkilerde belirli norm ve kurallara uyumu gerekli kılmaktadır. Belirlenen norm ve kurallara uyumlu olduğu ölçüde toplumsal düzenin sağlanabileceğine olan inanç, iktidarın uyum noktasında halkı kendi haline bırakmayarak gözetim ile toplumu denetim altında tutması ile sonuçlanmaktadır.

Toplumsal denetim, çalışma boyunca düzenleyici ve güçlü taraf olan iktidar ekseninde ele alınmaktadır. Fakat var olan iktidar çeşitleri düşünüldüğünde konuyu aydınlatmak amacıyla, en küçük bir iktidar mekanizmasının bile (aile ya da yerel yönetimler gibi) devlet iktidarı tarafından teşvik edildiği ve bunların aralarındaki ilişkinin toplumsal düzenin oluşumu amacına yöneltildiği görülmektedir.

Toplumsal denetimi gözetim çerçevesinde inceleyen Foucault, iktidarın “bilme istemiyle” kendini gösterdiğini düşünmekte ve onun baskıcı değil yaratıcı olduğunu belirtmektedir. Ona göre iktidar, “kendi örgütlenmelerini kendileri oluşturan, güç ilişkilerini dönüştüren, güçlendiren ya da tersine çeviren bir süreç ve bu güç ilişkilerini etkili kılan stratejilerdir” (Canpolat, 2005: 99). Foucault’un iktidar anlayışı, bizi iktidarı gösterme ya da tanımlamanın zor olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Çünkü iktidar her yerdedir, her yerden çıkabilmektedir ve bir kurum ya da yapı olmanın ötesinde toplumlarda mevcut olan karmaşık stratejik durumdur (Canpolat, 2005: 99). İktidar ilişkilerinin değişebileceği, tersine dönebileceği ve kalıcı olmayan ilişkiler olduğu üzerinde duran Foucault, iktidarın amaç ve hedef olmadan işletilemeyeceğini belirtmiştir (Canpolat, 2005: 100-101).

Foucault’un iktidar anlayışına göre, mikro iktidar olarak adlandırılan bir baba ya da patron gibi en küçük iktidar mekanizmaları bütünsellik içinde hareket etmekte ve toplumsal gövde üzerinde hep beraber tahakküm oluşturmaktadırlar (Foucault, 2007: 161). Mikro iktidarların varlığı büyük güç olan devletin varlığını sağlamlaştırmaktadır. Dolayısıyla mikro iktidarların olmadığı bir düzen dahi düşünülememektedir. Devlet, mikro iktidarı kullanarak toplum üzerinde kök salabilmektedir ve bu mikro iktidarla arasındaki ilişki ise güç ilişkisidir. Tarih boyunca var olduğu görülen iktidarın geçmişte egemenliğini koruma tekniği, suç olarak kabul edilen davranışların daha çok bedene yönelik olarak cezalandırılması şeklindeydi. Daha sonra cezalandırmadan disipline geçilerek; gözetleme, normalleştirme ve sınamaya dayalı teknikler uygulanmıştır. Foucault, iktidarın disiplin anlayışındaki bu değişimi iktidarın yapısındaki değişime bağlamış ve bunu *biyoiktidar* olarak tanımlamıştır. Ona göre biyoiktidar, müdahale alanı olarak davranış biçimlerine odaklanmakta, müdahale biçimi olarak ise düzenli etkinlikler, ortak çalışma, sessizlik, saygı ve iyi alışkanları tercih etmektedir. Amacı; itaatkar, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğen ve bu otoriteyi içselleştirmiş bireyler yaratmaktır. Yasayla özdeşleşen biyoiktidar normları ön plana çıkararak bir normalizasyon toplumu oluşturmaktadır. Nitekim bu toplumda yaratılan birey, disipline edici mekanizmalar tarafından oluşturulmuş ve biçimlendirilmiş bilgi nesnesi ve öznesi olarak

ortaya çıkmaktadır. Bu toplumda, çalışmanın önceki bölümünde gözetimin en katı hali olarak ele alınan kapatma kurumları bireyleri normalleştiren ve üretim süreçlerine uygun kılan kurumlar olarak işlev görmektedir (Canpolat, 2005: 101-104).

İktidarın alanı ve araçları değişse de amacının toplum üzerinde bir denetim sağlamak olduğu görülmektedir. Nitekim tarih sahnesine çıkmış tüm iktidarlar güvenliklerini sağlamak ve mevcudiyetlerini devam ettirmek gibi pragmatik amaçlar için çeşitli önlemler almışlardır. Bu önlemler hem toplumun üyesi olan birey ve grup davranışlarının yönlendirilmesi ve sürekli olarak izlenmesi, hem de toplumlar arası ilişkilerde toplumun devamlılığının sürdürülmesine yönelik uygulamaların geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu uygulamalar/pratikler genel anlamda *toplumsal denetim* olarak adlandırılmaktadır (Dolgun, 2005: 10). Toplumun denetim altında tutabilmenin yolu ise toplumu daha iyi tanımaktan geçmektedir. Lyon'un gözetimin iki yüzü olduğuna yönelik iddialarını doğrular nitelikte olan bu denetim anlayışına göre, toplum hem gözlenmekte hem de yönetilmektedir. Öyle ki, bir şeyi iyi anlamanın yolu, o şeyi iyi gözetlemekten geçtiğine olan inanç, iktidarın denetlemek istediği toplumu daha iyi anlamak için gözetlediği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Hobbes, 1995: 78 akt. Tokgöz, 2011: 125).

Bir toplumun mevcudiyetini koruyabilmek için başvurduğu yöntemlerden oluşan toplumsal denetim iki şekilde uygulanmaktadır. Birincisi, toplumsal düzenin sarsılmasına neden olan/olabilecek kişi ve eylemleri çeşitli şekillerde engellemek; ikincisi ise bireyleri, arzulanan davranışları gerçekleştirmelerine yardımcı olacak her türlü dış etkene maruz bırakmaktır (Tokgöz, 2011: 125). Denetime yönelik bahsedilen iki uygulama şekli Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı kitabında baskı ve ideoloji aygıtları olarak sınıflandırılmaktadır (Althusser, 2010: 167). Gözetim literatüründe yer alan ve geçmişte sıkça başvurulan gözetim uygulamaları incelendiğinde büyük bir kısmının baskı üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Hükümet, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. baskı aygıtlarıyla yürütülen yasaklama, hukuki yaptırımlar, izole etme ve doğrudan izleme gibi yöntemlere dayalı denetim egemen ideolojiyi empoze etmeye çalışırken, yönetilen kesimin ideolojisini göz ardı etmiştir (Althusser, 2010: 168). Ancak, devletin bireylerin ideolojilerini göz ardı ettiği ve sadece kendi mevcudiyetini korumak arzusuyla hareket ettiği denetim anlayışında ihmal edilen şeyin günümüzde en etkili denetim araçları arasında yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal denetimi sağlama biçimindeki bu geçişin nedenini Foucault'un perspektifinden değerlendirdiğimizde, iktidarlık anlayışındaki köklü değişikliklerle açıklayabiliriz. Nitekim olumsuz, sınırlayıcı, cezalandırmak ya da affetmek üzerine kurulu iktidar anlayışından olumlu, üretken ve yaşamı destekleyen iktidarlık anlayışına doğru bir geçiş yaşanmıştır (Canpolat, 2005: 101-102). Baskıcı denetimde, “yaşamı alma hakkı”, yumuşak denetimde yerini “yaşamı koruma, emniyete alma ve geliştirmeye” bırakmıştır (Canpolat, 2005: 104).

Bahsedilen iktidar anlayışındaki dönüşüme bağlı olarak kullanılan ideolojik aygıtları din, eğitim, aile, hukuk, siyaset, sendika, haberleşme, kültür vb. olarak sıralayan Althusser, bunları Devletin İdeolojik Aygıtları olarak tanımlamaktadır. İktidar ve denetim anlayışındaki değişimlere paralel olarak, denetimin uygulandığı alanları da değiştiren ideolojik aygıtlar, bir bütün halinde özel alanda bulunarak baskı araçlarından ayrılmaktadır. Ancak Althusser, devletin baskı ve ideoloji aygıtlarının salt baskı ya da ideoloji üzerine kurulmadığını, yalnızca öncelik sırasının farklı olduğunu da belirtmektedir (Althusser, 2010: 169-170). Esasında bu aygıtların da amacı toplumsal denetimi sağlamakken baskı ya da ideolojik aygıtlar olarak adlandırılıp kendileriyle ilgili algıları şekillendirmektedirler. Amaç bireyi itaatkar, otoriteye boyun eğmiş bir hale getirmek ve otoriteyi içselleştirmesini sağlamaktır (Rigel vd., 2005: 101). Sonuç olarak, kamusal alanda yer alan devlet aygıtı özel alana yayılan ideolojik aygıtları aracılığıyla da toplumsal denetimi sağlamaktadır.

Devletin baskı ya da ideolojik aygıtlarla sağlamaya çalıştığı toplumsal denetim nihayetinde bir otorite figürü ortaya çıkarmaktadır. Güçlünün güçsüzü gözetlediği düşüncesinden hareketle, burada oluşan otorite devlete ait olandır. Otorite, belirli kurallar çerçevesinde hareket etmeyi gerektirdiğinden kontrolü de beraberinde getirmektedir. Buradaki otorite figürü ve kurallar daha önceki bölümde görülen dinsel gözetim ile de bağdaşmaktadır. Buna göre Allah tarafından gözetilen ve cezalandırılmaktan korkan insanlar farkında bile olmadan içindeki zararlı dürtüleri yok ederek toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde, modernite öncesi toplumlarda uygulanan gözetimin, uygulanma amacı her ne olursa olsun, izleme ve sosyal ilişkilere dayalı olduğu görülmüştür. Ancak gözetim uygulamalarının profesyonelleştiği ve devlet tekeline geçtiği dönemlerde doğrudan izleme ile sağlanan toplumsal denetim aynı zamanda koyulan kurallarla da kendisini göstermiştir. Bu noktada, devletin varlığı ile birlikte denetimi sağlayıcı yasaların boy göstermeye başladığı söylenilebilir (Saygılı, 2010: 61-97). Devlet, otoritenin somut halini alarak koyduğu kurallarla tek tip insanlar yaratmaya çalışmakta ve böylece denetim ve kontrolü kolaylaştırmaktadır.

En büyük iktidar olarak nitelendirilen kural koyucu modern devlet, modernliğin eklemeli olduğu fırsatları da beraberinde getirmektedir. Güven ve refah içinde yaşamak, kamusal hizmetleri özgür ve kaliteli biçimde alabilmek demokratik toplumlarda bireylere modernliğin sunduğu fırsatlar arasında yer almaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, kurallara uyulması konusunda dahi vatandaşları kendi haline bırakmayarak denetleyen devlet, hak olarak adlandırılan bu fırsatlardan yararlanmaları hususunda da onları denetlemektedir. Vatandaşların sahip oldukları haklardan yararlanabilmeleri denetim ön koşulunu kabul etmelerine bağlanmıştır ve bu kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Lyon'da, gözetimin demokrasi ile yaygınlaştığını ileri sürerek bu çelişkiye dikkat çekmiştir (Lyon, 1997: 45). Esasında özgür insan resminin çizildiği modern toplumlarda bireyler, eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla denetim ve gözetimin hız kazanarak özgürlük anlayışının ortadan kalktığı, tahayyül dahi etmedikleri bir durumun içine itilmektedirler.

İktidarın arzu ettiği toplumsal düzeni sağlamak için denetimi sağlama çabaları baş döndürücü bir hızla toplumsal dönüşümün yaşandığı günümüzde daha da zor bir hal almaktadır. Geçmişteki, toplum güvenliğini sağlamak için düzen bozucuları belirleyerek ifşa etmek ve toplumu onlardan korumak yönündeki denetim anlayışı günümüzde, sunulan hak ve özgürlüklerin eşit bir şekilde kullanıldığından emin olmak ve bu eşitliğin sağlanmasında sorumlu olmak yönünde evrilmiştir. Nitekim mevcudiyetini korumak isteyen iktidar çağın getirdiği toplumsal dönüşümlerden denetimini güçlendirmek amacıyla yararlanmıştır. Toplumsal dönüşümler bağlamında düşünüldüğünde, gücün otomatik işleyişini sağlamaya yönelik hizmet eden toplumsal dönüşümlerin ürünü olan *teknolojiler* denetim noktasında iktidarın eşsiz bir aracı haline almıştır. Öyle ki, kısa bir süre içinde toplumsal denetim neredeyse salt teknoloji odaklı olarak yürütülmeye başlanmıştır.

Yeni bilgi anlayışıyla ortaya çıkan yeni bilim misyonu denetlemek yönünde değişmiştir. Bu değişim, denetim ve denetim araçlarının yalnızca güvenlik ihtiyacını yansıtmadığını aynı zamanda güç ve iktidarı da simgelediğini göstermektedir. Bu yeni misyonla birlikte, bilimsel ve teknolojik gelişmeler insanların daha sıkı bir gözetim altına girmesine neden olurken, denetim güçlü olan üst kademelerden güçsüz olan alt kademelerin etkinliklerinin izlenmesine doğru kaymaktadır. İktidar ve güç ilişkilerine bağlı olarak gerçekleştirilen bu gözetim uygulamaları iktidar ve egemenlik ilişkileri içerisinde değerlendirilmektedir (Dolgun, 2008: 195).

Günümüz iktidarlarının mevcudiyetlerini korumaları geleceği ne kadar doğru tahmin ettiklerine bağlanmaktadır. Bu doğrultuda, sağlam bir gelecek öngörüsüne sahip olmak ise toplumsal değişimleri izlemeye ve getireceği sürprizleri önceden sezmeye dayanmaktadır (Mattelart, 2004: 64). Toplumsal dönüşümlerin ürünü olan teknolojinin bir meşrutiyet kurma aracı olabileceği düşüncesi, bunların nötr bir işlevi olmadığını göstermektedir (Ergur, 1988: 150 akt. Güven, 2008: 81). Bu doğrultuda, bir denetim aracı olarak görülen yeni teknolojiler gözetimin gücünü önemli ölçüde artırmış, hatta gözetimin artırılmasını kolaylaştıran bir yapıyla yaratılmışlardır.

İktidar tarafından teknolojik gelişmelerin gündelik hayatı kolaylaştıracağı yönündeki söylemler Robins'e göre ütopyalar dünyasında yaşandığının bir göstergesidir. Ona göre bu teknolojilerin hiç sorgulanmadan kabul edilişi, teknolojilerin etrafında var olan ilerlemeci ve akılcı idealizmin göstergesidir. Teknolojinin tutucu olduğunu iddia eden Robins, onun devrimci olacağı yönündeki savların toplumu kontrol ve denetim altında tutma basıncı karşısında eridiğini belirtir (Robins, 1999: 23).

Gözetime yönelik teknolojilerin günümüzde insan hayatına bu derece girmesi, gözetimin genişleyen kapsamını sorgulanamaz hale getirmiştir. Teknolojiye yönelik hissedilenler esasında karmaşık bir durumun içerisinde ne tarafa hareket edeceğini bilemeyen bir topluluğun resmini çizmektedir. Benliğe dair bazı şeylerin yitimine neden olan teknolojinin geleceğinden endişe duyan insanlar, onu kullanmaktan da vazgeçmemektedir. Hatta onu kaybetme korkusundan maksadını anlamak gibi bir zahmete dahi girilmemektedir (Ellul, 2003: 316). Bu kontrolsüz ortamda kendisini savunmasız hisseden insanın bulunduğu çözüm ise teslim olup kendisine vaat edilen şeylerden yararlanmaktır. Winner'ın "teknolojik uyurgezerlik" olarak tanımladığı bu sorgulamadan kabulleniş, toplumsal dönüşümlerin hem nedeni hem de sonucu olan teknolojik yenilikler karşısında insanların izlemekten başka seçeneğinin bulunmaması fikrine dayanmaktadır. Teknolojiye kendini bırakan insana subliminal olarak verilen mesaj "ikincil hiçbir şey yok" mesajıdır. Winner, varoluş koşullarının dahi yeniden yapılandırıldığını iddia ettiği bu uyurgezerliğe kendimizi isteyerek bıraktığımızı belirtmektedir. İnsan davranışları ve toplum yapısında önemli değişiklikler meydana getiren teknolojiler kullanıldığında yenedünyalar kurulur ve insanların bu dünyaya hapsolarak onlarsız bir hayat düşünememelerine neden olmaktadır (Winner, 2004: 107). Bu yenedünyanın meşrulaştırılmasında ve yaygınlık kazandırılmasında Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarının da önemli bir katkısı bulunmaktadır.

Bireyi denetim altında tutmak, onlara dair her şeyi bilmek ve her şeye hakim olmak isteyen iktidar teknolojik gelişmeleri fırsat bilerek hakim ideolojik söylemlerini hipnotize edici bir şekilde tekrarlamaktadır (Marcuse, 2010: 29). Bu tekrarlama işlemi kitle ulaşım, iletişim araçları, konut, besin, giysi, eğlence ve bilişim metaları aracılığıyla belirli doktrinleri aşılama ve manipüle etme şeklinde yürütülmektedir. Sonuç olarak, tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbının doğmasını sağlayan bu süreç düşünce, özlem ve hedefler gibi özgün her şeyi yok etmekte ya da bunları arzulan boyutlara indirgemektedir (Marcuse, 2010: 27).

Bireyler böyle geniş kapsamlı bir hedefin nesnesi konumundayken kendisine sunulana uysal bir şekilde tüketmektedir. Ancak bu tüketim esnasında üstlendiği rolün ne olduğunu ve iktidarın kendisinden ne gibi bir fayda sağladığını araştırmak için itici gücü kendisinde hissetmemektedir. Bu kapsamda iktidar, bireyin yapacağı tercihleri bireyden aldığı bilgilerle tahmin etmeye kadar bireyin bedenine inmiştir. Nitekim bireyler farkında bile olmadan iktidar odaklarının bilinçsel ve özsel baskısı altındadır (Wood, 2006: 7-8).

Çalışmanın önceki bölümlerinde de geniş yer verilen gözetim faaliyetleri ve buna sebep olan nedenler genel anlamda doğru olsa da bunlar arasında en geçerli neden olarak güvenlik kaygısı yer almaktadır. Öyle ki bireyler sırf bu nedenden ötürü gözetlenmeye ve gözetim teknolojilerine razı olmaktadır. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken önemli husus gözetim toplumunun oluşumu için hissedilen güvenlik kaygısı yeterli değildir. Gözetim toplumu siyasi, ekonomik ve kültürel etkenlerin kendisine fırsat verdiği ölçüde mümkün olmaktadır. Şüphesiz, bu fırsatın verilmediğini söylemek de mümkün değildir. Gelineen noktaya bakıldığında, özel sektörün ve devlet kuruluşlarının hepsinin duyarlı olduğu kesime yönelik gözetim altyapıları ve kapasiteleri bulunmaktadır. Çünkü küresel rekabetin her alanda kendini gösterdiği günümüzde ister devlet tarafından olsun ister özel firmalar tarafından olsun olası risklerle mücadele etmede ilk başvuru yöntemlerinden birisi gözetim olmuştur. Piyasaya hakim olmak isteyen ya da suçu önlemek isteyenlerce olası riskleri ortadan kaldırmak geleceğe ve getireceği sürprizlere hakim olmak anlamına gelmektedir (Beck, 2009: 558-563). Söz konusu riski azaltmanın yolu ise riski yönetebilecek bilgiye sahip olmaktan geçmekte böylece risk yönetimi ve gözetim açık bir şekilde kesişmektedir.

Aylakların olası risk unsurları olarak görüldüğü cemaat toplumlarından günümüze kadar olan süreçte risk hesaplamaları yapmak da zorlaşmıştır. Çünkü önceden risk olarak tanımlanan sınırlı sayıdaki nedenler günümüzde bir hayli çoğalmıştır. Bu nedendir ki, günümüzde suça yönelik davranışlar öngörülerek ve bu doğrultuda sınıflandırmalar yapılarak toplum güvenliği

sağlanmaya çalışılmaktadır. Güvensizlik duygusunun ayyuka çıktığı ve paranoyaların sarmalandığı toplumlarda kendini güvende hissetmenin ve endişe veren riski en aza indirmenin yolu ise gözetimden geçmektedir. Güvenlik paranoyası yaşayan vatandaşların gözetim alanında büyük gücü elinde tutan büyük iktidar olan devletin gözetimine kapılarını sonuna kadar açmaları ve gözetlendikçe kendilerini güvende hissetmeleri arzulan sonuçtur. Nitekim günümüzde bunun aksi de gerçekleşmemektedir. Gözetimin engel tanınmaz bu gidişatının en önemli nedenlerinden olan güvenlik kaygısı yaşanan terör olaylarıyla birlikte her geçen gün artmaktadır. Bu doğrultuda gözetim teknolojileri güvenliği sağlama konusunda birincil başvuru kaynağı olmuş ve ulusal çıkarları koruma anlamında da kullanılmaya başlamıştır. ABD Enformasyon Bilinçlendirme Ofisi eski danışmanı John Poindexter'ın "terör eylemlerinin çözülmesine yönelik çözümün büyük ölçüde bilişim teknolojilerinde yattığına" yönelik açıklamaları dünyanın konuya bakışını özetler niteliktedir (Poindexter, 2002).

Toplum ihtiyaçları teknolojik gelişime ön ayak olurken, teknoloji de toplumsal yapıyı dönüşüme sürüklemiş ve bu ikisi arasındaki ilişki iktidar gruplarının hiç olmadığı kadar büyümesine, en küçük bir noktaya bile müdahale etmesine, bireylerin bedenine inmesine, özel hayatlarına sızmasına, gücünü kabul ettirerek onlara fırsatlar sunmasına neden olmuştur. Önceleri kolluk güçleri ve cezalandırma üzerinden uygulanan iktidarın denetim mekanizması günümüzde bilgi toplamanın da ötesine giderek çeşitli teknolojik araçlar vasıtasıyla başlı başına birer denetim mekanizması olarak vücut bulmuşlardır. Kısacası, teknolojilerin sunduğu imkanların o teknolojilerin alt yapısına göre değil yönetenlerin niyetlerine göre topluma tezahür edildiği günümüzde uygulanan gözetim, bireye dair tüm verileri iktidarın eline sunarak mahremiyet sorunsalının başlamasına neden olmaktadır.

1.2.2. Kamusal alan – özel alan algısındaki değişimler

Toplumsal dönüşümler ve enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, bireylerin daha da özgürleşeceğine yönelik ütopyik bir dünya sunarken esasında yaşanan şey, kamu ve diğer kurumların bireylerin özel hayatının her köşesine daha fazla girme çabasından ibarettir. Esasında birbiriyle çelişen bu iki durum, mahremiyet sorununu doğuran kamusal ve özel alan algısındaki değişime dayanmaktadır. Toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerle ortaya çıkan kamusal-özel alan ayrımı bu kelimelerin içeriğini de sürekli değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle kelimelerin anlamlarından yola çıkarak mevcut gözetim algısı değerlendirilecektir.

Latince *publicus* kelimesinden gelen *kamu* devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın ve kamu görevlisi anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde (1) Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü, (2) Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme (3) Hep, bütün olarak tanımlanmıştır (TDK). Açık ve akışkan bir dünyayı işaret eden kamu kelimesi, aile ve arkadaşlar dünyasının dışında, görüş açıları, çıkarlar ve perspektiflerin çeşitliliği ile karakterize edilmektedir. Ortak değerler, kültürler ve tarihin paylaşıldığı kamu dünyasında, kamusal (ortak) problemler çözülmeye çalışılırken bakış açılarının çatıştığı bir tartışma alanını da nitелеmektedir. Kamusal problemleri, kendi çıkarlarımızı güderek uzlaşma yoluyla çözmeye çalıştığımız kamu dünyasında öz çıkar, farklılık ve güç kelimeleri ortaya çıkmaktadır (Yükselbaba, 2008: 46). Bir halkın bütünü ifade ettiği kadar devleti ve devlet işlerini de ifade ettiğini gördüğümüz kamu kelimesi özel karşıtı bir konuma sahiptir. Kamu dünyasında çoğulluk, alenilik ve herkese açıklık ortamına yapılan vurgunun ilişkilerimiz ve eylemlerimizin stratejik olmasına neden olduğu söylenebilir (Yükselbaba, 2008: 47).

Kamu kelimesinin karşıtı olarak görülen ve kişisel, bireysel ve resmi olmayan anlamlarına gelen *özel* kelimesi yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan anlamlarında tanımlanmaktadır (TDK). Kişilerin kendisini ve özel yaşamını belirtmek için kullandığı özel kelimesi mahremiyete vurgu yapmaktadır (Üşür, 2001: 324). Herkesi ilgilendirmeyen, tanısız, her türlü resmi ortam dışında yapılan bir şey için kullanılan kelime devletle doğrudan ilişkisi olmayan ve kamusal olanın karşıtı anlamlarına gelmektedir (TDK). Öyle ki, bazı durumlarda özel kelimesi topluluk ve devlete karşıt olarak bireye ilişkin olan şey anlamlarına da gelmektedir. Özel alan, bireylerin kendi isteklerine uygun bir yaşam alanı içinde kendilerini başkalarından uzak tutabildikleri ve kişiliklerini geliştirebildikleri bir alanı temsil etmektedir. Bireylerin özel yaşamı içinde özgür hareket edebilme hakkı başkaları ile olan ilişkilerinin kalitesini belirleyici bir güce sahiptir (Tayfun ve Çetin, 2015: 6-7).

Kamu ve özel kelimelerinin İngilizcede bilinen ilk kullanımları; kamu için *toplumun ortak çıkarları*, özel için ise *üst düzey devlet erkanından ayrıcalıklı kişi* anlamında olmuştur. Esasında tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen, bugünkü bilinen anlamıyla kullanımı 17. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihten sonra kelimelerin geçirmiş olduğu anlam değişikliği ile birlikte, kamu sözcüğünden türetilen *kamusal* sözcüğü "herkesin denetimine açık olan", *özel* sözcüğü ise "kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi" olarak anlaşılmaktadır (Sennett, 2002: 32).

Habermas, “Kamusallığın Yapısal Dönüşümü” adlı çalışmasında bireyin kamusal ve özel alanlarda toplumsal rollerinin olduğunu ve bu iki alanda da farklı çıkarlarının peşinde koşturabileceğini belirtmiştir. Özel alanda, kendini kamudan soyutlamak, çıkarlarını gözetmek, bireyselliğine çekilmek gibi durumlar hakim olurken, özel alanlardan koparak kamusal alanda bir araya gelen insanlar topluluğu ise bireyselliklerinden ödün vererek ortak bir noktada buluşmak durumunda kalmaktadırlar. O halde denilebilir ki, umuma ait alanda bireylerin katılması gereken tüm etkinlikler kamusal, bunun dışında kalan ve bireyin aile yaşamına ait pratikler özel sayılmaktaydı (Habermas, 2000: 231). Nitekim Gürbilek’in (2014) konuyla ilgili açıklamaları da Habermas’ın görüşünü doğrular niteliktedir. Ona göre kamusal ve özel alan ayrımının tarihi çok eskilere, şehir yaşantısının başlangıcına dayanmaktadır. Modern dünyada doğallığın, özgürlüğün ve evin alanı olarak gördüğümüz özel alanın (oikos), Eski Yunanlılarda bir zorunluluk alanını yansıttığını belirten Gürbilek, bunun nedenini ise kamusal alana (polis) çıkıp kendini gerçekleştiremeyen köle, kadın ve çocukların özel alana kapatılmasına dayandırmaktadır (Gürbilek, 2014: 56). Konuya farklı bir açıdan bakıldığında ise, kamusal ve özel alanda mevcudiyetini koruyanların esasında cinsiyete dayalı olarak bu rolü üstlendikleri görülebilmektedir. Kendini ailenin iç mekanı olan özel alan çekirdeğinde de gösteren cinsiyetçilik, kamusal ve özel alanlarda üstlenilecek rollerin belirlenmesinde dahi rol oynamıştır. Habermas’a göre günümüz de dahil olmak üzere ev işi, yeniden üretim, çocukların, hastaların ve yaşlıların bakımı ve beslenmesi gibi rutin işlerin özel alana yönlendirilmesinin nedeni yalnızca erkeklerin onları kamusal alandan çıkarmasından kaynaklanmamakta aynı zamanda kamusal alan etkinliklerinin bu cinsiyetçi yaklaşımla belirlenmesi ve daha az güç gerektirdiğinden kadınların bu alana kapatılmasından da kaynaklanmaktadır (Habermas, 2000: 22).

Gözetim pratiklerinin ilk zamanlarında hükmetmeyle ilişkilendirilen *kamusal* kelimesi, modern dönemlerde ise belirlenen temel hak ve özgürlükler doğrultusunda toplumun bir kamusal alan olarak görülmesi, korunması ve sınırlandırılması şeklinde değişikliğe uğramış ve yasalara dayandırılmıştır. Esasında, yeni kamusal anlayışından hareket ederek bireylerin özel alanlarına da müdahale edebilme imkanı sunulmuştur. Böylece *toplumun bir kamusal alan olarak görülmesi ve korunması gerekliliğinden* dolayı kamusal alan içinde yer alan bireylerin özel alanları da yasalarla korunma altına alınmıştır (Özcan, 2005: 85). Bu bağlamda ulaşılan sonuç ise, devlet otoritesinin kamu dünyası ile bireylerin özel dünyası arasındaki kamusal alanın bir arayüz halini almasıdır.

Tarih boyunca her farklı bakış açısı kendi kamusal-özel alan tanımını yapmış ve kendi etkinlik alanını buna göre konumlandırmıştır. Bu durum, nihayetinde kamusal alan ve özel alan tanımlarında çeşitlilik yaratmıştır. Ancak tanımlar farklı olsa da vurgulanan noktalar, kamusal alanın yasalara dayandırılması ve toplumun bir kamusal alan olarak görülmesi ve özel alana müdahalenin önünün açılması şeklindedir. Buna göre kamusal alan, özel alandan farklı olarak tanıdık – tanımadık herkesin girebildiği bir alanı ifade etmektedir. Nitekim kamusal ve özel alan kavramlarına bir insanın yaşam mücadelesi perspektifinden bakan kuramcılar, kamusal alanı insanların kendilerini gerçekleştirebildikleri alan olarak işaret etmektedirler. Özel alanı, insanların dünyaya geldiklerinde içinde buldukları, doğal ve insani yaşam için gerekli bazı özsel şeylerden yoksun kalınan bir yaşam alanı olarak tanımlayan Arendt, bu alanı insani yaşam alanı olarak görmemektedir. Kamusal alanı ise, insanın kendini gerçekleştirebileceği mükemmel bir alan olarak sunan Arendt, bu alanı siyasi etkinliklerin gerçekleştirildiği bir görünüm alanı olarak belirlemektedir (Yılmaz, 2007: 66-68).

Özel alana daha fazla müdahale etme yönünde bir seyir izleyen kamusal alan anlayışı esasında kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Modern olarak adlandırılan dönemlerde bir yandan refah düzeyinde yükselme meydana gelirken diğer yandan ideal kamusal alan algısından uzaklaşmaktadır. Bu anlamda kamusal alan, devletin özel alana olan müdahalesinin artışıyla sonuçlanmaktadır (Çelebi, 2004: 270). Nihayetinde, temelleri geçmişte atılan bu kavramlardaki algı değişikliklerinin etkileri günümüze kadar uzanarak kamusal alan-özel alan ayrımının kırılmasına neden olmaktadır (Ku, 2008: 218).

Kamusal alan ve özel alan ile ilgili görülen bu karmaşa esasında bireylerin bu kavramları nasıl algıladığı ve değerlendirdiğine bağlı olarak çözülebilmektedir. Erdoğan (2002), “Neye kamusal dediğimiz” sorusuna verilen cevabın varoluşun mahremiyetinin nasıl kavrandığına ve tasarlanan devlet toplum ilişkisine göre değişeceğini iddia etmektedir (Erdoğan, 2002). Erdoğan’ın sunduğu bu perspektif, bireyin kamusalı ya da özeli kavrayışındaki farklılığın onun için önemli olan alanın da farklı olabileceği yönünde bir sonuca ulaşmamızı sağlamaktadır.

Özbek, kamusal alanın iki anlam boyutu olduğunu belirterek, bunlardan birincisinin bir ortaklaşalığı ifade eden mekansal algılayış, diğerinin ise aleniyet, açıklık, özerklik, özdönüşüm ve eleştirelilik gibi normatif yapı olduğunu eklemiştir (Özbek, 2004: 41-42). Oldukça göreceli bir yapıya sahip olduğu söylenebilen bu iki kavram tanımlamalarında da

görüldüğü gibi birbiriyle zıt bir ilişkiye sahiptir. Ancak bu iki kavramı analitik olarak ayırt etmek için *görünürlük ve kolektiflik* olmak üzere iki kriter kullanılmaktadır. Görünürlük, gizli olanla açık olan, ortaya çıkarılan ya da erişebilir olanı ifade etmektedir. Kolektiflik ise, bireysel olan ya da bireye ilişkin olanla, toplumsal olan ile toplumsal yarara yönelik olan arasındaki ayrımı ifade etmektedir. Bu kriterler kamusal ve özel alan karmaşasını bir noktaya kadar yok etmekle birlikte zaman zaman ise içi içe geçebilmekte ya da birbirinden farklı boyut ve anlamlara göre değerlendirilebilmektedir (Mahcupyan, 1999: 44).

Çalışmanın önceki bölümünde de değinildiği gibi, Lyon'un "demokrasinin artması gözetimin hız kazanmasına neden olduğu" yönündeki yaklaşımı kamusal alan ve demokrasi ilişkisinde de kendini göstermektedir. Sınırları demokrasi ile belirlenen kamusal alan esasında demokrasinin bir ön koşuludur. Bireyler bazı temel haklarının gelişmişliği ile kamusal alana dahil olurlar ve onların bu hakları demokrasi ile güvence altına alınır (Özbek, 2004: 32). Bununla birlikte, devlet bazı durumlarda kamusal alan-özel alan ayrımının bulanıklaşmasına sebep olan koşullar ile özel alana daha fazla müdahale edebilmektedir. Nitekim geçmişte yaşanan toplumsal yapılarda mahremiyet ve aileye verilen önemden kamusal alanın ve bu alanda paylaşılanların sınırlı, özel alan ve bu alanda paylaşılanların ise geniş olduğu görülmektedir (Çaha, 2003: 80). Ancak yaşanan toplumsal dönüşümler ve beraberinde getirdikleri kamusal ve özel alan arasındaki sınır çizgisinin yer değiştirmesine neden olmuştur.

Kamusal alan ve özel alanın sınırlarının belirlenmesinde ve bu sınırların ortadan kalkmasında her iki alanda gerçekleştirilen etkinliklerin de payı bulunmaktadır. Özel alana göre nispeten daha fazla kişinin bir arada bulunduğu kamusal alanlar, özel alanın daha ayrı ve fark edilebilir olmasını sağlayarak sınırları netleştirmiştir. Ancak kamusal ve özel alanın günlük yaşamda yüklendikleri sorumluluklara yönelik paylaşım 18. yüzyılda bozulmaya başlamış ve günümüze kadar olan süreçte etkisini artırmıştır. Kamusal mekanlarda tehlike çanlarının çalması ve mahrem olarak nitelendirilen davranışların kamusal alanda sergilenmeye başlanması insanların özel alana kapanmaya gönüllü olmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece, insanların kendini gerçekleştirdiği yer olarak görülen alan kamusal alandan özel alana kaymaya başlamıştır (Gürbilek, 2014: 59-60).

Mahremiyetin mükemmelleştirilmesi olarak da adlandırılan bu süreçte özel alanın kamusal alanı mağlup etmesi elbette ki kamusal alana hükmedenlerin hoşuna gitmeyen sonuçlar doğurmuştur. Böylece, kamusal alan artık özel olan her şeyin sergilendiği bir alana

dönüşmüştür. Fiili olarak içi boşaltılan kamusal alan özel alan olan evlerimize konuşlandırılmıştır. Kamusal alan hızla özelleşirken, özel alan da kamusallaşmaktadır. Nitekim neyin kamusal neyin özel alana ait olduğuna yönelik ayrımlar geçerliliğini yitirmiş ve bu alanlarda dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye’de yapılan bir çalışma gençlerin kamusal ve özel alanla ilgili tam bir karmaşa yaşadığını gözler önüne sermektedir. Buna göre, gençler özel alana ait olan en mahrem değerlere bile kamusal gibi bakabilmektedir (Özyeğin, 2011: 159). Tüm bu nedenlerden ötürü, kamusal ve özel alan arasında belirleyici bir unsur olan ve özel alanın vaat ettiği mahremiyet kavramının tanımlanması günümüzde şimdiye değin hiç olmadığı kadar zor bir hal almıştır.

En basit anlamıyla “gizli olma durumu, gizlilik” olarak tanımlanan (TDK) mahremiyet, sakınılan ve görülmesi-bilinmesi istenilmeyen konular, kişiler, mekanlar, bilgiler için kullanılır. Kişinin kendisini karşı tarafa ne kadar açacağı ile ilgili olan mahremiyet kavramı her ne kadar toplumsal bir olgu olsa da kişisel olarak de vuku bulmaktadır. Geçmişe bakıldığında mahremiyet en yalın haliyle, bireylerin, grupların ya da kurumların kendilerine dair bilgileri ne zaman, nasıl ve ne ölçüde diğerlerine aktarabileceğini kendilerinin belirleme hakkı olarak tanımlamıştır (Westin, 1967: 7 akt. Güven-Kesim, 2011: 135). Bu mahremiyet yaklaşımı beraberinde kişisel özerklik, duygusal rahatlama, kendini değerlendirme, sınırlı ve korumalı iletişime geçme gibi dört mahremiyet nedenine dayanan durumunu meydana getirmektedir. Bunlar; yalnızlık, mahrem ilişki, anonimlik, kendini sakınmadır (Margulis, 2011: 10). Devletin müdahale edemeyeceği özerk bir alan içinde bireyin maddi ve manevi varlığını ve yaratıcılık yeteneğini serbestçe geliştirebileceği özel alanı işaret eden mahremiyet, hukuken de koruma altına alınmıştır (Tayfun ve Çetin, 2015: 2).

Toplumsal bir olgu olduğu iddia edilen mahremiyet algısı kişiye göre değişebileceği gibi topluma, kültüre ve döneme göre de değişiklikler göstermektedir (Çelikoğlu, 2008: 223). Örneğin, dedikodu ve saklanma ihtiyacı geleneksel toplumlarda mahremiyet kapsamına girerken, modern toplumlarda mahremiyet kişilerin kendi kendilerini yönetmesi şeklinde değişmiştir. Türkiye’de inanç ve ideoloji gibi durumların mahremiyet kapsamına girmesi ise bu kavramın kültürden kültüre değiştiğini göstermektedir (Çelikoğlu, 2008: 157). Bu ve bunun gibi örneklerin de kendisine yer bulduğu üç özellik mahremiyetle bütünlük arz etmektedir. Bunlar; toplumsal bir süreci yansıtmaması, psikolojik boyutlarının olması ve kültürel olmasıdır (Margulis, 2011: 11-12).

Özgürlüğün mahremiyet hakkından elde edilen bir gerçek olduğu düşüncesi (Colleman, 2004: 281), mahremiyeti korumak için uzak durma, mesafe koyma, iletişimde kopukluk, beden dilinde ilgisizlik gibi tutum ve davranışların sergilenmesini daha anlaşılır kılmaktadır (Westin, 1967: 7 akt. Güven-Kesim, 2011: 135). Buna göre, kişinin hayatında neyin ne zaman olacağı ya da olmayacağına karar vermesi olarak yorumlanabilecek mahremiyet temelinde insanların özel hayatına çekilme çabasını yansıtmaktadır. Bu durumu yalnızca kısıtlama ya da engelleme olarak ele alan bazı yaklaşımlar bilgi/enformasyon çerçevesinden yola çıkarak mahremiyeti bilgi paylaşımı konusunda seçim özgürlüğü olarak yorumlamaktadırlar. Ancak kişisel bilgilerin anlam ve duyarlılığını göz ardı eden bu yaklaşım mahremiyeti yalnızca kişisel bilgilerin akışının kontrolü olarak ele almaktadır (Debatin, 2011: 50).

Bir kişinin kendisine ait bilgileri geniş kitlelere serbestçe ulaştırma hakkının olması durumunu mahremiyet olarak değerlendiren bu yaklaşıma göre, gönüllülük esasına dayanan bu kişisel bilgi paylaşımı bir kontrol kaybına neden olmamakta aksine “kontrol uygulaması” olarak adlandırılmaktadır (McClosky, 1980: 17-38). Ancak, bu yaklaşımı kendi içinde bir paradoksu barındırmaktadır. Nitekim bu yaklaşım kişisel bilgilerin görülmemesi, bilinmemesi, duyulmaması için ötekilerden saklanması düşüncesine dayanmaktadır (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007: 696).

Mahremiyeti insan onurunun bir parçası olarak gören Dedeoğlu yaptığı saptamalar ile mahremiyeti demokrasi, özgürlük ve gözetim ekseninde ele almış ve bu ilişkiyi daha anlaşılır kılmak için; “Kant’ın teorisinde özerklik, insan olmanın temel bir değeridir. Eğer mahremiyet, özerklik için esassa ve hatta özerklik, mahremiyet olmadan anlaşılamazsa o halde mahremiyeti yitirmek, en temel değerlerimiz için bir tehdit olacaktır” şeklinde bir açıklama getirmektedir (Johnson, 2001: 121 akt. Dedeoğlu, 2004: 1). Buna göre, mahremiyet bireyin onurunun bir parçasıdır ve modern toplumlarda mahremiyet ihlaliyle birlikte demokrasinin gelişimi engellenmektedir. Dedeoğlu, bu noktada demokrasinin sağlanması adına mahremiyetin sadece birey için değil toplum için de korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kamusal ve özel alanla ilişkili bir şekilde düşünüldüğünde; dilediğinde yalnız kalma, dilediğinde diğerleriyle birlikte olmayı tercih edebilmekte bir mahremiyeti ifade etmektedir (Toprak vd., 2009: 139). Bu mahremiyet anlayışı, bireylerin her zaman mahremiyetlerini korumak için çabalamadığını ortaya çıkarmaktadır. Bunun nedeni ise, Arendt’in görünüm alanı olarak değerlendirdiği kamusal alanı insanların kendilerini gerçekleştirebildikleri bir alan olarak görmeleridir. Buna göre, insanlar başkalarıyla ilişkiler kurmaya ve sosyal

etkileşimde bulunmaya ihtiyaç duyarlar ve bu etkileşim sürecinde kendileri için mahrem olan özel bilgileri bilerek ve isteyerek başkalarıyla paylaşmaktadırlar. Bu doğrultuda oluşturulmuş mahremiyet tanımı ise; “kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alan ve bu alan üzerinde sahip olunan hak” şeklindedir (Yüksel, 2003: 182).

Yukarıda çeşitli tanımlardan elde edilen ortak sonuca göre mahremiyet, yalnız bırakılma hakkı, fiziksel olarak erişilmeme hakkı, kişisel hayatımızı ve kişisel bilgilerimizi kapsamaktadır. Kişilerin kendilerine ait bilgilerin istenilen ölçüde özel tutabilmesini içermektedir. Mahremiyetin bu işlevi sağladığı özgürlük ve bağımsızlıkla mümkündür. Kişisel olanın korunması işlevini kişiye sunduğu gizlilik, erişilebilirlik ya da ifade özgürlü seçenekleriyle sağlamaktadır (Patton, 2000: 182).

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte mahremiyet kavramı insanların kendilerini diğerlerinden nispeten fiziksel olarak izole ettiği bir algı uyandırmaktadır. Bu algı ile özel alanı işaret eden mahremiyet kavramı mimari bir yapı olan ev üzerinde yoğunlaşmamıza neden olmaktadır. Toprak ve diğerlerine (2009) göre ev; bireyi soğuktan, yağmurdan, rüzgardan ve güneşten koruma işlevi görmenin yanı sıra gözetimden de korumaktadır. Bir kapalılık sağlayarak kamusal alandan sakınan şeylere imkan tanımaktadır (Toprak vd., 2009: 140). Ancak bu noktada gelecek için bir öngörü oluşturmak adına değinilmesi gereken en önemli husus; gözetimin günümüzde dijitalleşerek en özel alanlarımıza bile girmesinin gelecek için tahayyül dahi edilemeyecek boyutlara ulaşabilme kapasitesidir. Zamyatin’in *Biz* adlı kitabında sunduğu ütopyik dünyada ev tamamen şeffaf duvarlardan oluşmakta ve bu noktada bizim mimari bir yapı olarak korunduğumuzu düşündüğümüz eve yönelik bir mahremiyet beklentisi dahi bulunmamaktadır.

ABD eski senatörlerinden Frank Church, günümüzdeki kamusal alan – özel alan ayırımındaki kırılmaları ve mahremiyete yönelik tehdidi yirmi yıl öncesinden öngörerek; teknolojik gelişmelerin gözetime yönelik kurduğu sistemden kaçmanın mümkün olmadığını, hiç kimsenin bu büyük gözden kaçamayacağını, bu büyük sistemden kurtulmak için atılacak herhangi bir adımın henüz atılmadan hükümetin bilgi sahibi olabileceğini ve engelleyebileceğini belirtmiştir (Dolgun, 2004: 17). Kamusal alan ve özel alan ayırımındaki kırılmalara, özel alanın daralmasına ve mahremiyetin tehdit altına girmesi gerçeğine karşın dünyada hala bir hak olarak görülen mahremiyetin devamını sağlayabilecek nitelikte yasalar

bulunmaktadır. Ülkemizde 1982 Anayasası'nın Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması'na ilişkin 20. Maddesi'nde; "herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu ve özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulmayacağı", 22. Maddesi ise "Haberleşmenin gizliliği esastır" şeklinde belirtilerek bu haklar güvence altına alınmıştır (T.C. Anayasası: 1982). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin (1948) 12. Maddesi'nde ise "Kimsenin özel yaşamı, ailesi, konutu ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır" ifadesi kullanılarak bu hakları güvence altına alınmıştır (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1948). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) *Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı* başlıklı 8. Maddesi'nde "Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir" şeklinde belirttiği hak özel hayata ilişkin hakların güvence altına alınmasını sağlamıştır (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950). Esasında kamusal alan ve özel alan ayrımını belirleyerek bireylerin dokunulmaması gereken alanlarını tasvir eden hukuki metinlere rağmen uygulamaların yetersizliği gün geçtikçe artmaktadır. Steinhart'ın, teknolojinin ışık hızıyla gelişmesine karşın, bireylerin korunmasına yönelik gizlilik yasalarının taş devrini yaşadığına yönelik benzetmesi bu resmin betimlemesini yapmaktadır (Karakaya, 2014: 130).

Bireylerin hakkı olarak kabul edilen ve yasalarla güvence altına alındığı görülen özel yaşamın gizliliği hakkı korunamadığı durumlarda bireyler başkalarının tahakkümü altına girmektedir. Ancak teorik olarak her ne kadar sınırları belirlenmiş olsa da uygulama aşamasında sorunlar yaşanmaktadır. Modernleşen dünyada gelişen teknolojiler ve artan riskler neyin özel neyin kamusal olduğu konusunda dünyayı adeta bir çıkmaza sürüklemektedir. Bu konuya ilk kez 1890 yılında dikkat çeken Warren ve Brandies, gelişen teknolojilerin gizlilik hakkını tehlikeye attığını belirtmişlerdir (1980: 193-220). Gizliliği *yalnız kalma hakkı* olarak tanımlayan Warren ve Brandies'in endişesi günümüz teknoloji tabanlı dünyasında yapısal olarak değişmiş görünse de birçok kişi tarafından hissedilmektedir (Bozkurt, 2000). Yalnız kalma hakkının da ötesinde, kişisel bilgilerinin korunmasını talep eden bireylerin bu hakları terör ya da benzeri olaylar, kapitalist sistemin yarattığı rekabet ve pazar koşulları gibi nedenlerle ellerinden alınmaktadır. Kısacası bu konuyla ilgili yapılan tüm çözüm çalışmaları kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçememektedir.

Kamusal alandan arda kalan ve özel alan üzerine konuşlanan mahremiyet ve gizlilik alanı teknolojik gelişmelerle birlikte her geçen gün daralmaktadır. Kamusal alan ve özel alan

ayrımındaki bu kırılmalarla birlikte oluşan tehdidin kaynağı günlük rutinimizi oluşturan birden fazla faktöre bağlıdır. Devlet kanalıyla, daha düzenli kamu hizmeti sunmak, suçlarla mücadele etmek, vergi toplamak ve diğer birçok nedenden ötürü kişisel bilgiler toplanmaktadır. Yine aynı şekilde, kapitalist sistemin yarattığı acımasız rekabet ortamı özel şirketlerin bireyler hakkındaki bilgilere olan zaafını artırmıştır. Kredi kartları ile yapılan alışverişler, telefon konuşmaları, süper market kayıtları, finansal işlemler, sokaklardaki güvenlik kameraları ve diğer birçok günlük rutin faaliyetlerimiz sonucunda etrafa dağıttığımız bilgiler zihinsel bulanıklık yaratacak kadar çoktur. Bunun yanı sıra ülkemizde uygulanmaya konan E-Devlet sisteminin kapsamı nüfus bilgileri, telefon numarası, maaş miktarı, maaşa zam oranı, hangi bankanın müşterisi olunduğu, kredi kartı bilgileri, çalışma yılı, mezun olunan okul, mezuniyet notu, su-elektrik ve telefon faturaları, araç markası, KPSS notu ve diğer bir çok kişisel bilgiyi depolayacak kadar geniştir (Günaydın, 2009: 164).

Teknolojinin sunduğu bu imkânlarla ve çeşitli amaçlarla mahrem olarak nitelenen bu tür bilgilere erişimin doğruluğunu sorgulamak yerine devletin bu gizli bilgileri özel hayatın gizliliğini ihmal etmeden nasıl koruyacağını sorgulanması asıl sorunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda, kişisel mahremiyeti göz ardı ederek, mahremiyetin tamamen ortadan kalkmasının daha güvenli bir dünya oluşturacağını düşünenler ve savunanlar da bulunmaktadır. Nihayetinde ise bu durum, kamusal ve özel alan kavramlarındaki karmaşıklıklar ve topluma kanıksatılan güvenli yaşam algısıyla gözetimi kabullenme eğiliminin artmasına neden olmaktadır.

1.2.3. Gözetimi kabullenme davranışı

Çalışmanın şimdiye kadar olan bölümünde detaylı olarak incelenen ve tarihi çok eskilere dayanan ancak çeşitli toplumsal dönüşümlerle evrilerek mevcut halini alan gözetim uygulamaları ve bunun arkasında yatan ortak düşünce el birliğiyle gözetim toplumunu inşa etmiştir. Öyle ki, gözetim toplumunun yaratılmasında, gözetimin bilinen ilk uygulamalarında etkili olan Kapatılma Olgusu, Panoptikon, Sanayi Toplumu, Enformasyon Toplumu ve diğer toplumsal dönüşümler teknolojik gelişmelerin sunduğu gibi hızlı ve kitlesel kabulü sağlayamamıştır. Dolayısıyla, gözetim toplumunun yaratılmasında etkili birçok faktör bulunmasına rağmen başat faktör olarak teknolojik gelişmelerin rol aldığı görülmektedir.

Teknolojik araçlar gözetim toplumunun yaratılmasında, bireylere daha iyi yaşama yönünde fırsatlar sunarken onlardan aldıkları üzerinde düşünmelerini engelleyecek bir işlev

görmektedirler. Bireyler, kitleler halinde bu araçları kabullenirken, en mahrem olarak kabul edilen değerlerinin dahi ifşa edilmesi konusunda rahatsızlık duymamaktadırlar. Gözetim ile ilgili çalışma yapanlar, bireylerin gözetlendiklerinin bilincinde olsalar dahi kabul eşiklerinin direnme davranışlarına göre daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Bu doğrultuda, çalışmanın bu bölümünde bireylerin gözetimi kabullenme eğilimi sergilemelerine neden olan faktörler tartışılacaktır.

Gözetim toplumunun yaratılmasında en etkili faktörler arasında yer aldığı bilinen teknolojik araçlar, insanlara gelişmişliğin anahtarını sunarken onlardan aldıklarının farkına varamayacakları ikircikli bir ortam yaratmıştır. Geçmişte uygulanmış tüm gözetim pratiklerini işlevsiz bırakan teknolojinin, başlı başına bir gözetim aracı olduğu söylenebilir. Teknoloji tabanlı yürütülen gözetim pratiklerinden kaçmanın mümkün olmadığını belirten Mark Poster böyle bir ortamda bir süre sonra gözetlenmenin gönüllülük esasına dayandığını belirtmektedir (Bauman, 2012: 55). Yaratılan bu gönüllü olma durumu ise gözetlenmeye yönelik direnme çabalarını kıran temel faktördür. Boetie (2011: 18) *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* isimli eserinde, gönüllü kulluğun insanların kendilerine dayatılan şeylere katlanma arzuları ve ondan hoşnut olma duyguları olduğu sürece devam ettiğini vurgulamaktadır. Buna göre, bireylerin gözetime katlanmaları ya da gönüllü olmaları durumunun, hoşlandıkları ya da haz aldıkları bir şeyler olmasından kaynaklandığını akıllara getirmektedir. Öyle ki, gözetimin kapsamının verilerin toplanıp işlendiği siyaset ve güvenlik, tüketim ve eğlenceye kadar genişlediği düşünüldüğünde bu durum daha net anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Poster'in gönüllülük olarak adlandırdığı bu faktör günümüzde gözetim uygulamalarının bu denli zirveye tırmanmasının temel nedenini göstermektedir. Bireylerin dijital yurttaşlar olarak birer kod numarası halini alacağı günler ise huşu içinde beklenilmektedir.

Gözetimin hayatımızın eğlence de dahil olmak üzere her alanına girmiş olmasına karşın, konuyla ilgili yapılan çalışmalar bireylerin kendi gizlilikleriyle ilgili haklarının bilincinde olduğunu göstermektedir. Fakat buna ek olarak diğer bulgular, bireylerin kendilerine karşı gösterdiği bu hassasiyeti başkalarının gizlilikleriyle ilgili göstermediğini ortaya çıkarmıştır. Ne yazık ki, kişisel gizlilikleriyle ilgili de olsa gösterilen bu hassasiyet gözetime yönelik toplu bir karşı duruşla sonuçlanmamıştır (Martin, 1998: 64). Tam da bu nedenden ötürü, gözetime yönelik teknolojik araçlar kendisine toplumda yer edinebilmiş ve hızla yayılmıştır. Teknolojilerin getirdiği yeniliklerin yaşam kalitesini artırdığı yönündeki algılar gözetlenmeye yönelik direnişin eksikliğini beslemektedir. Ancak gözetimin iki yönünün bulunduğu

belirten Lyon'un açıklamalarında da olduğu gibi, gözetim ve gözetim araçları salt iyi ya da kötü olarak değerlendirilemez (Lyon, 1997: 155). Bu gerçeğe karşın, günümüz toplumları bu objektiflikten uzak bir değerlendirme sürecine girmektedirler. Kişisel bilgileri saklanma, işlenme ve veri tabanlarında kullanılma gibi ikilemleri de içinde barındıran gözetim araçlarına yönelik objektif değerlendirmeler teknolojinin sunduğu keyifle yaşayan toplumlarda görülmemektedir. Teknolojinin faydalarını gören gözler zararlarını göremeyecek birer bağımlı halini alabilirler. Boetie'nin, "Bağımlı insanlar....tehlikeye sanki elleri kolları bağılmış gibi ve bir alışkanlığı yerine getirircesine uyuşuk bir biçimde karşı çıkarlar..." sözü bu davranışı açıklar niteliktedir (Boetie, 2011: 41).

Teknolojiyle ilgili geç kalmışlık hissi yaratılan bireyler, mevcut durumlarını bilgi ve güç ekseninde değerlendirmek için baktıklarında dahi teknolojik gelişmeleri "hep daha iyisi" için sunulan bir nimet olarak algılayabilmektedir. Nitekim gözetim toplumunun yaygınlaşması ve meşrulaşmasında arzulanan da budur. Gözetim ekseninde gözetlendikleri dünyaya bakan bireyler, sunulanların belirli bedeller ödemeleri halinde daha iyisini vaat eden nimetler olarak görmektedirler. Bununla ilgili Staples'in tespitleri konuya örnek niteliğindedir. O, teknolojinin sunduklarının güvenlik amacıyla uygulanan teknoloji tabanlı gözetim uygulamalarında dahi çekiciliğinden bir şey kaybetmediğini belirtmektedir (Staples, 1997:130).

Bireylerin gözetimi kabullenmelerinin nedenlerinden biri de bazı durumlarda gözetlenmenin gerekliliğine olan inançtır. Lyon'un gözetimin iki yönü olduğunu belirtmesi bu durumu destekleyen bir düşüncedir. Bu durumda insanlar herhangi bir durumda herhangi bir fayda elde etme olasılıkları olduğunda gözetlenmeye razı olabilmektedirler. Bu fayda; denizde boğulmama ya da işsizlik maaşı almak olabilmektedir. Her iki durumda da gözetlenerek olası zararı önleme veya olası faydadan yararlanma durumu söz konusudur. Ayrıca gözetlenmeye razı olmanın günümüzde daha hayati nedenleri de mevcuttur. Kamera ve alarm sistemlerinin varlığı ile kendilerini güvende hissetmek, hastanede yeni doğan bebeklerin kaçırılmasını engellemek vb. nedenler bunlar arasında gösterilmektedir. Bunları gözetimin pozitif ve üretici yanları olarak değerlendiren Lyon (2006) "zarar ve sömürüden koruyan olarak sunulan bu teknolojilerin üretmesi beklenen sosyal düzen zaten halihazırda var olacaktır" şeklinde yaptığı açıklamayla gözetimin iki yönünün birbiriyle kompleks bir ilişkide olduğunu ortaya koymuştur (Lyon, 2006: 277-278). Boetie'nin yaptığı açıklama da insanların gözetimi kabullenmeleri karşısında Lyon'un yaklaşımıyla paralel bir nitelik taşımaktadır. "İnsanlar

çoğu kez aldatılma ile özgürlüklerini kaybederler; bu durumda başkaları tarafından kandırılmaktan çok kendi kendilerini aldatırlar” (Boetie, 2011: 32). Lyon’un yaklaşımını destekler nitelikte açıklamalarda bulunan Marx da gözetimin derinden hissedilen ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğunu belirtmiştir. Ancak bu ihtiyaçların karşılanması için bireylerin kişisel gizlilikleriyle ilgili beklentilerini sınırlı tutmaları gerektiğini de ekleyen Marx, bunun nedenini ise birbirini tanımayan, kalabalık ve heterojen toplumlarda yaşamaya bağlamaktadır (Marx, 1996).

Bireylerin, derinden hissettikleri ihtiyaçlarını gidermeleri için tek çare olarak sunulan bu gözetim teknolojilerine yönelmeleri kendi gözetimlerine katılmalarıyla sonuçlanmaktadır. Nitekim eskiden başvurduğu hiçbir uygulamaya ihtiyaç dahi duymadan bireyleri gözetim ağına dahil eden devlet, bireyleri normalizasyon sürecine sokarak gözetimin ve gözetlenmenin meşrulaştırılması için çabalamaktadır. Böylece kendi belirlediği norm ve kurallara uyan bireyleri uysal bedenler haline dönüştürebilmektedir.

Gözetimin kapsamı genişlerken bireylerin sınırları kesin çizgilerle belirlenmektedir. Esasında gözetim küresel bir olgu olup daha geniş bir perspektiften ele alınmalıdır. Çünkü özellikle günümüzde kapitalizmin de etkisiyle, gözetim güç sahiplerinin birer denetim aracı haline almıştır. Gelişen ve küreselleşen dünyada teknolojileri kendi ideolojileri doğrultusunda kullanarak bireylere birer özgürlük kapısı olarak sunan iktidarlar, yerel baskılardan kurtardığı bireyleri küresel baskılara yöneltmektedir. Adeta bir küresel Panoptikon içine kapatılan bireyler kim tarafından ve ne için gözetlendiğinin cevabını kendisine soramayacak kadar teknoloji bombardımanına tutulmaktadır.

Teknoloji, bireyleri kendine bağlama konusunda üstün bir başarı sergileyerek gözetim uygulamalarının ivme kazanmasına neden olmaktadır. Fakat gözetimin bu derece yoğun bir hal almasının gerçekçi ve somut nedenleri de yadsınamayacak kadar önemlidir. Artan nüfus ile birlikte birbirini tanımayan, kalabalık ve heterojen toplumlarda iç içe yaşamının getirdiği bazı zorluklar bulunmaktadır. Herkesin bir başkasını “öteki” olarak gördüğü bu toplumlarda şüphesiz en çok hissedilen duygu *korkudur*. Bu noktada bir sığınak olarak görülen gözetim devlet tarafından bireylerin talep ettiği bir olgu haline almakta ve pozitif ve üretici işlevlerini gerçekleştirmektedir. Güvenliğin teminatı olarak görülen gözetim, suçluları daha suç işlemeyen tespit edip toplumsal düzeni sağlamayı vaat etmektedir. “Ötekilerle” dolu bu toplumlarda devlet, gözetim araçları vasıtasıyla suçluyu bulup masumu koruyabilmektedir.

Potansiyel bir suçlu konumuna düşmek istemeyen ve tehlikelerden korunmak isteyen bireyler ise kişisel bilgilerini gönüllü olarak paylaşma noktasına gelmektedirler.

Yabancılarla birlikte yaşamak ve her an zarar görme endişesi gözetime dayalı güvenlik isteğini artırmaktadır. Zira gözetim toplumsal yaşamda güvenliği sağlayan bir kurtarıcı olarak gösterilmektedir (Lyon, 2005: 95). Modern toplumlarda suçun her an her yerde işlenebilir olabileceğine yönelik algının pekişmesi, suçu önlemeye yönelik gözetim teknolojilerinin de her yerde uygulanabilir olmasını kolaylaştırmıştır. Bu düşünceye göre, gözetim ile her şeyin görünür hale getirilmesi, tüm tehlike ve riskler ortadan kaldırılabilecektir.

Esasında, güvenlik amaçlı gözetim teknolojileri fiilen işlenmiş bir suç olmamasına karşın suç işlenmeden tespit etmek ve daha da önemlisi suça yönelme eğilimini yok etmek yönünde işlev görmektedir. Gözetimin *caydırıcılık* olarak da ifade edilebilen bu işlevi insanlarda mevcut olan güvenlik kaygısının ortadan belli bir noktaya kadar yok olmasında etkilidir. Olası suç ve terör olaylarından kaynaklanan korku insanlarda güvenlik arayışına sebep olmakta ve bu güvenlik ise gözetleme üzerinde temellenmektedir. Bu nedenle, kendini daha çok güvende hissetmek isteyen birey daha çok korkar ve daha çok gözetlenmek ister. Dolayısıyla bu mekanizmanın işlemesine yardım eden sistem parçalarından biri haline gelir (Altheide, 2004: 229).

Bireylerin gözetime yönelik teknolojilere olan bağlılığının en geçerli nedeni can ve mal güvenliklerini koruma yönündeki başarısıdır. Nitekim gözetim teknolojilerinin gelişim seyri incelendiğinde, yeni gözetim teknolojilerinin güvenliği temin etmek için ortaya çıktığı ve bunların bireysel kullanıma doğru seyir izlediği görülmektedir. Örneğin, kameralar ilk olarak kamu binalarının korunması ve askeri amaçlı olarak ortaya çıkmış olmasına karşın günümüzde küçük bir bakkal dükkanında, ofislerde ve dadıya emanet edilen bebekli ev ortamlarında da sık sık görülmektedir. Lyon (2005: 35) güvenliği sağlayan gözetim teknolojilerine sahip olmak için mahremiyetten vazgeçmek gibi yüksek bir bedel ödendiğinin altını çizerken, Petersen (2007: 541), insanların can ve mal güvenliği ile ilgili bir korku içine girdikleri zaman bu bedeli ödeyebileceklerini belirtmiştir. Örneğin, kamuya açık lavabolarda kameraların olmasını istemeyen insanlar, buralarda yaşanan suç ve saldırı vakalarından sonra tam tersi bir düşünceye sahip olmaktadır. En mahrem alanında dahi gözetlenmeyi kabul edebilen insanın bu noktaya gelmesinde kuşkusuz farklı sebepler bulunmaktadır. Can ve mal güvenliğinin tehdit altında olduğuna inandırılan, çeşitli korku atmosferlerinin içine sokulan ve

bu korku kültürüyle beslenen bireyler için herkes potansiyel suçlu, her şey düzen ve huzur bozucu bir hale gelmektedir.

Belli bir bölgeye bağlı kalmaksızın, dünya üzerinde yaratılmaya çalışılan korku kültürü gözetimin meşru bir zemine oturmasını sağlamaktadır. Çeşitli şekillerde sunulan bu korku kültürü tedirgin olma ve güvenmeme konusunda itici güç görevi görmektedir. Kişilerarası ilişkilerde adeta bir kesinti yaratan korku kültürünün sebepleri geçmişe oranla daha soyut, hatta yalnızca algılanan düzeyde kalmaktadır. Hissedilen korkunun somutlaşma ihtimali olmasa dahi yaşamını bu korkuyla baş etme şeklinde uyarlayan birey için karşısındakiler öteki konumuna geçmektedir. Daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi, öteki olarak adlandırılan ise güvenilmeyen ve her an suç işleme potansiyeli taşıyan kişilerdir. Bu kişiler en yakınımız olsa bile söz konusu suç günlük yaşam rutinlerini bozan bir olgudur. Suçu “her toplumda var olan, niteliği toplumdaki topluma değişiklik gösterebilen ve engellenemeyen bir unsur” olarak tanımlayan Durkheim’e göre bunun bir sonu yoktur (1993: 72 akt. Günaydın, 2014: 81). Bu tanıma göre, ötekinin yaratacağı suçu engellemek ve korkuyu dindirmek için güvenlik amacıyla yürütülen gözetim uygulamaları ise adeta bir kısır döngüye girmektedir. Durkheim’in yaklaşımına göre engellenemeyen suç olgusu, günümüzde engelleneceği iddiasıyla bireylerin mahremiyet ve özgürlük alanlarına girilmektedir. Bu durumda iktidarın suç ve risk unsurunu manipüle etme olasılığı söz konusu olabilmektedir.

Güvende hissetme duygusunu baltalayan birçok neden bulunmaktadır. Ancak bunlardan en etkilisi görsel-işitsel araçlardır. Çünkü korku kültürü gösterildiği ölçüde öğrenilen bir özelliğe sahiptir ve görsel-işitsel araçlar bunu her gün her saat yapabilmektedir. Güven duygusunun yok olmasına neden olan kitle iletişim araçları, insanları tedirgin bir hayatı yaşamaktansa gözetime razı olmaya yöneltmektedir. Topluma yerleşen bu korku kültürü sonrasında fayda sağlayanlar, korkularımızı gidereceğine inanılan taraflardır. Onlar bizi güvende tutmak için sattıkları gözetim araçlarıyla sosyal kontrolü sağlamaktadırlar (Staples, 1997: 133).

Gelinen bu noktada, bireyler saklayacak bir şeyleri olduğu ölçüde düzene ayak uydurmak istemeyecek ve yalıtılmış bir hayat yaşamayı tercih edeceklerdir. Tam tersi bir durum söz konusu olduğunda ise, toplumsal yaşam için gerekli koşul ve kurallara uyum sağlamanın verdiği rahatlıkla uysal bir vatandaş olarak kendisinden istenilenleri yerine getirmektedirler. Bu durum, gözetime direnişin yerini gönüllülüğün alması için başlıca bir sebep olarak işlev görmektedir. Gönüllülük esasına dayanarak gözetime razı olan bireyler ise kim tarafından ve ne için gözetlendiklerinin bilgisine yönelik bir bulanıklık yaşamaktadır. Gözetlenmeyle ilgili

yaratılan bu ortam, güce sahip olan gözün nerede olduğuyula ilgili kaotik bir yapı meydana getirmektedir. Bu bilginin eksikliği bireylerin her şeyi gören gözden kaçamamalarına sebep olurken boyun eğme davranışıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bireysel değerler yitirilerek sunulan değerler içselleştirilmektedir. Günümüzde iktidar bunu medya aracılığıyla hayata geçirmekte ve bireyleri sadece izleme davranışına yönlendirerek toplumsal hayattan kendi rızalarıyla çekilmelerini sağlamaktadır. Bireyleri medya aracılığıyla hem oyalayan hem de kendi ideolojilerini toplumla özdeşleştiren iktidar denetimini bu şekilde sağlamaktadır. Chomsky'nin "rızanın imalatı" olarak adlandırdığı bu yapı gönüllü kulluk yaratmakta ve öğrenilmiş çaresizlik teorisine gönderme yapmaktadır (Herman ve Chomsky, 2006).

Öğrenilmiş çaresizlik teorisinden beslenerek, esasında bireyin başka seçeneğinin olmadığı yönünde manipüle eden gönüllü kulluk anlayışı, La Boetie tarafından *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* adlı eserinde iktidar ve toplum bağlamında incelenmiştir. Boetie, halkın iktidara hizmet etme istencinin kökleşmesinden ve bundan artık bir rahatsızlık duymamasından yakınmaktadır (Boetie, 2011: 26). Ona göre bu davranışın temelinde yatan ise insanların özgürlüklerini kaybetmeleri ve onu tekrar kazanmak için hiçbir girişimde bulunmamaları yatmaktadır (Boetie, 2011: 24). Boetie bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Zavallı sefil insanlar, akılsız halklar, kötü durumlarında kalmak için direnen ve iyiliklerini göremeyen uluslar! Sizler gözünüzün önünde, en güzel ve en parlak kazançlarınızın götürülüşüne, tarlalarınızın yağmalanmasına, evlerinizin ve eşyalarınızın çalınmasına seyirci kalıyorsunuz. Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiçbir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz. Şimdi, mallarınıza, ailelerinize ve yaşamlarınıza yarım yamalak bile sahip olmak, size büyük bir mutluluk gibi gözüküyor. Tüm bu zarar, bu kötülük, bu yıkım size düşmanlardan gelmiyor; hiç kuşkusuz tek bir düşmandan, yani öylesine yücelttiğiniz, uğruna cesaretle savaşa gidip kendinizi ölüme atmaktan çekinmediğiniz o kişiden geliyor. Size böylesine hakim olan kişinin iki gözü, iki eli, bir bedeni var ve herhangi bir insandan daha başka bir şeye sahip de değil. Yalnızca sizden fazla bir şeyi var: O da sizi ezmek için ona sağlamış olduğunuz üstünlük. Eğer siz vermeseydiniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor? Kentlerinizi çiğnediği ayaklar sizinkiler değilse bunları nereden almıştır? Sizin tarafınızdan verilmiş olmasa üzerinizde nasıl iktidarı olabilir? Sizinle anlaşmadıysa sizin üstünüze gitmeye nasıl cesaret edebilir? Kendinize ihanet etmeseniz, sizi öldüren bu katilin yarıdakısı olmasanız ve sizi yağmalayan bu hırsıza yaltaklık etmeseniz o ne yapabilir? (Boetie, 2011: 25).

Boetie'nin iktidar ve halk arasındaki ilişkiyi ele alış biçimi her ne kadar somut benzetmelere dayansa ve geçmişi yansıtısa da günümüzde bazı durumları işaret etmektedir. Boetie (2011: 44), kulluğun ilk nesillere "oyunlar, gösteriler, madalyonlar ve diğer uyuşturucular" aracılığıyla öğretildiğini ve bunlar sayesinde hedonizme (hazcılık) kapılan toplumun özgürlüğünü yitirdiğini belirtmektedir. Bu durum günümüzde ise gözetim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilmektedir. İnsanlar inandıkları şeylerin peşinden giderken özgürlüklerini yitirmektedir. Adeta kulluğun yaratılmasının bir boyutu olarak işlev görebilen

ve iletişim, eğlence ya da güvenlik gibi amaçlarla kullanılan bu teknolojik araçların gözetim boyutu çoğu zaman hayatımızın bir rutini halini aldıktan sonra öğrenilmektedir. Nitekim Boetie'ye göre kulluk zor kullanarak, tahakkümlerle itaatkar yapılarak ya da aldatarak yaratılmaktadır.

Boetie, hegemonya üzerinden değerlendirdiği iktidarın daha kurumsallaşmış boyutunu devlet olarak adlandırmaktadır (Boetie, 2011: 67). İktidarın var olabildiğini, hükmetme arzusundan çok gönüllü kulluk olgusunun yerleşmiş olmasına bağlayan yazar, gönüllü kulluğun düşünülemeyecek boyutunu insan doğasının yozlaşmasıyla açıklamaktadır (Boetie, 2011: 85). İktidarın meşruluk kazanması, yetkiye dönüşmesi, hakim bir ideolojik söyleme sahip olması üzerinde şekillenen gönüllü kulluk Gramsci'nin "hegemonya" kavramıyla benzerlik göstermektedir (Boetie, 2011: 97). Bir toplumda özgürlüğün yok olması ile iktidarın belirmesi arasında benzerlikler gören Boetie (2011: 99), tam da bu noktada kurulan hegemonyanın iki taraf için farklı okunduğunu belirtmiştir. Bu yeni ortam, iktidar için hegemonya, halk için ise gönüllü kulluk olarak okunmaktadır.

Boetie (2011: 121), bağımlılık ve ideolojiyle sürekli denetlenen halkın erginleşemediğini belirtmektedir. Böyle bir ortamda, köle olmasına karşın özgür olduğuyla ilgili kendi kendini telkin eden halkın hakim ideolojinin dışına çıkarak gerçek özgürlüğe ulaşabileceğini belirtmektedir (Boetie, 2011: 118). Kant ise, özgürlüğün aydınlanmayla kesiştiğini vurgulayarak, aydınlanma nedir sorusuna şu meşhur cevabı vermiştir: "Bireyin kendi suçuyla düştüğü ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayışsa, insanın aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. Ve bu ergin olmayışa insan kendi suçuyla düşmüştür" (Rigel vd., 2005: 91). Buna göre itaatle aklın kullanım alanları birbirinden ayrılmaktadır. Önemli olan aklın bir amaca yönelik değil gerektiği gibi kullanılmasıdır ve böylece ergin olmama durumundan kurtulmuş olunur (Rigel vd., 2005: 92). Aklını kullanan ve mevcut düzene karşı koyması gerektiğinin bilincinde olan fakat bu düzeni değiştiremeyeceğini düşünerek uyumlu hareket eden bireyler ise "öğrenilmiş çaresizlik" olarak adlandırılan psikolojik durumla karşı karşıya kalmaktadır.

Gözetim uygulamalarının işlerliğinin sağlanması ve bu uygulamaların meşrulaştırılmasına katkıda bulunan öğrenilmiş çaresizlik teorisi özellikle günümüz toplumlarında sık karşılaşılan bir durumu tasvir etmektedir. Bu teori, 1965 yılında Martin E. P. Seligman ve arkadaşları tarafından yapılan bir deney sonucunda oluşturulmuş ve daha sonra psikolojiyle bağlantılı olarak his ve duygu yokluğuyla ilişkilendirilmiştir (Karacan, 2001). Öğrenilmiş çaresizlik,

kişinin herhangi bir durumda çok sayıda başarısızlığa uğrayarak, bir şey yapsa da hiçbir şeyin değişmeyeceğini, olayların kendi kontrolünde olmadığını, o konuda bir daha asla başarıya ulaşamayacağını düşünüp bir daha deneme cesaretini kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır (Baygöl, 2009). Akli zayıflattığı bilinen öğrenilmiş çaresizlik durumu insanlarda üç önemli yetersizliğe neden olmaktadır. Bunlar; motivasyonel zayıflama (tepki vermede yavaşlama ve direniş göstermede yavaşlama), bilişsel zayıflama (sonuçları kontrol etmek için var olan imkanları algılamada yetersizlik) ve duygusal zayıflamadan (üzüntü ve azalan öz saygı) oluşmaktadır. Bu yetersizlikler insanlarda öğrenilmiş çaresizlik durumu olarak bilinmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik modelinde, kontrol edilemeyen olaylara maruz kalma sonucunda, verilen tepkilerin sonuç üzerinde bir tepkisinin olmayacağını öğrenilmesi ve bu öğrenmenin kontrolü mümkün koşullara da genellendiği görülmektedir. Modelin daha kapsamlı ve psikolojik olarak ele alınan boyutu ise kişinin, hayatının hiçbir alanını kontrol edememesi ve akabinde duygusal bir çöküntü yaşamasıyla sonuçlanmaktadır (Bulduk, 2002: 78).

Öğrenilmiş çaresizlik teorisi, hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin insanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylere uyarlanmasıyla bulunmuştur. Deneyde, ilk etapta mevcut olmayan ancak durumdan kurtulmak için ihtiyaç duyulan bir faktörün daha sonradan sürece eklenmesi halinde bile kullanılmaması dikkat çekmektedir. Deyim yerindeyse “kaderlerine rıza gösteren” denek gruplarının bu durumu öğrenilmiş çaresizlik teorisiyle açıklanmaktadır

Gözetim ekseninde öğrenilmiş çaresizliğini besleyen bireyler mevcut durumunu kanıksamış ve yapabileceklerini göremeyen bireylerdir (Furedi, 2001: 225). Nitekim bireyler böyle bir histeri durumunda sağlıklı düşünemedikleri için inandırılan duyguları gerçekte yaşıyor muşçasına bu durumlardan kurtulmanın yollarını aramaktadırlar. Fakat burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, bu durumlardan kurtulmak için belli bir çabanın sarf edilmemesidir. Esasında çalışmada kurtarıcı olarak sunulan yöntemler (gözetim araçları) zaten kapının eşiğinde hazır beklemektedir. Önlem alma ilkesi olarak da adlandırılan bu durum, görüldüğü üzere çeşitli güç gruplarının yarattığı risk ve güvensizlik faktöründen beslenmektedir. Her halükarda, bireylerin, korunmak için kendisine ihtiyaç duyacağına inanan devlet, onları korku senaryolarının içine kendi elleriyle itmektedir. İnsanlığın bilgisinin çözüm sağlamaktan çok sorun yarattığını savunan risk toplumu teorisyenlerine göre bilgi, tehlikenin kaynağını oluşturmaktadır (Beck, 2009: 36-44). Sonuç olarak, riskten uzak güvenli bir yaşam sürmek için harcanan çabalar bir meşruiyet kazanmış ve bu noktada gözetim araçları yerlerini almışlardır.

Gözetim toplumunda el birliğiyle yaratılan bu risk saplantısı pek çok kamu ve özel kuruluş tarafından beslenmektedir. Nitekim böyle bir durumda, riski minimuma indirmenin ve önlemenin bir yolu olarak görülen gözetleme, yaşananların önceden bilinmesinin rahatlığı ve tehlikelere karşı önlem almanın güvenliğini hissettirmektedir. Tüm bunları hissetmek ve günlük yaşamını idame etmek isteyen insanların ödediği bedel ise Furedi'nin de belirttiği gibi, riskin yarattığı çaresizlikle öznenin yok oluşudur (Furedi, 2001: 226). Fakat tüm bu yaklaşımlara karşın, yaratılan kaotik ortamda riskin nedenlerinden biri olarak gözetlemeyi gören bireyler de bulunmaktadır. Onlara göre gözetim, hükümetin özel hayata müdahalesinin ya da ticari kontrolün, kişisel tüketimi savunulamaz kılmanın ve işgal etmenin bir potansiyelidir (Lyon, 2006: 95). Bu da gözetimin iki yüzünün olduğuna yönelik yaklaşımı desteklemektedir.

Gözetimin meşrulaştırılmasında etkili olan teknolojik gelişmelerin olumlu yanlarını görme, hep daha iyisini sunduğuna inanma, güvenliğin teminatı olarak algılama, toplumsal riskleri azaltan ve korkuyu gideren bir araç olarak sunulması şeklindeki unsurlar esasında bireyin gözetlendiğinin farkında olması durumuyla ilişkilidir (Güven-Kesim, 2011: 184-188). Birey gözetlendiğinin farkına vararak bu ve bunun gibi nedenlerin arkasına sığınabilirken, farkında olmadan da bu durum gerçekleşebilmektedir. Konuyla ilgili olarak Gumbert ve Durcker'in incelemeleri ve elde ettiği bulgular şu şekildedir (Gumbert ve Drucker, 2001: 117-118):

- Gözetim teknolojilerinin farkında olmama durumu: Gözetlemeye yönelik teknolojilerin varlığından haberdar olmayanlar için bu teknolojiler davranış değişikliği yaratmaz. Ancak bu bireylerin davranışlarında görülen değişiklikler onlara dayatılanlar ya da kültür ile açıklanabilir.
- Gözetim teknolojilerinin farkında olma ancak amacını bilmeme durumu: Gözetim teknolojilerinin varlığından haberdar olan ancak gözetlendiklerine pek ihtimal vermeyen bireylerdir. Bu durumda gerçekleşen davranış değişikliği ise konuyla ilgili bilgilerine bağlıdır.
- Gözetimin tam farkında olma durumu: Bireyler gözetim yapıldığını bilirler ve davranış değişikliği bilinçli olarak gerçekleşir. Ancak, hangi davranışların gözetim eksenine gireceğini tam bilmek isterler.

Gözetime yönelik farkındalık düzeyleri üç boyutta ele alınmaktayken, gözetimin tam farkında olma durumunda sergilenen davranış biçimleri de çeşitlilik göstermektedir. Bunlar (Gumbert ve Drucker, 2001: 117-118):

- Tepkisel Davranış: Gözetim teknolojisini kuran/yöneten insanlarda görülen davranış biçimidir.
- Farkında Olmayı İhmal Etme Davranışı: Gözetim yokmuş gibi sergilenen davranış biçimidir.
- Gözetlemeye Tepki Vermeme Davranışı: Gözetimin kültürel/teknolojik bir norm olduğuna inanarak sergilenen davranış biçimidir.

Gözetimin farkında olma durumu meşruluğunun artmasını sağlarken, onun bir disiplin tekniği işlevini görmesine de katkıda bulunmaktadır. Çünkü farkındalık düzeyine sahip olan bireyler, bireysel anlamda olası sapkınlıkların önlenmesini sağlarken buldukları ortama da uygun davranışlar sergilerler. Patton'un da belirttiği gibi, gözetim altında olabileceğini düşünen insanlar, kendilerine diğerlerinin gözünden bakarmışçasına davranış değişikliğine girerler (Patton, 2000: 185-186).

Gözetimin toplumsal bir meşruiyet kazanması ve bireylerin buna gönüllü olarak katılmasının küresel bir Panoptikon'a benzediğine yönelik söylemlerin yanı sıra gözetlenmenin birey çapında kabul edilirliğinin artmasında "gözetleme" davranışının bireylere kanalize edilmesinin de etkisi bulunmaktadır. Nispeten yeni olan ve kitle iletişim araçlarına olan bağlılığı açıklamada olmazsa olmaz olarak görülen gözetleme alışkanlığı *Sinoptikon* olarak adlandırılmaktadır. Mathiesen'in 1997 yılında geliştirdiği "Sinoptikon" kavramı, çoğunluğun azınlığı izlemesi anlamına gelmektedir. Sinoptikon ile yaratılmaya çalışılan, çoğunluğun – seçilmiş – azınlığı izleyerek kendini ona göre uyarlamasıdır. Buna göre, bireyleri yerinde sabit kalması dahi sorun değildir. Çünkü sinoptikonun işlerliği sabit kalmaya bağlıdır. Sinoptikon'un ağına takılan bireyler adeta gerçek dünyadan uzaklaşmakta ve sessizleşerek sadece izleme davranışı göstermektedirler (Mathiesen, 1997: 224- 229). Sinoptikon, "her şeyin hep birlikte izlendiği oval mekan", "küresel kitlenin kendine sunulan her türlü gösteriyi izlemesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Seçilmiş ikonları izleyerek beyinlerini ve vakitlerini gösteri dünyasına adayan bireyler muhakemeden uzaklaşarak pasifize edilmektedir. Gözetimin sistematik bir başlangıcı olarak kabul edilen Panoptikon'da bireyler göz

önündeysen, Sinoptikon'da bireyler kenara çekilmekte ve gözetlenen değil ona sunulanı gözetleyen rolünü üstlenmektedir (Köse, 2011; 210-220). Adeta bir izleyiciler topluluğu yaratan Sinoptikon, birey üzerinde kontrol ve disiplin sağlamayı hedeflemektedir (Mathiesen, 1997: 218). Bu noktada iktidarın denetim bağlamında hedef kitlesini ise hem gözetleyenler hem de onun ideolojilerini yansıtan gözetlenenler oluşturmaktadır.

Tam bir gözetim toplumundan bahsetmek için esasında gerekli olan şey, bireylerin de gözetleme alışkanlığına sahip olmasıdır. Çünkü gözetlemekten haz alan birey gözetlenmekten rahatsızlık duymayacaktır. Öyle ki, günümüzde Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçları üzerinden insanların birbirlerinin yaşamlarını gözetim altında tutması gözetleme alışkanlığını perçinleyen bir davranış halini almıştır. Pimenta, bu durumu "Omniptikon" olarak adlandırmış ve herkesin sosyal ağlar üzerinden birbirini gözetlediği bir toplumu işaret etmiştir (Dolgun, 2008: 20). Buna göre bireyler özel hayatlarına dair pek çok bilgiyi sosyal medya aracılığıyla kendileri paylaşmakta ve bu davranıştan kaçınmak yerine sisteme bu şekilde teslim olmaktadır. İnsanları kaygılandıran faktörlerin de toplumsal dönüşüm ve değişimlerden etkilendiği kabul edilirse, günümüzdeki kaygının kaynağı, gözetlenmenin tam aksine göz önünde olmamak, fark edilmemek ya da unutulmaktır. Nitekim görünürlüklerini ve erişilebilirliklerini arttıran teknolojik araçlara büyük bir istek ve arzu ile yönelen, her an, her yerde görünür olmak kaygısı taşıyan bireyler bir teşhir toplumunun yaratılmasında özne konumunda rol almaktadırlar (Toprak vd., 2009: 152).

Gözetimin heryerdeliğini olanaklı kılan, bu kompleks gözetim anlayışı esasında çalışmanın önceki bölümlerinde de ele alınan *izlemekten alınan hazla* mümkün hale getirilmiştir. Gözetime karşı direnişin eksik kalmasında devreye giren başkalarını izlemekten haz alma durumu, Adorno'nun da belirttiği gibi bir Kültür Endüstrisidir. Ona göre, Kültür Endüstrisi içindeki birey için en önemli şey hazdır. Haz almak için tüketen, dolaşan ve hatta şiddete dahi başvuran özne aptallaşmaktadır. Kültür Endüstrisi içinde bir enformasyon seli yaşanmakta ve bu enformasyon bolluğunda kendisini sürekli eğlenmek zorunda hisseden bireyler yaratılmaktadır. Kısacası, aklın egemen olduğu öznenin içi boşalarak birbirine benzeyen bireyler meydana gelmektedir ve böylece özne, Kültür Endüstrisinin bir nesnesi haline almaktadır. Adeta bir akıl tutulması yaşayarak içi boşalmış ve birbirine benzeyen özneler için gözetim altında olmak, mahremiyetin kaybedileceğine dair endişenin ötesinde gözetim araçlarını eğlence araçlarına dönüştürmek ve bu mikro gözetim oyununa dahil olmak anlamlarını taşımaktadır (Adorno, 2002: 62-64). Bauman'ın, veritabanına dahil edilmiş

olmanın eğlenceye giriş biletini almış olmakla aynı anlama geldiğine yönelik açıklaması da gözetim araçları ve haz arasındaki ilişkiyi desteklemektedir (Bauman, 2012: 56).

Gözetim teknolojileri ile birlikte bireyler sınırları genişlemiş bir dünyaya girdikleri kanısına kapılırken esasında devletler ve büyük güçler tarafından sınırları teknolojiyle belirlenmiş bir dünyada nefes alıp vermektedirler. Fakat bu flu sınırlarla belirlenmiş yaşam alanlarında bireyler “bilme” dürtüsünün alevlendiği içgüdüyle beslenmektedirler. Başkalarına ait bilgileri bilmeye yönelik isteklerinin sürekli canlı tutulduğu bu toplumlarda bireyler kendilerinin de başkaları tarafından gözetlendiğini bilmekte yalnız bunun boyutunu tahayyül edememektedir. Gözetlenen bireyin bunu içselleştirmesi, görüldüğü gibi, gözetimi kendisine huy edinmesiyle kolaylaşmaktadır.

Bireyler teknolojik araçlar vasıtasıyla gözetlendiklerinin az ya da çok farkındadırlar. Ancak söz konusu gözetimin nedeni ve kim tarafından yapıldığı konusunda kesin bir bilgiye sahip olamamaları sergileyecekleri tutumlara yansımaktadır. Nitekim “bireylerin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimi” olarak tanımlanan tutum kişiden kişiye ve hatta aynı kişi için bile farklılıkları ifade etmektedir (İnceoğlu, 2010: 13). Bireylerin yaşadığı düzene göre şekillenen tutumların kaynağı bireyin deneyimleri, bilgileri, duygu ve davranışlarıdır.

Tutumlar, bireylerin davranışları konusunda en belirleyici faktördür (İnceoğlu, 2010: 17). Öyle ki, gözetimi kabullenme davranışı bireylerin gözetim araçlarına yönelik tutumlarıyla ilişki içinde değerlendirilmelidir. Çünkü herhangi bir uyarıcı ile ilgili olumlu ya da olumsuz tutumlar; bireyin o uyarıcı ile daha önce karşılaştığı, bir ilişki kurduğu ve bu deneyime dayanarak o uyarıcıyı kabul ettiği ya da etmediğini göstermektedir (İnceoğlu, 2010: 21). Dolayısıyla, çalışmanın temel aldığı “bireylerin dijital gözetim teknolojileri ile ilgili algı düzeylerinin gözetime yönelik sergileyecekleri davranışları belirler” düşüncesi bu yaklaşım esas alınarak açıklanmaktadır. Buna göre, bireylerin geçmiş deneyimleri, bilgileri ya da duyguları arasında dijital gözetim teknolojilerine yönelik bir yaşanmışlık yok ise kesin sonuçlar beklenilmemelidir. Çünkü bu uyarıcılar ile olumlu/olumsuz hiçbir şey yaşamayan bireyler için gözetim boş bir levha gibidir.

Davranışların kaynağının bireylerin tutumları olduğu gerçeğinin yanı sıra davranışlar üzerinde dışsal faktörlerin de etkili olduğu bilinmektedir. Yani bireyin içinde yaşadığı toplumun da

dışsal öğeler olarak davranışlar üzerinde etkisi bulunmaktadır (İnceoğlu, 2010: 23). Buna göre, bireylerin gözetime yönelik tutum ve davranışlarının yorumlanmasında buldukları küçük gruplar ve alt kültürler de değerlendirmeye dahil edilmelidir. Çünkü bireyler ait olduğu ortamdan bağımsız davranış sergilememektedir.

Sonuç olarak bireylerin gözetimi kabullenme durumları, daha önce bahsedilen nedenlerin yanı sıra, onların dijital gözetim teknolojileri ya da gözetim ile ilgili olumsuz deneyimlerinin olmaması ile de ilişkilidir. Esasında, her tutum olumsuz bir davranışla (gözetimi kabullenmeme davranışı) sonuçlanmayabilmektedir. Buna göre, birey geçmiş deneyimleri arasında gözetim teknolojileri ya da gözetim ile karşılaşmış ve bu deneyim olumsuz bir şekilde sonuçlanmamış olabilmektedir. Bu durumda olan bireyin gözetimi kabullenme olasılığı ise daha yüksek görülmektedir. Nitekim bir gözetim toplumundan bahsetmek için nedenden çok sonuca odaklanmak gerektiği düşünülmektedir. Bireyler, kendilerine özgü nedenlerle gözetimi kabullenmiş olabilirler. Nedeni bilinmeyen her kabulleniş ise gözetimin biraz daha yaygınlaşmasına ve kapasitesini artırmasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın bir sonraki bölümünde, gözetim teknolojilerinin kitleler halinde kabul görmesini sağlayan, kaçmanın ya da sakınmanın mümkün olmadığı bir gözetim toplumu yaratan dijital gözetim teknolojileri incelenecektir.

1.3. Dijital Gözetim Uygulamaları

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle, yeni bir kavram olarak değerlendirilebilecek *dijital gözetimin* kavramsal boyutu tartışılacak ve diğer gözetim türlerinden farkları ele alınacaktır. Teknoloji tabanlı gözetim ile ilgili çalışma yapan kuramcıların dijital gözetim teknolojilerine yaklaşımları detaylı bir şekilde tartışıldıktan sonra, dijital gözetim teknolojilerinin çeşitli sınıflandırmalarına değinilerek bunlardan en geçerli olanı ele alınacaktır.

1.3.1. Dijital gözetim kavramı

Hızın bu kadar merkezi olduğu bir zamanda, sadece şu an ne olduğunu bilmek değil, aynı zamanda neyin olmak üzere olduğunu tahmin etmek de can alıcıdır. Gözetim gerçek hayatta olmamış olaylar ve süreçler üzerine önveri oluşturmak için kendi kendinin önüne geçer (Lyon, 2006:114).

Önceki bölümlerde çeşitli gözetim pratiklerinden ve buna yönelik kavramsal yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Bu bölümde ise modern dönem gözetim pratiklerini de kapsayan ve teknolojinin itici gücüyle mevcut halini alan dijital gözetimden bahsedilecektir. İlgili literatürde bu gözetim türü *yeni gözetim*, *enformatik gözetim*, *elektronik gözetim* ve *dijital gözetim* gibi çeşitli adlandırmalara sahiptir. Bu çalışmada ise, diğer adlandırmaları yapı, işlev ve kapsam olarak içine alan dijital gözetim kavramı kullanılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle dijital kelimesinin ve daha sonra dijital gözetim kavramının tanımları ve özellikleri ele alınacaktır.

Bu gözetim anlayışının temelini oluşturan dijital kavramı, “verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK). Dijital gözetim ise en genel anlamıyla “kişisel veya grup verilerini elde etmek veya yaratmak için teknik araçların kullanılması yoluyla bireylerin ve çevrenin dikkatle incelenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Öyle ki, bu izleme belirli bir bölge, zaman, bağlam, ağ, sistem ya da kişi kategorisine bağlı olmaksızın yürütülebilmektedir (Marx, 2002: 10-11). Kişisel bilgilerin toplanmasında teknolojinin bu yoğun kullanımının 20. yüzyılda görüldüğünü söylediği dijital gözetim uygulamaları, yalnız şüpheli şahıslara odaklanmamaktadır. Nitekim eski gözetim tanımlarını yeni tanımlardan ayıran temel faktör de *şüpheli olma* durumudur. Eski tanımlar içerisinde (özellikle Oxford sözlüğünde geçen) bulunan “yakın gözlem, özellikle şüpheli şahısların izlenmesi” şeklindeki ifadeler bu gözetim anlayışında pek yer edinememiştir. Ona göre, dijital gözetim türü şüpheli olsun ya da olmasın herkesin kategoriler halinde gözetlendiği ve belli bir yakınlığı gerektirmeyen gözetimdir.

Dijital gözetim türünü diğerlerinden ayıran en temel özellik teknoloji odaklı olmasıdır. Öyle ki, gözetimin türü ve uygulanma şeklindeki dönüşümlerin yanı sıra gözetlenen bireyler de adeta bir dönüşüme uğramıştır. Şüpheli bireylere yönelik gözetim daha da genişleyerek sıradan vatandaşlara ve kitlelere yönelik uygulanmaya başlanmıştır. ATM’den para çekmek, telefonla konuşmak, sağlık kayıtları, kredi kartı kullanımları vb. tüm işlemler gözetim ağına takılmakta ve bu işlemleri yapan bireylere yönelik bir profil oluşturulmaktadır. Bireyin dijital gözetim teknolojilerine takılan herhangi bir hareketi, profiliyle kıyaslama işlemine tabi tutulmakta ve o olup olmadığı kontrol edilmektedir.

Dijital gözetimde, gözetim insan gücünden çok yazılımlar, algoritmalar ve filtreler yoluyla yapılmakta ve artık eskisi gibi hedefli gözetim tekniği uygulanmamaktadır. Geleneksel gözetim türlerinde hedefli gözetim uygulanmasının en temel sebebi ise herkesi gözetlemek

için gerekli olan bütçe ve imkanların sınırlı olmasıdır. Bu nedenle, gözetlenecek şahıslar belirlenerek, olası bir şüphenin doğruluğu teyit edildikten sonra gözetime tabi tutulmuştur. Ancak günümüzde teknolojinin daha kolay ulaşılabilir ve ucuz olması, her türlü verinin toplanması ve filtreler yoluyla sınıflandırılmasını sağlamıştır. Söz konusu filtrelere takılan veriler ve onların sahipleri ise uygulanacak yoğun bir gözetimin nesnesi haline gelmektedir.

Dijital gözetim teknolojilerinin gözetim alanında yarattığı dönüşümlerin sunduğu imkanlarla mümkün olduğunu belirten James Rule, bunları şu şekilde sıralamaktadır; (1) makinelerin fiziksel olarak kapladıkları alanın küçülmesi ve kapasitelerinin artması, (2) gözetimin uygulanma alanı ve aracı çeşitli olsa da verilerin tek bir yerde toplanabilmesi, (3) veri akışının hızlı olması, (4) bilgisayar eşleştirme ve profil çıkarma gibi imkanların sayesinde gözetimin sürdürülebilirliğinin ve kapasitesinin artmasıdır (Rule, 1974: 13-15 akt. Tokgöz, 2011: 53).

Gary T. Marx (2002: 28-29), dijital gözetimle ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda mevcut gözetimin özelliklerini sunmakta ve çeşitli boyutlar çerçevesinde geleneksel gözetim olarak adlandırdığı eski gözetim türleriyle dijital gözetimin farklılıklarını şu şekilde açıklamaktadır:

Çizelge 2.1. Gözetim boyutları (Marx, 2002: 28-29)

BOYUT	A. GELENEKSEL / ESKİ GÖZETİM	B. YENİ / DİJİTAL GÖZETİM
Duyular	Tek başına duyular	Genişletilmiş duyular
Görünürlük	Görünür	Daha az görünür ya da görünmez
Rıza	Daha düşük istemsizlik oranı	Daha yüksek istemsizlik oranı
Veri toplayıcıların/ analizatörlerin konumu	Olay yeri/sahne	Uzak
Değerler sistemi	Güçlü (daha zorlayıcı)	Yumuşak (daha az zorlayıcı)
Entegrasyon	Ayrı bir faaliyet olarak veri toplama	Rutin faaliyetlerle katlanmış veri toplama
Veri toplayıcılar	İnsan, hayvan	Makine (tamamen ya da kısmen otomatik)
Veri yerleri	Toplayıcı ile, yerel kalır	Üçüncü taraflar ile, sık sık taşınır
Zamanlama	Tek nokta ya da aralıklı	Sürekli (her zaman her yerde)
Zaman aralığı	Şimdiki	Geçmiş, şimdiki, gelecek
Veri kullanılabilirliği	Çoğunlukla zaman gecikmesi	Gerçek zamanlı kullanılabilirlik
Teknolojinin kullanılabilirliği	Orantısız olarak elitler için kullanılabilir	Daha demokratikleştirilmiş bazı türleri yaygın olarak kullanılabilir
Veri toplama nesnesi	Bireysel	Bireysel, ilgi kategorileri
Kapsamlılık	Tek kriter	Çoklu kriter
Bağlam	Bağlamsal	Bağlamsız
Derinlik	Daha az yoğun	Daha çok yoğun
Genişlik	Daha az yoğun	Daha çok yoğun
Gözetleyenin bilgi oranı	Daha yüksek (gözetleyen muhtemelen konuyu iyi bilir)	Daha düşük (gözetleyen konu dışındaki şeyleri bilir)
Gözetim nesnesinin tanımlanabilirliği	Bilinen bireyler üzerine vurgu	İsimsiz/meçhul bireyler, kitleler üzerine de vurgu
Vurgu	Bireyler	Bireyler, ağ sistemleri
Gerçekçilik	Doğrudan temsil	Doğrudan ve simülasyon
Biçim	Tek bir ortam/araç (anlatı ya da sayısal)	Çoklu ortam (video ve/veya ses dahil)
Verileri kim toplar	Uzmanlar	Uzmanlar, rol dağılımı, bireysel denetim
Veri analizleri	Depolamak, düzenlemek, analiz etmek oldukça zordur	Depolamak, düzenlemek, analiz etmek daha kolaydır
Veri birleştirme	Ayrık birleştirilemeyen veri (farklı biçim ve konumlarda olmasından dolayı)	Görsel, işitsel, metin ve sayısal verileri birleştirmek kolaydır
Veri iletişimi	Göndermek ve geri almak oldukça zordur	Göndermek ve geri almak kolaydır

Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü gibi, dijital gözetim türünü diğer gözetim türlerinden ayıran temel etmen teknolojidir. Gary T. Marx'a göre eski ve mevcut gözetim faaliyetleri arasındaki geniş ayrımı daha iyi anlamamızı sağlayan bu tablo daha özet ve analitik kavramlar sunmaktadır. Marx, oluşturduğu bu "Gözetim Boyutları" tablosuyla gözetim teknolojilerinin zıtlığını sistematik olarak ortaya koymayı hedeflemiştir. Kişisel bilgilerin toplanması ve analiz edilmesinde modern teknolojilerin yarattığı köklü değişiklikleri daha derinden inceleyen Marx, zaman aralıkları, gruplar ve yöntemlerle ilgili farklılıkları belirlemede bu yöntemin etkili olduğunu iddia etmektedir. Marx, dijital gözetim teknolojilerinin eski gözetim türlerine göre duyuları daha fazla genişlettiği (örneğin, karanlıkta, organların içinde, duvarlar ötesinde ve uzak mesafelerde görme yeteneği), daha az görünür hatta görünmez olduğu, nispeten daha az istemsiz olduğu, veri toplama işleminin rutin bir faaliyet haline dönüştüğü, zorlama yerine manipülasyon aracılığıyla veri toplandığı, insan yerine daha çok makineler aracılığıyla veri toplandığı, ucuz olduğu, aracılı ya da uzak mesafelerden veri toplanabildiği, verilerin mevcut zamanda kullanılabilirliği ve geçmiş, şimdiki ve gelecek zamana yönelik verilerin toplanabildiği, veri öznelerinin şüpheli kategorisine girdiği ve bu kişilerin aynı zamanda olası bir müdahalenin nesnesi olabileceğini belirtmiştir (Marx, 2002: 13-16).

Marx'ın çalışmaları sonucunda elde ettiği gibi, günümüzde gözetim uygulamaları şüpheli kişilere yönelik değil kategoriler haline gelmiştir. Kişilere yönelik daha detaylı bilgiler elde edilebilmekte ve farklı veritabanlarının etkileşimi ile kişinin birçok alanda toplanan verileri birbiriyle ilişkili bir hal alabilmektedir. Geçmişte, bu denli detaylı bilgiler tanışıklıkla elde edilebilirken, günümüzde dijital gözetim teknolojileri sayesinde tanımlamayla elde edilmektedir. Nitekim hedef odaklı yürütülmeyen dijital gözetim teknolojileri, kitlesel çapta birey odaklı yürütülmektedir. Etkileşim sağlayan iletişim ortamlarındaki bireyselleşme, toplanan verilerin de bireysel özellikte olmalarına neden olmaktadır. Bireyler, sistem üzerinde temel bir veri üzerinde tanımlandıktan sonra, diğer gözetim teknolojileriyle elde edilen veriler de o birey üzerine atanmakta ve böylece bireylere yönelik kapsamlı bir veri havuzu oluşturulabilmektedir.

Dijital gözetim ile ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda Marx, dijital gözetim kapsamına girebilecek faaliyetlerin şunlar olabileceğini belirtmiştir; Ebeveynlerin bebeklerini bıraktıkları kreşleri internet üzerinden denetlemesi, iş başvuru formu dolduranlara yönelik veri tabanları, mağazalarda bilgisayar eşleştirmesi yapan güvenlik kameraları, işyerinde e-posta ve telefon denetimi, işçilerin konumlarını tespit eden çipler, Atm'lerdeki kameralar, geçmiş işlemleri

kaydeden/denetleyen bilgisayar programları, akıllı termometreler, uyuşturucu tespiti için saç analizleri, alkol seviyesini bireysel olarak belirlemeye yarayan testler, kablosuz telefon görüşmelerini tespit eden tarayıcılar, DNA örnekleri ve yalan makinesi (Marx 2002: 12-13). Şüphesiz, Marx'ın verdiği bu örneklere her geçen gün yenileri eklenmektedir. Ancak teknolojinin kapasitesi ve başarısı arttıkça gözetlenen bireyin gözetlendiğine dair bilgisi azalmaktadır. Örneğin, çoğu zaman farkına varılmayan güvenlik kameralarının göz retinasıyla kimlik eşleştirmesi yapması öznenin bilgi ve onayı dışında gerçekleşebilecek bir durumdur. Marx (2002) da, dijital gözetimde gözetim nesnesinin silik bir birey, küme ya da topluluk olma ihtimalinin geleneksel gözetim tekniklerine göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Söz konusu gözetim türünde görsel, sesli, metin ve sayısal verileri birleştirmek, göndermek, almak, verileri düzenlemek, yüklemek, geri getirmek ve analiz etmek çok kolay hale bürünmüştür (Marx, 2002: 14-16).

Dijital gözetim teknolojilerinin yoğun bir hal alması, gerçek öznenin dijital ortamlarda tanımlanması sorunsalını da beraberinde getirmiştir. Öznenin er ya da geç yer alacağı dijital ortamdaki haline bazı kuramcılar *digital persona* bazıları ise *ek ben* adını vermişlerdir (Clarke, 2013). Verilen isim ne olursa olsun amaç dijital ortamda kişiye yönelik uygun bir isim bulmaktır. Kameralara yakalanan, banka işlemleri yapan, devlet hizmetlerinden yararlanan kişi/kişilerin dijital ortamda yaşama şansı doğru bir şekilde tanımlanmış dijital kimliğiyle mümkündür. Nitekim artan dijital gözetim teknolojileri ve kalabalıklaşan nüfus gibi faktörler tanımlama işleminin başarısız bir şekilde sonuçlanmasına neden olabilmektedir. Dijital gözetim öncesi gözetim uygulamalarında kişi ve gözetlenen hali arasındaki ilişki bir simetriyi yansıtmaktayken, günümüzde gözetim türünün artması, çoğalması, kayıtların fazlalaşması asimetric bir ilişkiye de neden olabilmektedir. Ancak çoğu zaman, bu kayıtlar kişilerle ilgili kararların alınmasında somut gerçekliğe başvurulmasına gerek duyulmayacak kadar tatmin edici olabilmektedir. Görüldüğü gibi, bireyleri gözetlemek tarihin hiçbir sahnesinde iktidar ve karar mekanizmaları için bu kadar kolay olmamıştır. Günümüzde bu geniş gözetim ağına takılmadan yaşamı idame etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Fakat dijital gözetimin neleri kapsadığı ile ilgili toplumun büyük bir kesiminde iyimser yaklaşım sergilenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın sonraki bölümü, dijital gözetimin uygulama alanlarını ve teknolojilerini ele almaktadır.

1.3.2. Dijital gözetim ve uygulama alanları

Günümüz dünyasında daha çok ekonomik, siyasi ve kültürel amaçların itici gücüyle kullanılan teknoloji ülkelerin gelişmişliğinin yanı sıra toplumu oluşturan bireyler arasında da özgürlük, bilgiye kolay ulaşma, modernlik ve zenginlik gibi pek çok belirleyici özelliğe sahiptir. Tüm bunların ötesinde ve hatta daha da kritik bir konumda olan ise teknoloji ve gözetimin işbirliğidir. Gözetim faaliyetlerinin başrolünü çoktan kapmış olan teknoloji, gözetim olgusunun kökten dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Tarihsel seyri incelendiğinde, ilk olarak duvarlarla çevrilmiş şehirlerde, kapitalist işletmelerde ve ulus devletlerde görülen gözetim olgusu günümüzde birçok değişiklik geçirerek farklı platformlarda uygulanır hale gelmiştir.

Artık daha az belirgin olmasına karşın açıkta yapılan, sistematik ve zekice uygulanan gözetim günlük hayatlarımızı ele geçirerek sadece bıraktığımız elektronik izleri takip ederek amacına ulaşmaktadır. Günlük yaşamlarımızda adeta birer rutin haline gelen kimlik kontrolleri, gözetleme kameraları, vücut kontrolleri, parmak izleri, veri tabanları, internet izleme programları, cep telefonu dinlemeleri ve hatta kişileri birbirinden ayırabilen, psikolojik ve davranışsal karakteristiklerinden kimlik tespiti yapabilen biometrik sistemler teknolojiyle evrilen günümüz dünyasının olmazsa olmazları haline gelmiştir. Fakat daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi, gözetim konusunda en önemli nokta teknolojik araçların kullanımı ile birlikte bireylerin kendilerine ait izleri bırakması ve bu izleri süren kurum ve kişilere özel hayatlarının kapılarını açmasıdır. Nitekim gözetleyenlerin veri izlerini takip ederek bulmaya çalıştıkları kişiler, günümüzde bu izleri gönüllü olarak bırakmaktadır.

Günümüzde, bireylere almak istedikleri hizmeti ya da bilgiyi alma yönünde büyük kolaylıklar sağlayan teknolojik araçların gizil kaygısı denetimi sağlamaktır. Bilgisayarlar, internet, veritabanları, uydular, cep telefonları, istihbarat sistemleri, kameralar, kredi kartları, biyoteknolojik araçlar gibi teknolojilerin tümü ise bu yönde işlev gören teknolojik araçlardır. Esasında, bu teknolojilerin yaygınlık kazanmasındaki itici güç *gözetim* olmasa bile, geniş ölçekte bu amaçla kullanılmasından dolayı literatürde *dijital gözetim teknolojileri* olarak adlandırılmaktadırlar.

Teknolojilerle sınırları belirlenmiş olan dünyada yaşamamız beklenen hayat öylesine çok sayıda denetleme, izleme, kaydetme ve analiz etme üzerine kuruludur ki, adeta gözetime dayalı bir idare tarzının var olduğu ileri sürülebilir. Öyle ki, gözetleme arzusu zamanla boyut

değiştirmiş geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak da bu sürece dahil edilmiştir. Bugün, veri izlerimizi takip eden birilerinin var olduğunu bilmemize karşın tepki verme konusunda kendimizi güçsüz hissetmekteyiz. Kuşkusuz, bunun nedeni de gözetimin günlük hayata yönelik rahatlık, verimlilik ve güvenlik sağlayıcı bir unsur olarak sunulmasıdır (Lyon, 2002: 242-257).

Gözetim teknolojilerine sahip olan devletler, kurumlar ve bireylerce yeni bir boyut kazanan ve hatta bir kişiliğe büründüğü söylenen gözetim (Dolgun, 2005: 81) ezberleri bozan bir niteliğe sahip olmuştur. ABD tarafından uygulanan Tam Gözetim Programı, Amerika Birleşik Devletlerinde gözetimin doruklara çıkmasında etkili olmuştur. Programın yürütücüsü olan ve Enformasyon Bilinçlendirme Ofisi eski danışmanı John Poindexter, kimlik tanımı, biyo gözetim, kanıt bulma, bağlantı keşfi ve konuşmanın metne çevrimi gibi yöntemlerle elde edilen bilgilerin geleceğe yönelik teoriler üretmede kullanıldığını belirtmiştir. Böylece, öngörüler doğrutusunda stratejiler belirlenerek ilgili yasaların oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Poindexter, yasalar, birimler ve teknolojiler etrafında çevrili olan bu toplumsal yapıyı istihbarat toplumu olarak tanımlamaktadır (Tokgöz, 2011: 104-105).

Görünürde insanları gereksiz zahmetten kurtaran, maliyet ve zaman kazandıran, güvenlik için ön koşul olarak görülen ve devletin getirdiği yeni uygulamalar ile kullanımı neredeyse zorunlu hale gelen dijital gözetim teknolojilerinin bilinen ilk sınıflandırılması Office of Technology Assessment (Teknoloji Değerlendirme Ofisi [OTA]) tarafından 1995'te yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre: *işitsel gözetim* telefon dinleme ve mikrofonlardan; *görsel gözetim* uydular, fotoğraf makineleri ve televizyonlardan; *veri gözetimi* yazılımlardan oluşan bilgisayarlar, ağlar, tanıma sistemleri; *algılama sistemleri* manyetik, sismik, kızılötesi, mekanik gerilim ve elektromanyetik sistemlerden oluşmaktadır (Tokgöz, 2011: 77).

Fakat OTA'nın yapmış olduğu bu sınıflandırmanın, gözetim uygulamalarının zirveye ulaştığı günümüzde geçerliliğini yitirdiği söylenebilir. Gözetim teknolojilerinin günümüzde işlevlerini tam olarak gerçekleştirebilmelerini birbirleriyle bütünleşik bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olduğunu savunan bu görüş Petersen'a aittir. Petersen dijital gözetimin faaliyet alanını geniş bir yelpazede ele almaktadır. Bunlar; yolcular ve bagajlar için kablosuz iletişim cihazlarının takibi, kontrol noktalarında detaylı aramalar, biometrik gözetimi içeren taşıma ve ulaşım güvenliği, sınır güvenliği, terörist eylemlerinin engellenmesi, özel güvenlik personelinin geçmişi için yapılan araştırma faaliyetleri, insan ve uyuşturucu kaçakçılığının

engellenmesi, asayiş suçları ile mücadele ve toplumsal olayların önlenmesi için yapılan gözetleme faaliyetleridir (Petersen, 2007: 64)

Sonuç olarak, dijital gözetim teknolojileri esasında tek bir amaç etrafında toplanmaktadır. Bu teknolojilerin birbirinden tamamen ayrıştırılması mümkün değilken, farklı hedeflere de sahip olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Nitekim tek amaç bilgi toplamaktır. Ancak, bu bilgilerin devlet kanalıyla ve ulusal güvenlik için toplandığı kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, bilgi toplama aracı olan gözetim sistematikleştirilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada izlenilecek olan yol daha çok OTA tarafından yapılan ancak üzerine eklemeler yapılmış sınıflandırmadan oluşmaktadır. Dijital gözetim teknolojileri; *Veri Gözetim Teknolojileri, Görsel Gözetim Teknolojileri, İşitsel Gözetim Teknolojileri ve Biyolojik Gözetim Teknolojileri* olarak dört başlık altında ele alınacaktır.

1.3.2.1. Veri gözetim teknolojileri

Veri kavramı, “bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done ve bilişimde, olgu, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimi” olarak tanımlanırken (TDK), kişisel veri “bir gerçek kişinin belirli veya belirlenebilir olması, şifre numarasına göre ya da psişik, psikolojik, fiziksel, ekonomik, kültürel veya sosyal benliği ifade eden bir veya birden fazla unsura aidiyeti aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak teşhis edilebilmesi” anlamına gelmektedir (European Commission, 2014). Kişilere yönelik tüm gerçek bilgileri ifade edebilen verilerin tutulduğu yerler ise veri tabanı olarak isimlendirilmektedir. Ayıklama, ayırma ve dışlamanın bir aracı olan veri tabanı deyim yerindeyse, küreselleşebilenlerin girdiği bir sistemdir. Çünkü bu sistem, gözetimin temellerini atan Panoptikon’un aksine insanlar ne kadar hareket halindeyse o kadar çok veri toplayabilmektedir. Panoptikon ile arasındaki en büyük farklardan biri olan bu hareket özgürlüğü Bauman’a göre, Panoptikon gözetlenenlerin gözetlendikleri mekanların dışına çıkmalarını önlerken, veri gözetimi ise sahtekarların yanlış/uydurulmuş bilgilerle belirli mekanlara girmesini engellemektedir (Bauman, 2012: 60-61). Görünürde bir baskı uygulamayan bu sistem, içerdiği bilgi boyutuyla orantılı olarak bireylere özgürlük vaat etmektedir. Yani, kişiyle ilgili ne kadar çok veri kaydı var ise, kişi o kadar özgür hareket edebilmektedir.

Veri tabanlarında toplanarak işlenen kişisel veriler *veri imge* olarak adlandırılmaktadır. Bu veri imgelere her geçen gün yenileri eklenerek kişilere yönelik detaylı profiller oluşturulmakta

ve denetim aracı olarak kullanılmaktadır. Veri tabanlarında veri imgelere dair detaylı profillerin toplanması ve işlenmesi bilgisayarların kullanımıyla bir dönüşüme uğramıştır. Bilgisayarlar, enformasyonu saklama kapasitesi, işlem potansiyeli, veri çağırma ve karşılaştırma kolaylıklarıyla gözetimin mevcut halini almasında itici gücü oluşturmuştur. Tarihsel süreç düşünüldüğünde, yaşanan birçok devrim niteliğindeki dönüşüme karşın bilgisayarların bu bağlamdaki rolü çok eşsizdir. Geniş hafızaları olan ve iletişim ağları aracılığıyla birbiriyle etkileşime geçebilme yeteneğine sahip olan bilgisayarlar diğer teknolojilerden ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur. Gözetim ekseninde, verilerin saklanması, eşleştirilmesi, geri getirilmesi, işlenmesi, pazarlanması ve dolaştırılmasına imkan tanıyan bilgisayarlar görsel, işitsel ve biyometrik olan her türlü veriyi gözetleyebilme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla, gözetleme faaliyetlerinin teknoloji tabanında kendine muazzam bir yer edinmesi iletişim ve bilgi teknolojilerinin bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Lyon, 2006: 13).

Gözetimin kişisel verilere duyarlı olan teknolojileri arasında bilgisayarın diğerlerinden farklı bir öneme sahip olduğu açıktır. Bunun nedenini ise, veri tabanları oluşturmaktadır. Bilgisayarlar sahip oldukları kapasiteleriyle veri gözetimi teknolojileri arasında görülmektedir. Fakat burada belirtilmesi gereken önemli husus, bilgisayarların *Dijital Gözetim Teknolojileri* başlığı altında yalnızca veri gözetimi kapsamında yer almadığıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, OTA tarafından 1995 yılında yapılan ve sınırları net olarak belirlenmiş sınıflandırma günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü günümüzde bir dijital gözetim teknolojisi aynı anda birçok alanda faaliyet gösterebilmekte hatta diğerleriyle işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Bu noktada, bilgisayarların görsel gözetim, işitsel gözetim ve biyolojik gözetim alanlarında bir işlevinin olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada bilgisayarlar faaliyet gösterdiği birincil alan temel alınarak bu başlık altında konuşlandırılmıştır. Bilgisayarlar üzerinde çalışan veri tabanları ise, birbirleriyle kıyaslanabilen, karşılaştırılabilen veri tabanlarıdır. Toplanan veriler daha sonra veri bankalarında birbiriyle ilişkilendirilerek veri imgeyi oluştururlar. Daha çok istihbarat servislerinde kullanılan bu işlem, milyonlarca kişinin verilerini karşılaştırmaya ve eşleştirme yapmaya yaramakta ve sonuç olarak enformasyon elde edilmektedir.

Ülkemizde de uzun yıllardır kullanılan vatandaşlık numaraları bilgisayarların eşleştirme özelliğini andıran bir sisteme sahiptir. Buna göre, bireye ait tüm veriler eksiksiz ve atlanılması mümkün olmayan bir şekilde vatandaşlık numarasıyla ilişkilendirilmektedir. Birey

doğumundan ölümüne kadar olan süreçte tüm işlemlerini o numara ile yapmakta, yaptığı her hareketi şahsıyla ilişkilendirilmekte ve kendisine ait veri tabanında yerini almaktadır.

Kişisel verileri toplayan yazılımların bireylerin şahsi bilgisayarlarına sızmasını sağlayan iletişim ağları, veritabanlarında verilerin toplanılması ve dolaşıma sunulmasını da sağlamaktadır. Öyle ki, çeşitli yazılım ya da donanımlar aracılığıyla bireylerin bilgisayarlarındaki veriler hatta internetteki aktiviteleri de kayıt altına alınmaktadır. Örneğin, hem donanım hem de yazılım boyutu olan keylogger adlı klavyeler bilgisayarlara yüklenildiğinde yazılanları kayıt altına alabilmektedir. Fakat bu tür cihazların gözetleme konusunda iletişim ağları kadar etkili olduğunu söylemek doğru olmayacaktır (Mitchell, 2007).

Dijital gözetim teknolojileri ve tekniklerinin günümüzde muazzam bir boyuta taşınmasına hem neden hem de kaynak olan en önemli unsur ise internettir. Günümüzde *süper bilgi otabanı* olarak adlandırılan internet (Yücesan-Özdemir, 2008: 15), küresel çapta ağ iletişimini sağlayan elektronik iletişim ağı olarak tanımlanmaktadır (Merriam Webster Learner's Dictionary). İnternet, herkesin kullandığı, verilerini paylaşımına sunduğu, sosyal paylaşım ağlarında kimliğini kendi isteğiyle gözler önüne serdiği, e-postalarını, bankacılık işlemlerini ve tüm etkileşimli aktivitelerini gerçekleştirdiği bir ortam olarak gözetim uygulamalarını da içinde barındıran bir çatı niteliğindedir. İnternet, gözetim faaliyetini tek başına göğüslememiş olsa bile, diğer gözetim teknolojileriyle entegre bir şekilde de kullanılabilir.

İnternet, küresel çaptaki yoğunluğu ve hayatın pek çok alanına sunduğu alternatif aktiviteler ile sosyalleşmenin bir parçası haline gelmiş ve bir kamusal alana dönüşmüştür. 2016 yılı Ocak ayında İngiltere merkezli Global Sosyal Medya Ajansı *We Are Social* tarafından hazırlanan “İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri” raporuna göre dünya genelinde 3,419 milyar insan internete bağlanmaktadır (We Are Social, 2016). Bu rapor sonuçları toplumun geleceğinin internet üzerine şekilleneceğinin işaretini vermektedir.

Herkesin dilediği an kullanabileceği bir şekilde hazır bekleyen internet, gerçek benliği şeffaflaştırarak zaman-mekan algısına yönelik bilinci yok etmektedir. Çünkü günümüzde akıllı telefonlar, taşınabilir bilgisayarlar, ince dokunmatik tablet bilgisayarlar kesintisiz internet erişimini ve bu erişimin yaygınlaşmasını sağlamıştır. İnternetin ilk zamanlarında, “interneteye girmek” eylemi bir odada internet bağlantısı olan bir bilgisayar karşısında oturmayı, dolayısıyla belli zaman aralıklarında, durağan bir şekilde ve çoğunlukla tek başına

yapılan bir aktiviteyi tasvir etmekteydi. Öyle ki, eskiden sanal ortamda var olmak ve fiziksel sosyal ortamlarda var olmak iki ayrı zaman dilimini ifade eden olgulardı. Günümüzde ise, kesintisiz internet erişimi sağlayan mobil cihazlar sayesinde bu iki zaman diliminin kesiştiği zaman aralıkları artmakta ve hatta tamamen üst üste binerek tek bir zamanı işaret etmektedir. İnsanlar artık, kesintisiz çok yönlü iletişim, bilgiye anında erişim, gerçek zamanlı çevrimiçi içerik üretimi imkanları sayesinde adeta aynı anda iki dünyada birden var olmaktadır. Fiziksel ve sanal evrenin iç içe geçmesi olarak nitelenen bu durumu *Yakınsama Çağı* olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, yakınsama insan hayatının geleneksel olarak birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış olan farklı kesitlerinin iç içe geçmesine neden olmaktadır. Nitekim Gürbilek'in de değindiği gibi, insan hayatındaki ilk dönemlerde olmayan bu geleneksel sınırlar modernliğin bir getirisi olarak belirlenmiştir. Yemek yeme, uyuma, çalışma, eğlenme, konuk ağırlama gibi bir çok etkinliğin bir odada yapılabildiği dönemden sonra sınırlar net bir şekilde belirlenmiştir (Gürbilek, 2014: 58). Ancak çocukları ebeveyn yatak odasından, mutfağı salondan, odaları birbirinden kesin çizgilerle ayırmaya neden olan bu sınırlar – bir kısır döngüyü andırırçasına - günümüzde tekrar bulanıklaşmaktadır. Profesyonel ve özel hayat, şahsi ve sosyal hayat, gece ve gündüz, ev ve iş, yazlık ve kışlık vb. giderek daha zor ayırılır bir hale bürünmektedir. Sonuç olarak, insanlar her zaman her yerde ulaşılabilir hale gelmiştir (Varnalı, 2013: 213-223).

İnternet, tek başına gözetim ile ilgili büyük bir performans sergilemesinin yanında, ayrıca diğer gözetim teknolojileriyle uyumlu bir şekilde çalışabilmesinden dolayı da önemli bir konuma sahiptir. Örneğin, bir cep telefonuna kullanıcısı fark etmeden internet yoluyla casus yazılım programı yükleyebilme, casus dinleme yapılması ve yine internet aracılığıyla güvenlik kamera sistemlerinin kontrol edilebilmesi internet ve diğer teknolojilerin uyumlu çalışmasına örnek teşkil etmektedir.

Günümüzde kullanılan bir gözetleme aracı olan *SpyPig* adlı elektronik posta takip sistemi gönderilen epostaların takibini sağlamaktadır. Bu sistem internetten ücretsiz olarak indirilebilmekte ve kullanımı için gerekli olan şey ise gönderen ile okuyan kişilerin HTML destekleyen bir elektronik posta programı kullanmasıdır. Sistem bir kaç basit adımda kullanılabilir. SpyPig'in size geri dönmesini istediğiniz e-posta adresi ve geri dönüş mesajı girilmektedir. Daha sonra bir SpyPig resmi seçip casus resmini oluşturulmaktadır. Bu resim kopyalanıp e-posta mesajına yapıştırıldığında ileti gönderilmeye hazır olmaktadır (Günaydın, 2014: 60). Günümüzde e posta kullanımının her geçen gün artması, elektronik

posta takip programları ve yöntemlerinin artması ve bunlara ulaşmanın kolaylaşması gözetimin bu yöne kaydığının belirtileridir.

2016 yılı Ocak ayında We Are Social tarafından hazırlanan rapora göre, Facebook'un dünya çapında kullanıcı sayısı 1,184 milyar ve Twitter kullanım sayısı ise 232 milyondur. Nitekim insanların özel hayatlarına ilişkin adres, kimlik, özgeçmiş, kişisel fotoğraf – video gibi bilgileri yükledikleri Facebook, Twitter, LinkedIn, QQ, Ozone, Google+ gibi sosyal paylaşım siteleri toplumun dijital olarak gözetlenmesi konusunda her geçen gün kapasitesini artırmaktadır. İlerleyen yıllarda uygulanmaya hazırlanan, Facebook şirketinin geliştirdiği yüz tanıma sistemi yüklenen fotoğraflarda etiketleme yapılmasına gerek kalmaksızın kişileri tanıyarak etiketleme işlevine hizmet edecektir. Kişisel bilgilerin rahat aktığı sosyal medyadaki bu şeffaflık, kişilerin banka bilgilerine daha kolay ulaşılmasının da önünü açarak banka hırsızlığı gibi durumlara da neden olabilmektedir (Gilbert, 2007: 18-19). Buna benzer dizin aramalarıyla kişilerin mevcut zamanına ve geçmişlerine ait bir çok veriye ulaşılabilir (Bennett, 2001: 197).

İnternet ve bilgisayara yönelik olan gözetim teknolojileri yalnızca devletler için değil aynı zamanda bireyler içinde kolaylık sağlayan birer gözetleme aracı halini almıştır (Lyon, 1997: 120-121). Örneğin, ebeveynler için denetim anlamında büyük kolaylıklar sağlayan programlar çocukların zarar verici sitelere girmesini engellemektedirler. Ancak daha sonra hedef kitle genişleyerek çocuklar, çalışanlar, mağdurların vb. kişilerin bilgisayarlarında kullanılır hale gelmiştir. Gözetlenen kişinin bilgisayarına yüklenmesine gerek olmayan ve çevrimiçi çalışan yazılım, bilgisayardaki her klavye hareketini, ekrandaki bütün görüntüleri düzenli olarak kaydederek programı kullanan kişiye düzenli veriler aktarabilmektedir (Bennett, 2001: 197-206). Son zamanlarda internet teknolojisi aracılığıyla yoğun olarak kullanılan dijital çerezler de bir gözetleme teknolojisidir. Çerezler; bir web sitesi ziyaret edildiğinde kullanıcının harddiskine gönderilen bilgisayar kodlarıdır. Harddiske bir kez yüklendikten sonra, web site operatörünün siteye nasıl ve ne zaman giriş yaptığını görmeye imkan tanımaktadır (Lyon, 2006: 111). İnternet sitesi sahiplerinin kişilerin internette hangi siteleri ziyaret ettiğini kaydetmeye yarayan çerezler, çoğunlukla kişisel bilgisayarlardan veri toplayarak hedef kitleye yönelik reklam sunma amacıyla kullanılmaktadır. (Lyon, 2006: 88). Görüldüğü gibi, bireyleri şeffaflaştıran ancak gözetleyen gizliliğini koruyan internet, bireyleri enformasyonun nesnesi haline getirmiştir. WikiLeaks'in kurucusunun da söylediği gibi

internet, Facebook, Yahoo, Google -kullanım amacına göre- bir casusluk aracı olabilmektedir (Kingsley, 2011).

Kişilere yönelik verilerin depolandığı bir diğer alan ise yeni gözetim teknolojileri arasında sayılabilecek ulaşım kartlarıdır. 1997 yılında İngiliz Havayolları ve Londra'nın merkezindeki Victoria Tren İstasyonunda her yolcunun her an nerede olduğunu belirleyen bir *smartcard* sistemi test edilmiş ve takip eden yıllarda bu sistem tüm metro, tren istasyonları ve havaalanlarında kullanılmaya başlanmıştır (The Economist, 2002). Nitekim ülkemizde ve şehrimizde de buna benzer bir sistem bulunmakta ve kullanılması zorunlu kılınmaktadır. Ankara'da belediyeye ait otobüslerden ve metrolardan yararlanmak için *Ankarakart* olarak adlandırılan bir kart kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Dolayısıyla kişilerin nereye hangi saatte gittiği gibi günlük hareketlilikleri veritabanlarına kaydedilmektedir.

Veri gözetim teknolojileri arasında salt istihbarat birimlerince kullanılan teknolojiler de bulunmaktadır. FBI'nın Amerika'da internet servis sağlayıcılarına yükleyerek çalıştırdığı ve bütün e-posta trafiğini kontrol ettiği bir sistem olan Carnivore istihbarat amacıyla kullanılan bir dijital gözetim teknolojisidir. Mesajların kim tarafından ve kime gönderildiği bilgilerini kayıt altına alabilen bu sistemin sözcük filtrelememe gibi eksik bir yanı bulunmaktadır. Bu nedenle, yalnızca şüpheli kişilerin yazışmalarını gözetim altına alan sistem, kullanıcı hesabı üzerinden yürütülebildiği için kötü amaçlı kullanımlar için de oldukça müsaittir.

Bilgisayarlara yerleştirilen *truva atı* olarak işlev gören Promis'ler (Prosecutor's Management Information System) NSA'nın (ABD National Security Agency) kullandığı sistemlerin başında gelmektedir. 1990'larda CIA'nın Promis'i kullandığına yönelik itirafından sonra, Kanada, İtalya, Hollanda ve İsrail servislerinde de kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Adalet Bakanlığı'nın bir projesi olarak oluşturulan Promis ile çeşitli ağlara yüklü veriler tek bir ağ üzerindeymiş gibi kullanma imkanı elde edilmektedir. Bunu, hedef bilgisayardaki yazılımların zayıf noktalarından girerek ve kendini gizleyerek yapan Promis, başlı başına bir istihbarat silahıdır (Ersanel, 2001 akt. Karakaya, 2014: 116).

İnsanların, veri tabanlarına kaydedilen rutin ya da periyodik faaliyetleri onlarla ilgili hayati durumlarda kararlar verilmesine yardımcı olabilmektedir. Nitekim son dönemlerde ülkemizde yaşanan terör olaylarında da görüldüğü gibi, suçluların yakalanması için suçluların bıraktıkları izler takip edilmiş, hatta yakınlarına ait veriler bile yoğun gözetim altına alınmıştır. Ancak Reina katliamcısına benzetilen insanların sokaklarda darp edilmesi gibi, teknolojiler her

zaman doğru eşleşmeleri yapamamaktadır. Bu durum çalışmanın önceki bölümünde de bahsedildiği gibi gerçek özne ve onun dijital profili arasındaki asimetrik eşleşmeden kaynaklanmaktadır. Kısacası, kullanılan gözetim teknolojisi ne olursa olsun, artan dünya nüfusuna karşın, bireysel olarak bıraktığımız veriler de her geçen gün artmaktadır. Bilişimsel gözetim aracılığıyla veriler üzerinde artan bireysel görünürlük elbette ki teknolojiler ile devam etmektedir. Bu doğrultuda, sonraki bölümde iktidarın gözünü vurgulayan ve kaçması mümkün olmayan görsel gözetim teknolojilerine değinilecektir.

1.3.2.2. Görsel gözetim teknolojileri

Görülenin bilgisine sahip olmak için bir güç unsuru olarak nitelenen görme eylemi, gözün dışarıya doğru bilinçli olarak gerçekleştirdiği ve algı gerektiren bir eylemdir. Gözün bakışlarını yönelttiği her nesneyi tutsak altına aldığı belirten Aristoteles, bu özelliğinden dolayı saldırgan olarak nitelendirilebileceğini de eklemiştir (Sartori, 2004: 7). Günümüzde, teknolojiler de bu önemli eyleme tam anlamıyla hakim olmak için geliştirilmekte ve her şeyi görünür kılmaya uğraşmaktadırlar. Öyle ki, artan nüfus oranı ve genişleyen sınırlar teknolojinin yardımı olmaksızın gözetim faaliyetinin işlevini azaltmaktadır. Zira geliştirilen görsel gözetim teknolojileri, gözetim eylemini gerçekleştiren kaynakla ilgili tam bir bulanıklık yaratmaktadır. Çok büyük bir güç eşitsizliğini doğuran görsel gözetim teknolojileri bireylerin kendilerini gözetleyenleri görebilme ya da hedefi kestirebilme şansını elinden almıştır.

Görsel gözetim teknolojileri denildiğinde akla ilk, en büyük güce sahip olan, uydular gelmektedir. Dünyanın göz ve kulakları niteliğini taşıyan uydular uzaydan yeryüzünün tüm katmanlarının görülebilirliğini sağlamaktadır. Uydular görsel gözetim teknolojileri arasındaki yegane rolünü bilgisayarlarla bir araya gelmeleriyle edinmişlerdir. Yer istasyonlarındaki vericiler aracılığıyla uydulara gönderilen sinyaller uydudaki alıcılarda kuvvetlendirilerek ulaştırılmak istenen diğer yer istasyonuna gönderilmektedir. Bilgisayarlar aracılığıyla bu sinyallerin toplanması, işlenmesi ve iletilmesi sistematikleşmiştir. Uydular için uzaklık görüntü kayıt etmek için bir engel teşkil etmemekte, mekan ve konum fark etmeden her şekilde görsel gözetimi sağlayabilmektedir. Öyle ki, binlerce kilometre uzaklıktaki ve derinlikteki bir aracın plakası ya da toprak altındaki bir cesedi net fotoğraflarla algılayabilmektedir (Dolgun, 2005: 48).

Uydular genel anlamda medya, iletişim, askeri, meteoroloji, bilim ve araştırma alanlarında kullanılırken sahip oldukları stratejik önem sayesinde tüm dünyayı gözetim altına

alabilmektedirler (Toprak vd., 2009: 146). Özellikle bilgisayar teknolojisiyle bütünleşerek veri toplamayı sağlayan uyduların gözetime yönelik hizmet kapasiteleri her geçen gün artmaktadır. Orman yangınlarına anında müdahale edebilmek ve kaçak yapılaşmanın önüne geçmek (Hürriyet, 1998), çocuk/öğrenci gözetimi, personel gözetimi, kargo gözetimi, hırsızlık/çalınmaya karşı gözetim, değerli eşya gözetimi ve araç gözetimi gibi pek çok alanda uydu sistemleri aracılığıyla elde edilen verilerden yararlanılmaktadır (CSI Dedektiflik, t.y). Günümüzde ise akıllı cep telefonları GPS özelliği ile kişinin bulunduğu noktayı belirleyebiliyor ve internet açık olduğu her an için kişinin bulunduğu yer bilgisini alabiliyor (Teknokulis, 2013).

Dijital teknoloji harikası olan uydular, aynı zamanda istihbarat birimlerince de kullanılmıştır. NASA'nın 1972 yılında fırlattığı Landsat uydusu ile elde edilen veriler dijital ortamda diğer ülkelere satılmış ve böylece Doğu Blok'unun gözlenmesi sağlanmıştır (Dolgun, 2005: 53-54). Daha sonra istihbarat amaçlarının dışında da yoğun şekilde kullanılan uydular, gözetim faaliyetlerinin ivme kazanmasına neden olmuştur.

Uydulardan daha yakın ve daha detaylı görsel gözetimi sağlayan teknolojiler ise kameralardır. Kameralar, günlük hayatımızda sık sık karşılaştığımız ve artık alıştığımız gözetim teknolojileri arasında yer almaktadır. Günümüzde, dünyadaki birçok ülkede alışveriş merkezlerinde, ulaşım araçlarında, asansörlerde, bankalarda, resmi kuruluşlarda ve sokaklarda kullanılan bu gözetleme araçlarının sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Kameralar genel olarak gizli takip, hizmet-erişim kontrolü (kamu ve özel kurumlarda kullanılır), süreç kontrolü (cezaevi, banka vb. yerlerde kullanılır), olay kaydı, endüstriyel ve sektörel izleme, iş güvenliği, suçları önleme, araç ve mobil sistem takibi amacıyla kullanılmaktadırlar.

Kullanıldığı amaca göre farklılık gösteren kameralar yapılarına göre; Dome Kameralar, Gündüz-Gece Görümlü Kameralar, Infrared Kameralar (karanlıkta kızılötesi görüş sağlayan kamera), Kutu Kameralar, Tüp Kameralar, PTZ (Pan Tilt Zoom – Uzaktan kumanda edilen kameralar) Kameralar, IP Kameralar, Kablosuz Kameralar, MOBESE Kameralar, EDS (Elektronik Denetleme Sistemi) Kameralar olarak sınıflandırılır. Bu kameralardan gözetim alanında en yoğun kullanılanları ise; kamera gözünün nereye baktığı anlaşılmayan, bu nedenle gözetlenenleri rahatsız etmeyen, kreşler ve alışveriş merkezleri gibi iç mekanlarda sıkça kullanılan Dome kameralar, ilk güvenlik kamerası niteliğinde olan Kutu kameralar, bilgisayar ve internetle erişimi olan IP kameralar ve bulunduğu bölgeyi güvenlik çemberine alan ve

güçlü caydırıcılık özelliği olan MOBESE kameralarıdır (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi [MEGEP], 2011: 39-80).

Kullanımı daha çok güvenlik hedefine yönelik olan kameralar 11 Eylül saldırılarının ardından özellikle Amerika’da yoğunlaşsa da Birleşik Karallık konuyla ilgili dünyada önde gelmektedir. Londra’da çift katlı otobüslerin üzerinde bulunan “gözleyen gözlerin altında güvendesiniz” ifadesi, insanların günde yüzlerce kez kameralar aracılığıyla kayıt altına alındığını ve bu durumda kendilerini güvende hissetmeleri gerektiğini barındırmaktadır (Dolgun, 2005: 136). Günümüzde kameraların varlığının kanıksandığı söylenilebilir. Boyutlarındaki küçülmelere karşın gözetimin görülen yüzü olarak bilinen kameraların varlığı artık doğal karşılanmaktadır. Lyon (2006: 123)’un “Günde ortalama on kere kamera karşısındasınız. Ona göre giyindiniz mi?” ifadesi de bu durumun vahametini açıklar niteliktedir. Kısaca, toplumun bilgisinin toplanması, kategorize edilmesi, depolanması ve analiz edilmesini içeren teknolojik sistemlerden oluşmaktadır. Kapalı ve açık alanlarda yoğun bir şekilde kullanılan kameralar bireylerin günlük aktivitelerini doğrudan tespit etmesinden dolayı gözetim çevresinde önemli bir yer tutmaktadır (Özcan, 2004: 325).

Kameralı gözetim faaliyetleri ilgili literatürde dört ana gerekçe etrafında ele alınmaktadır. Bunlar; kameraların suç işleme konusundaki caydırıcılık özelliği, suçla mücadelede ve suçu önlemede kaynakları etkili ve verimli kullanmada yardımcı olması, akıllı sistemlerle entegre bir şekilde çalışabilmesi ve son olarak tespit yeteneğinin yüksek olmasıdır (Caputo, 2010: 2-3). Kamerayla gözetimin günümüzde yoğun olarak kullanılmasının arkasında yatan nedenler çoğaltılabilir. Ancak en önemli faktör kuşkusuz suç ve suçlularla mücadeledeki başarısıdır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış”, “yasalara aykırı davranış” olarak tanımlanan suç eylemine olan eğilim kameralı gözetim sayesinde azalmaktadır (TDK). Nitekim *Durumsal Suç Önleme Teorisine* göre de, suç işleme fırsatları azaltılarak olası suçlar önlenmektedir. Buna göre, suç işlenmesi muhtemel olan yerlerde alınacak önlemler, uygulanacak teknikler, fiziki düzenlemeler ve çevresel dizaynlar suçluları suç işlemekten vazgeçirebilmektedir.

Çalışmanın önceki bölümünde de görüldüğü gibi, gözetim uygulamalarında mevcut olan ve Durumsal Suç Önleme Teorisinin de özellikleri arasında yer alan ortak nokta, faaliyetlerin suç önleyici olmasına odaklanılması ve bu önleyici faaliyetlerin belirli kişilere/suçlulara yönelik değil herkese yönelik olmasıdır. Bu teori ABD ve İngiltere’de araba hırsızlığı, mala zarar

verme, hırsızlık, soygun, çocuk istismarı, dolandırıcılık, saldırı, yan kesicilik ve cinsel taciz gibi konularda test edilmiş ve bu tür suçlarda azalma görülmüştür (Doğan, 2011: 34-36).

Kamerallı gözetime yönelik yapılan kent araştırmaları da, bu kameraların %86'sının hırsızlığın önlenmesi ve tespiti için, %39'u ise (içinde hırsızlık amacı olan da var) diğer adli suçları önlemek amacıyla kullanılmaktadır (Caputo, 2010: 1). Kamerayla gözetimin caydırıcılığı ile ilgili başarısına yönelik Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen bir araştırma projesi kapsamında, Amerika ve İngiltere'nin kamusal alanlarında yapılan kamuoyu araştırmalarından 22 tanesinin sonuçlarına göre soygun, araç hırsızlığı, diğer adli suçlarda en az %50'ye varan oranlarda azalma görülmektedir. Konuya daha spesifik bir örnek verecek olursak, şiddet olayları, hırsızlık, kapkaç ve gasp ile ünlenen Chicago's Farragut Lisesi'nde Kapalı Devre Kamerallı Gözetim Sistemleri kullanılmaya başlandıktan sonra suç oranlarında azalma görülmüştür (Caputo, 2010: 2-3).

Kamerallı gözetim sistemleri kaynakların etkili kullanılmasında da pozitif değer sağlamaktadır. Kameraların varlığı güvenlik görevlilerinin sayısının azaltılmasına ya da kaldırılmasına imkan tanımaktadır. 2007 yılında Dallas Polis Teşkilatı 559 olayın aydınlatılmasında kamerallı gözetimi kullanarak 159 kişiyi tutuklamıştır. Buna göre, kamera başında görevlendirilen bir polis memuru hem daha geniş bir alanı izleyebilmekte hem de yaklaşık 300 metreden suçlu tespiti için fotoğraflama yapabilmektedir (Caputo, 2010: 2-3).

Teknolojiyle entegre bir şekilde çalışabilen gelişmiş kamera sistemleri muhtemel suç unsurlarını, suç oluşma durumlarını kendi izlemekte ve tarayıp analiz ederek görevlilere bildirmektedir. Örneğin, önceden tanımlanmış bir şey gördüğünde uyarı verme, eşkallere uyan kişileri otomatik olarak tarayarak haber verme teknolojinin görsel gözetim teknolojilerindeki işlevini artırmaktadır. Londra iki yüz bin kamerasıyla ve İngiltere dört milyondan fazla kamerasıyla şüpheli şahısların otomatik takibi sayesinde birçok suçluyu, intihar bombacısını, soyguncuyu tespit etmiş, takibe almış ve yakalamıştır (Caputo, 2010: 2-3).

Ülkemizde kullanılan kameraların mevcudiyetinin hem koruma hem de caydırma yönündeki etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Gittikçe küçülen ancak bir o kadar da sistematikleşen ve zekice uygulanan görsel gözetim teknolojilerinden ülkemizde en yoğun kullanılanı MOBESE (Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu) kameralarıdır.

Trafikte kural ihlalleri ve suçlar bağlamında caydırıcı ve suçluları yakalama konusunda etkili olan bu kameralar "kent ve bilgi güvenlik sistemi" olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde de

hemen hemen her dükkanda, alışveriş merkezinde, kamu binalarında, bankalarda, sokaklarda ve hatta evlerde dahi kullanılan kameraları kullanmaya yönelik eğilim devamlı artış göstermektedir ve bireyler gözetim bilgisinin nesnesi olmayı baştan kabul etmiş görünmektedir.

1.3.2.3. İşitsel gözetim teknolojileri

Gözetim faaliyetlerinin nispeten yeni olarak kabul edilen internet odaklı yürütülmediği dönemlerde en etkili gözetleme teknolojisi arasında şüphesiz işitsel gözetim bulunmaktadır. En yoğun kullanımı olarak soğuk savaş dönemi kabul edilen dinleme uygulamaları günümüzde daha yoğun bir hal almıştır. Esasında, Görsel Gözetim Teknolojileri kapsamında ele alınmış olsa da uyduların da ses kaydedilmesini sağlayan teknolojiler kapsamında yer aldığı bilinmektedir. *Böcekler* olarak adlandırılan küçük boyuta sahip olan dinleme cihazları ve birer vazgeçilmezimiz haline alan telefonlar da bu amaçla kullanılmaktadır. Dinleme amaçlı cihazların kolay elde edilmesi ve ucuz olması dinleme faaliyetlerinin bireysel çapta sürdürülebilirliğini sağlamış ve medya, şantaj, özel yaşama saldırı gibi olası tehlikelerin de önünü açmıştır.

Sinyal ile görüntü istihbaratı yaparak tüm haberleşmeleri gözetleyebilen Echelon, istihbarat amaçlı kullanılan ve gelişmiş bir sistem olarak kabul edilen dijital gözetim teknolojileri arasında yer almaktadır. Amerika ve İngiliz menşeyini bir istihbarat sistemi olan Echelon'un sloganı "Büyük Birader Seni Dinliyor" şeklindedir. Echelon, dünya üzerindeki her tür iletişimi deşifre etmek, kontrol etmek ve dinlemek amacıyla kurulmuş geniş bir istihbarat ağının önemli parçasıdır. Dünyadaki tüm telefon, faks, telsiz, SMS ve elektronik posta iletişimini dinlediği iddia edilen bu sistemin varlığı yıllarca reddedilmiştir ancak ilk kez 1999 yılında Avustralya Canberra'daki Savunma Sinyalleri Müdürlüğü (DSD) Başkanı Martin Brady'nin açıklamalarıyla varlığı kabul edilmiştir. Brady, ülkesinin 50 yıldır var olan ve gizlenen küresel bir elektronik izleme sisteminin parçası olduğunu açıklamıştır. 1988'de Echelon hakkında Avrupa Parlamentosu'nda yayınlanan ilk raporda ise, ABD'nin Avrupa'daki telefon, faks ve e-posta haberleşmelerinin %90'ını denetlediği ifadesi yer almaktaydı. Echelon'un çalışma mantığı ise anahtar sözcükler baz alınarak işlemektedir. Anahtar kelimelerden oluşan hedef listelere göre elektronik ortamda hemen hemen her dilde fişleme yaparak kataloglar oluşturan sistem, iletişim esnasında anahtar kelimelerin geçmesi

halinde fişlemeyi başlatmaktadır. Depolanan iletişim kayıtlarının elemesini de yapan Echelon, eleme sonucunda kalan birkaç tanesini rapora dönüştürmektedir (Keefe, 2006: 3).

Kökene, İkinci Dünya Savaşı'na dayanan Echelon'un istihbarat üsleri bulunmaktadır. Ülkemizde Adana, Ağrı, Antalya, Diyarbakır, Edirne, İstanbul, İzmir, Kars ve Sinop'ta dinleme üslerinin bulunduğu iddia edilen bu sistem ile İran, Irak, Kafkaslar ve Rusya'nın dinlenildiği öne sürülmektedir. Echelon ittifakında yalnızca bir üs bölgesi olduğu bilinen ülkemiz buna karşın bazı haklara sahiptir ve terör örgütü PKK üyesi Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının Echelon ile sağlandığı bilinmektedir. Echelon sistemine sesi yüklenen Öcalan, bu yüklemekten sonra yaptığı ilk telefon görüşmesiyle bulunduğu yerin koordinatları belirlenmiştir (Dolgun, 2005: 90). Bu bağlamda Echelon ulusal güvenlik için faydalı olduğu kabul edilmektedir.

Günümüzde kişilere yönelik bilgi toplama amacına en kolay ulaşılabilen yol, şüphesiz birçok kişi için günlük yaşamın vazgeçilmezi ve en çok vakit geçirilen cep telefonları olmuştur. Günümüzde oldukça kompleks yapısıyla diğer gözetim türleriyle de koordineli çalışan cep telefonlarının temel işlevi düşünüldüğünde işitsel gözetim teknolojileri başlığı altında konuşlandırılmalıdır. Ancak telefon dinleme özelliğinin yanı sıra, geniş bir hizmet yelpazesine sahip olan, operatör, servis sağlayıcıları ya da aplikasyon sağlayıcıları ile günümüzde adeta bir uzuv rolünü alan cep telefonları dijital gözetimin her türü için vazgeçilmez olmuş ve istihbarat birimlerince mercek altına alınmıştır.

Dakikada binlerce telefon dinlemeye imkan tanıyan teknolojilerin mevcut olduğu günümüzde, görüşme halinde olmayan bir telefonun dahi veri aktarıcısı olarak çevresindeki konuşmaları alıp aktardığı üstün teknolojiler bulunmaktadır. Üstelik kaydetme amacıyla konuşmaları metne çeviren ve bu metinleri saklayan dinleme teknolojileri de mevcuttur. İlgili kişiye yönelik yer ve zaman bilgisini de verebilen dinleme teknolojileri kişilerin bulunduğu noktayı ufak bir yanılıyla tespit edebilmektedir. Bu özelliği ile özellikle emniyet birimlerince, aranan kişilerin bulunmasında kullanılmaktadır. Örneğin günümüzde kolaylıkla yüklenebilen bir casus cep telefonu dinleme programı sayesinde telefonu dinlenilmek istenen kişinin yaptığı tüm konuşmalar kaydedilebilmektedir. Bu ve bunun gibi uygulamaların kolay bir şekilde ulaşılabilişliğine rağmen, dinleme uygulamalarının emniyet ve istihbarat birimleri tarafından kullanılması gerekmektedir. Aksi durum söz konusu olduğunda ise dinleyen kişi suçlu konumuna düşebilmektedir. Yetkisiz Dinleme olarak da adlandırılan bu dinleme hukuka aykırı ve izinsiz olarak geliştirilmiş uygulamalar aracılığıyla da yapılmaktadır. Bu doğrultuda,

Google Play hizmeti kapsamında sunulan uygulamalar arasında telefon görüşmelerinin kaydedilmesine yönelik programlar kolayca indirilerek karşı tarafla yapılan her türlü konuşmanın kayıt altına alınması işlemi birinci şahsın isteği üzerine gerçekleştirilmektedir. Bu kayıtların ileride şantaj ve tehdit gibi amaçlarla kullanılmayacağına garanti ise bulunmamaktadır.

Ülkemizde, 2005 yılında 5397 sayılı kanun gerekli durumlarda suç tespitine yönelik olarak Milli İstihbarat Teşkilatına, polis ve jandarmaya telekomünikasyon aracılığıyla dinleme yetkisi vermiştir. 23 Temmuz 2005 yılında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) kurularak tüm dinlemelerin tek bir merkezden yürütülmesi amaçlanmıştır (Zeyrek, 2010). Özel istihbarat ve izinlerle telefon dinlemeleri ve internet verilerinin takibi gibi gözetim uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Ancak 15 Ağustos 2016 ayında alınan Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılarak yetkilerini Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'na bırakmıştır.

Bunun yanı sıra özellikle 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminden sonra FETÖ terör örgütüne mensup kişilerin tespit edilmesine yönelik yayınlanan 670 Sayılı KHK'nın 3. ve 4. maddelerine göre, her türlü telekomünikasyon iletişiminin tespitine izin verilmiştir.² Nitekim yaşanan girişimin büyüklüğü düşünüldüğünde, bu terör örgütüne mensup kişilerin bağlantılarının belirlenmesine yönelik dinlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Bu durumda telefon dinlenilmesine yönelik faaliyetler ulusal çıkarlar zemininde KHK ile yetkilendirilmiş emniyet birimlerince yürütülmektedir. EGM Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanı Ahmet PEK 2008 yılında, vatandaşların telefonlarının dinlenildiğine dair bir paranoya yaşadığını belirtmiştir (Tahincioğlu, 2008). Bu durum günümüzde bir paranoya olmanın çok ötesinde gerçeklik olarak karşımızda dursa bile mahremiyet kaygısı yaşanılmamaktadır. Çünkü yaşanan son terör olayı güvenlik için mahremiyetten ödün verilebileceğini acı bir şekilde öğretmiştir.

1.3.2.4. Biyolojik gözetim teknolojileri

Çalışma boyunca incelenen gözetimin tarih sahnesindeki seyrinin ulaştığı son nokta olarak kabul edilen *Biyolojik Gözetim* genetik mühendisliği, biyoteknoloji, biyometri ve sinyal istihbaratından oluşmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin birleşmesiyle oluşan bu gözetim türü gözetimin kapsamını, yoğunluğunu ve şiddetini artırmıştır (Castells, 2008: 624).

² 670 Sayılı KHK

Bu gözetim türünde bireyleri tanımlama için gerekli olan tüm özellikler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin hem boy, ağırlık, ten, saç, göz rengi ve cinsiyetinden oluşan görünüşü; hem DNA örneği, parmak izi, retinası, el haritası gibi fizyolojik özellikleri; hem de konuşma tarzı, sesi, jest ve mimikleri gibi davranış özellikleri tespit edilebilmektedir (Clarke, 2001). Tüm bu özellikler bireylere özgü biometrik tanımlayıcılardır ve bu veriler ölçülebilir, sayısallaştırılabilir, depolanabilir ve benzer verilerle karşılaştırılabilirler. Bu verilerin takip edilmesi, kaydedilmesi, sayısallaştırılması, depolanması ve karşılaştırılması biyolojik gözetim faaliyetlerini oluşturmaktadır (Gilbert, 2007: 23).

Biyolojik gözetim teknolojileri; temasa geçmeyi gerektirenler, gerektirmeyenler ve belli bir mesafeden uygulanabilenler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu üç kategori arasındaki farklılıkları biometrik verileri etkili bir şekilde örnekleme için kullanıcılar ve sensörler arasındaki gerekli mesafelerdir (Tistarelli ve diğerleri, 2009: 5). Parmak izi teknolojisi, göz tarama sistemleri ve yüz tanıma sistemleri gibi çeşitleri olan bu gözetim teknolojileri günümüzde güvenliğin yoğun olarak sağlandığı noktalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Teknolojideki gelişme ve buna bağlı olarak bu teknolojileri edinmenin kolaylaşması özellikle günümüzde bu teknolojilerin en sık kullanıldığı dönemdir. Nitekim daha önce de değinildiği gibi, kişi ve dijital profili arasında asimetric eşleşme vakalarının yaşanma olasılığını da en aza indiren bu teknolojilerin güvenilir olması tercih edilme nedenlerinin başında gelmektedir.

Lyon'un "beden gözetlemesi" olarak adlandırdığı bu gözetim türünde beden yalnızca bir veri kaynağı olarak görülmektedir. Beden gözetlemesinin temel işlevi bedenden alınan verilerle o kişinin kim olduğunun bulunması yönündedir. Bu doğrultuda, parmak izleri, el geometrisi, başparmak ya da diğer parmaklar, retinadaki koni ile çubuklar, ses modülasyonları, yüzün imgeleri ve bedenden alınan sıvılar kimlik tespiti için kullanılan ve bedenden toplanan verilerdir. Bedeni gözetlemenin alanı olmakla birlikte kaynağı haline de getiren bu gözetim teknolojileri günümüzde doruk noktasına ulaşmış durumdadır (Lyon, 2006: 139-143).

Günümüzde, bu gözetim teknolojilerinin veri tanımlamada kullanım şekli iki türdür. Birincisi, bireyin kimliğini kontrol etmek amacına dayanan kullanımdır. Burada kişilerin parmak izleri alınarak veri tabanlarına kaydedilmekte ve sonrasında gerekli durumlarda karşılaştırmalar yapılarak kişinin kimliği kontrol edilmektedir. İkincisi ise, kişinin kimliğini tespit etmeye yönelik kullanımdır. Bu ise, suç mahallerindeki parmak izlerinin alınması ve veritabanındaki parmak izleriyle karşılaştırılması sonucunda kişinin kimliğinin tespit edilmesine dayanmaktadır (Gilbert, 2007: 23). Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta,

bu gözetim teknolojilerinin diğer gözetim teknolojileri ile koordine bir şekilde çalışması gerekliliğidir. Nitekim bahsettiğimiz karşılaştırma işlemleri bilgisayar üzerindeki dijital programlar aracılığıyla yürütülen işlemlerdir ve bunların yokluğunda biyolojik gözetim teknolojilerinin işlerliğini kaybedeceği açıktır.

Petersen (2007), dünyada en yaygın kullanılan biyolojik gözetim türlerini yedi başlık altında toplamıştır. Bunlar: DNA'lar; parmak izleri; avuç içi izleri; ayak/ayak parmağı izleri; iris tarama; retina tarama ve son olarak ses/yüz izleridir. Her biri tek başına oldukça güvenilir sonuçlar veren bu biyolojik gözetim sistemleri günlük hayatımızda sıklıkla karşımıza çıkmayan türleri de içinde barındırmaktadır. Burada belirtilmesi gereken nokta bunların ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda, üst düzey güvenlik gerektiren durumlarda ve terör olayları gibi durumlarda tercih edildiğidir.

Yedi kategoride ele alınan biyolojik gözetim türlerinin uygulandığı alanlar bireye özgü/ eşsiz bir özelliğe sahip olmasından dolayı yanlış sonuç çıkarma olasılığı minimuma inmektedir. Örneğin genetik kodlardan oluşan DNA'lar karakteristik özellikleri, sağlık durumunu ve akrabaları belirlemeye yarayan bir metottur (Lyon, 2005: 63). DNA örneklerinin veri tabanlarına kaydedilerek kişilerin ömür boyu gözetlenmesi sonraki yıllar için gerçekleşme olasılığı yüksek bir gözetleme tekniğidir. Parmak izleri ise, değişmezlik/değiştirilemezlik, aynı olmama ve sınıflandırılabilme özellikleriyle günümüzde en çok kullanılan biyolojik gözetim türüdür (Kaygısız, 2005: 93-94). Genellikle adli takip için kullanılan parmak izleri, modernleşen günümüz dünyasında bazı bankacılık işlemlerinde, kurumlara giriş çıkışlarda, hapisane yoklamalarında da kullanılmaktadır (Petersen, 2007: 734-735). Buna ek olarak ülkemizde 2010 yılından itibaren Kredi ve Yurtlar Kurumunun büyük küçük tüm yurtlarında da giriş çıkış işlemlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Çok yaygın olmayan avuç izleri, kapı tanıma sistemleri-adli amaçlı olarak kullanılmaktayken (Kaygısız, 2005: 102), ayak/ayak parmağı izleri ise hastanelerde yeni doğan bebekleri tanımlamak ve kaydetmek için kullanılmaktadır (Petersen, 2007: 734-735). İris ve retina tarama sistemleri ise daha çok korunaklı yerlere giriş çıkışlarda kullanılmaktadır ancak yakın bir mesafeyi gerekli kılmaktadır (Petersen, 2007: 734-735). Ses ve yüz izleri ise özellikle işitsel ve görsel gözetim teknolojileri için veri sağlamak amacıyla elverişli sistemlerdir. Özellikle yüz tanıma sistemleri günümüzde ABD gibi gelişmiş ülkelerde kullanılmaktadır (Petersen, 2007: 734-735). Ayrıca, günümüzde sıklıkla kullanılan bir fotoğraf programı olan *snapchat*'te fotoğraf çekmeden önce

yapılan yüz analizi ve bu analiz sonuçlarının kaydedilmesi yüz tanıma sistemlerinin ilerideki uygulamaları için veri topluyor dahi olabilir.

Yukarıda bahsedilen kategoriler arasında yer almayan ancak özellikle 15 Temmuz Darbe girişiminden sonra sıklıkla karşılaştığımız *-temassız-* x-ray cihazları da biyolojik gözetim araçları arasında yer almaktadır. X-ray kontrolleri; vücuda bir takım ışınların çarpıp geri dönmesiyle oluşmaktadır. İnsanların biometrik fotoğrafını çeken ve vücudun genel hatlarını ortaya çıkarmaktadır (Lyon, 2005: 68). Günümüzde Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkelerde uygulanan biometrik pasaportlar da bu gözetim türüne güncel bir örnek olmaktadır. Bu pasaportlarda bulunan veriler *biometrik fotoğraf* ve dijital parmak izlerinden oluşmaktadır. Hatta önümüzdeki yıllar için kişilerin iris şablonlarının da yer almasının planlandığı bu uygulamada tüm veriler merkezi bir sistemde depolanmaktadır (Gilbert, 2007: 21).

Bir diğer biyolojik gözetim türü olan ve sık sık filmlere de konu olan uygulama insan derisi altına yerleştirilen *çiplerdir*. İngiltere’de cinsel suçları önlemek amacıyla özellikle konuyla ilgili daha önce suç işlemiş olanlara çip yerleştirilerek her hareketlerini uydular aracılığıyla gözlemlemeyi amaçlamıştır. Günümüzde, Microsoft tarafından desteklenen, insan derisi üzerinden veri aktarımını hedefleyen projede bireyin sağlık durumu çipler aracılığıyla takip edilecektir. Buna göre, küpeler ve bileklikler gibi araçlar sayesinde kalp atışları, tansiyon verileri, ter taramaları yapılabilecektir. Vücuda yerleştirilen bu çipler cep telefonu ya da elektronik postalarla iletişime de geçebilecektir. Bu projenin kapsamında ve devamı niteliğindeki “MyLifeBits “adlı çalışmada ise insanların hatıraları yapay bir beyinde saklanması planlanmakta ve bu hatıraların indekslenmesi mümkün kılınmaktadır.

Netice olarak, bu ve bunun gibi şekillerle elde edilen kişisel verilerin gelecek adına vaat ettikleri kişilere ait detaylı dosyaların tutulması ile her türlü işin kolaylaşmasıdır. Kişiler, aleni bir şekilde meydanlarda bulunan gözetim kameralarına dikkat etse bile internette yaptıkları işlemlerin kaydı ya da dokundukları yerlerde bıraktıkları parmak izleri ile kendi kişisel dosyalarının açılmasını zaten sağlamış olmaktadır. Zira bundan kaçınmanın bir yolu da yoktur. Salt güvenlik odaklı olmasa bile, olumlama bir yaklaşım ile güvenlik odaklı olduğu düşünüldüğünde, suç işleyenlerin nefes dahi alamayacağı bir gelecek bizi beklemektedir diyebiliriz. Dijital gözetimin demokrasi ve insan hakları konusunda sağlam bir temele oturtulması halinde hissedilen rahatsızlıkların da ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

2. BÖLÜM

DİJİTAL GÖZETİM UYGULAMALARINDA TEKNOLOJİ FARKINDALIĞI

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma, kamu kurumunda çalışanların hem iş hem de özel hayatlarında, yoğunluğu her geçen gün artan gözetim uygulamalarına yönelik farkındalık ve tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere temellendirilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, kamu çalışanlarının teknolojik araçların gözetime yönelik işlevleri üzerinde düşüncelerini sağlayıp, tercih edecekleri tutum ve davranışların diğer faktörler ile bir ilişkisi olup olmadığını belirlemektir. Esasında, tutumları etkileyen dış faktör olarak aile, çevre ve kültürün, kamu çalışanlarının söz konusu davranışları üzerine de etkisi olduğu düşünülmektedir. Nitekim disiplin ve kuralların fazla hissedildiği ve yoğun bir iş akışının söz konusu olduğu kamu kurumlarında, çalışanların hayatın genel akışı ile ilgili ne derece sorgulayıcı ve eleştirel oldukları bilinmemektedir. Bu bağlamda, çalışanların her gün kullandıkları teknolojik araçlarla ilgili gerçeklerle karşılaştıklarında ne tür tepkiler verecekleri incelenmektedir.

2.2. Önemi

İlgili literatürde dijital gözetim teknolojilerine yönelik farkındalığı belirlemeye ilişkin çalışmalar mevcuttur. Ancak bu araştırmanın diğerlerinden farkı, kamu çalışanlarına yönelik olması ve elde edilen sonuçların kurum kültürüyle bir ilişkisi olup olmadığının belirlenecek olmasıdır. Bu kapsamda yapılmış bir çalışma bulunmamasından dolayı araştırma literatür için önem arz etmektedir.

Araştırma, teknolojinin gelecekteki baş döndürücü hızına ayak uydurmak için mevcut durumun belirlenmesi amacıyla da önem taşımaktadır. Çünkü değerleri yitirmeden geleceğe uyum sağlamak, ancak eksik ya da yanlış anlamaların neden kaynaklandığını tespit etmeye ve

bunları çözümlenmeye bağlıdır. Bu nedenle gözetim araçlarına yönelik mevcut tutumların neden kaynaklandığının belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın gelecekte toplum, teknoloji ve değerler ile ilgili çalışmalarda, hem iktidar sahiplerine hem de kurum yöneticilerine, bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

2.3. Problem ve Alt Problemler

Kamu çalışanlarının gözetime yönelik tutumlarının, kurum kültürüyle bir ilişkisi olup olmadığını belirlemeyi amaçlayan araştırmanın temel problemi “*Kamu Kurumunda Çalışanların Dijital Gözetime İlişkin Algıları Ne Düzeydedir?*” şeklinde ifade edilebilir.

Bu temel probleme bağlı olarak cevap aranan alt problemler ise şu şekildedir;

1. Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık var mıdır?
2. Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki bir farklılık var mıdır?
3. Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık var mıdır?
4. Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık var mıdır?
5. Çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık var mıdır?
6. Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık var mıdır?
7. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algıları ile alt faktörler arasındaki ilişki nedir?
8. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarını belirleyen faktörlerin birbiriyle olan ilişkisi nedir?

2.4. Hipotezler

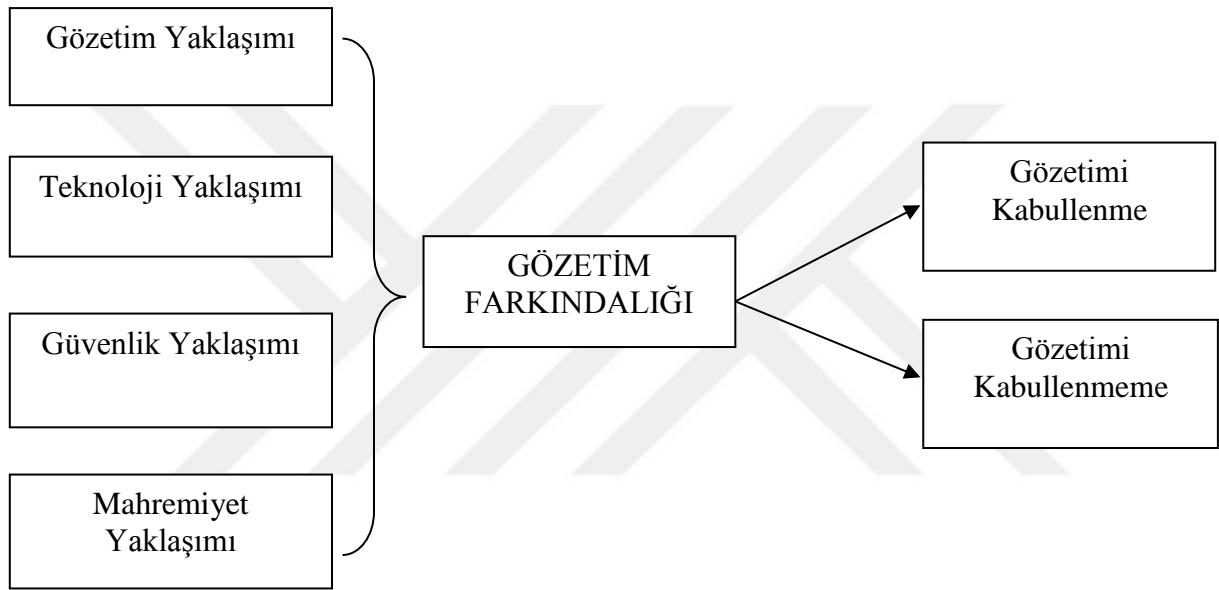
Araştırmanın temel hipotezi “*Kamu Kurumunda Çalışanların Dijital Gözetime Yönelik Algı Düzeyleri Düşüktür*” şeklinde ifade edilebilir. Bu temel hipoteze bağlı olarak belirlenen hipotezler ise şu şekildedir;

1. Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır.
2. Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
3. Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
4. Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
5. Çalışanların günlük internet kullanım süresine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
6. Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçeye göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
7. Çalışanların dijital gözetim algı düzeyleri ile alt faktörler arasında anlamlı bir ilişki vardır.
8. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ait algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.5. Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında çalışanların dijital gözetim uygulamalarına yönelik algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Çalışanların demografik özelliklerine göre algıları arasında manidar farklılık olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırma tarama modeli niteliğindedir. Karasar’a (2007: 77) göre, tarama modeli var olan bir durumu olduğu şekli ile ifade eden araştırma yaklaşımlarıdır.

Araştırma sonuçlarını daha iyi okuyabilmek amacıyla, mevcut faktörlerden oluşturulan araştırma modeli süreç boyunca bir rehber niteliği görmüştür. Buna göre; Gözetim Yaklaşımı, Teknoloji Yaklaşımı, Güvenlik Yaklaşımı, Mahremiyet Yaklaşımı, Gözetim Farkındalığı, Gözetimi Kabullenme ve Gözetimi Kabullenmeme faktörleri ilişkisellikleri göz önünde bulundurularak aşağıdaki model oluşturulmuştur. Bu model sonucunda hangi faktörün Gözetimi Kabullenme ya da Gözetimi Kabullenmeme davranış şekillerini etkilediği belirlenmekte ve bu ilişkiler bağlamında sağlıklı sonuçlar çıkarılmaktadır.

Şekil 3.1. Araştırma modeli

2.6. Evren ve Örneklem

Araştırmanın amacı bağlamında çalışma evrenini olarak Gazi Üniversitesi'nin çeşitli departmanlarında (Rektörlük bünyesinde yer alan daire başkanlıkları, Diş Hekimliği Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Endüstriyel Sanatlar Fakültesi, Turizm Fakültesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Hukuk Fakültesi ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü) görev yapan 2000 civarında personel oluşturmaktadır. Örneklemine ise kolaylıkla bulunabilen örnekleme yöntemi ile seçilen 323 çalışan personel oluşturmaktadır. Ancak toplanan anketlerden 23 tanesi eksik, hatalı ya da yanlış doldurulduğu için analize dahil edilmemiştir. Kolaylıkla bulunabilen

örnekleme, bir bölge söz konusu değilse, yakın çevrede bulunan ve ulaşılması kolay, elde mevcut ve araştırmaya katılmak isteyen (gönüllü) bireyler üzerinde yapılan örneklemedir (Erkuş: 2013,122).

Çizelge 3.1. Çalışan personelin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	162	54,0
	Erkek	138	46,0
Yaş	31 ve Altı	69	23,0
	32-37	61	20,3
	38-43	62	20,7
	44 ve Üzeri	108	36,0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	17,7
	Ön Lisans	74	24,7
	Lisans	137	45,7
	Lisansüstü	36	12,0
Gelir Durumu	2000 ve Altı TL	117	39,0
	2001-2500 TL	114	38,0
	2501 ve Üstü TL	69	23,0
Günlük Ortalama İnternet Kullanımı	1 saatten az	40	13,3
	1-2 saat	43	14,3
	2-3 saat	49	16,3
	3-4 saat	44	14,7
	4 saatten fazla	124	41,3
Aylık Teknolojiye Harcanan Bütçe	100 ve altı TL	159	53,0
	101-200 TL	105	35,0
	201 ve Üstü TL	36	12,0
Toplam		300	100,0

Çizelge 3.1’de üniversite personelinin demografik özelliklerine göre dağılımlarının incelendiği görülmektedir. Çalışanların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, 162 (%54) kadın çalışan personel ve 138 (%46,0) erkek çalışan personel bulunmaktadır. Çalışanların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, 31 ve altı yaş düzeyine sahip 69 (%23,0) çalışan, 31-37 yaş düzeyine sahip 61 (%20,3) çalışan, 38-43 yaş düzeyine sahip 62 (%20,7) çalışan, 44 ve üzeri yaş düzeyine sahip 108 (%36,0) çalışan bulunmaktadır. Çalışanların eğitim durumlarına göre dağılımlarında ise, ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan 53 (%17,7) çalışan, ön lisans mezunu olan 74 (%24,7) çalışan, lisans mezunu olan 137

(%45,7) çalışan, lisansüstü mezunu olan 36 (%12,0) çalışan bulunmaktadır. Çalışanların gelir durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, 200 ve altı TL gelir düzeyine sahip 117 (%39,0) çalışan, 2001-2500 TL gelir durumuna sahip 114 (%38,0) çalışan, 2501 ve üstü TL gelir durumuna sahip 69 (%23,0) çalışan bulunmaktadır. Çalışanların günlük ortalama internet kullarımlarına göre dağılımlarına bakıldığında, 1 saatten az internet kullanan 40 (%13,3) çalışan, 1-2 saat internet kullanan 43 (%14,3) çalışan, 2-3 saat internet kullanan 49 (%16,3) çalışan, 3-4 saat internet kullanan 44 (%14,7) çalışan, 4 saatten fazla internet kullanan 124 (%41,3) çalışan bulunmaktadır. Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçeye göre dağılımları incelendiğinde, 100 ve altı TL bütçe ayıran 159 (%53,0), 101-200 TL bütçe ayıran 105 (%35,0) çalışan, 201 ve üstü TL bütçe ayıran 36 (%12,0) çalışan bulunmaktadır. Toplanan anket sonuçlarında hatalı, eksik ya da yanlış doldurulmuş olmalarından dolayı 23 anket iptal edilmiştir. Genel itibari ile araştırmada yer alan 300 (%100,0) çalışan personel bulunmaktadır.

2.7. Veri toplama araçları

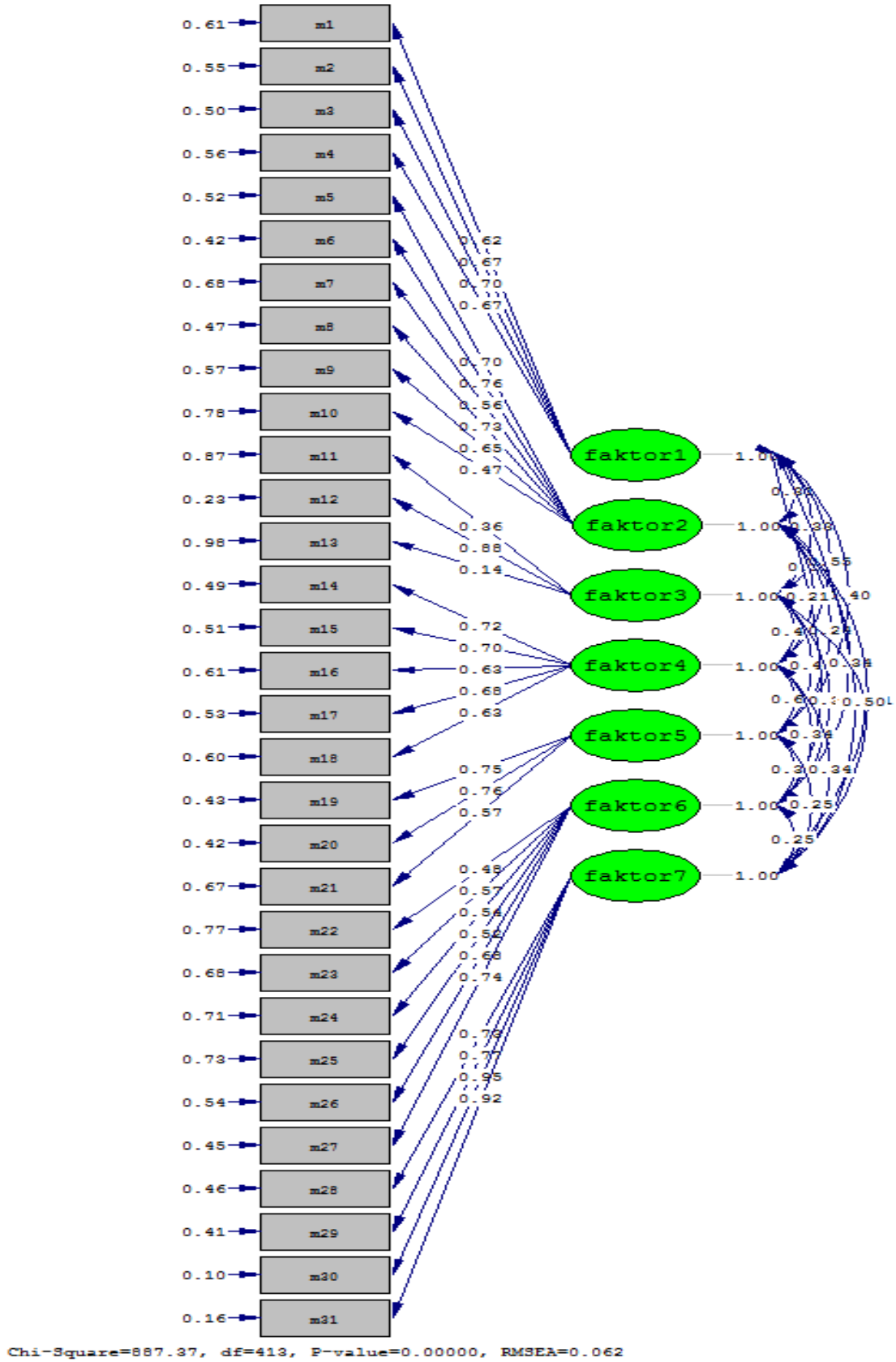
Ölçeğin literatür destekli ve Tokgöz (2011)'ün çalışmasından yararlanılarak geliştirilmiş olan yedi faktörlü yapısı dikkate alınarak tasarlanan 31 maddelik ölçeğin yapısı birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), pek çok gözlenebilir değişkenin oluşturduğu faktörlerden (gizil değişkenlerden) oluşan faktöriyel bir modelin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlar. İncelenecek model, ampirik bir çalışmanın verileri kullanılarak belirlenmiş ya da belirli bir kurama dayandırılarak kurgulanmış bir yapıyı tanımlayabilir (Sümer, 2000). DFA'da modelin geçerliliğini değerlendirmek için çok sayıda uyum indeksi kullanılmaktadır. Bunlar içinde en sık kullanılanları (Cole, 1987; Sümer, 2000); Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness, χ^2), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (Non-Normed Fit Index, NNFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI), İyilik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI). Ölçek modelinde gözlenen değerlerin $\chi^2/d < 3$; $0 < RMSEA < 0.05$; $0.97 \leq NNFI \leq 1$; $0.97 \leq CFI \leq 1$; $0.95 \leq GFI \leq 1$ ve $0.95 \leq NFI \leq 1$ aralıklarında olması mükemmel uyumu; $4 < \chi^2/d < 5$; $0,05 < RMSEA < 0.08$; $0.95 \leq NNFI \leq 0.97$; $0.95 \leq CFI \leq 0.97$; $0.90 \leq GFI \leq 0.95$ ve $0.90 \leq NFI \leq 0.95$ ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Kline, 2005; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003).

Ayrıca, ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

2.7.1. Geçerlik çalışması

Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesinde birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Bu bölümde, ölçeğin yedi boyutuna ait 31 maddelik yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirmek amacıyla DFA uygulanmıştır. Uygulanan ilk DFA'da istatistiksel olarak anlamlı olmayan t değerine sahip maddeler incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre 31 maddeye ait t değerinin anlamlı olmayan hiçbir madde bulunmamaktadır.

Modele ait uyum indeksleri $\chi^2=887,37$, $sd=413$, $X^2/sd= 2.15$, $RMSEA=0.062$, $CFI=0.93$, $GFI=0.85$, $NFI=0.92$ ve $NNFI=0.93$ olarak bulunmuştur. Bu ölçeğin faktöryel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde, tüm katsayıların yeterli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. DFA ile hesaplanan uyum istatistikleri dikkate alındığında, ölçeğin daha önce belirlenen yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir. Ölçeğe ait DFA modeli Şekil 3.2'de görülmektedir.

Şekil 3.2. 1. Düzey 7 faktörlü DFA modeli

2.7.2. Güvenirlik çalışması

Ölçeğe ait güvenirlik çalışması Çizelge 3.2. 'de gösterilmektedir.

Çizelge 3.2. Ölçeğin geneli ve faktörlere ait alfa güvenirlik katsayıları

	Madde Sayısı	Cronbach α
Gözetim Yaklaşımı	4	,76
Güvenlik Yaklaşımı	6	,81
Mahremiyet Yaklaşımı	3	,60
Gözetim Farkındalığı	5	,80
Teknoloji Yaklaşımı	3	,70
Gözetimi Kabullenmeme	6	,76
Gözetimi Kabullenme	4	,91
Dijital Gözetime İlişkin Algı	31	,85

Çizelge 3.2.'ye göre, ölçeğin güvenirliğinin belirlenmesinde iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach alfa hesaplanmıştır. Birinci alt faktöre ait 4 maddenin alfa değeri 0.76, ikinci alt faktöre ait 6 maddenin alfa değeri 0.81, üçüncü alt faktöre ait 3 maddenin alfa değeri 0.60, dördüncü alt faktöre ait 5 maddenin alfa değeri 0.80, beşinci alt faktöre ait 3 maddenin alfa değeri 0.70, altıncı alt faktöre ait 6 maddenin alfa değeri 0.76, yedinci alt faktöre ait 4 maddenin alfa değeri 0.91 olduğu ve ölçeğin geneline ait 31 maddenin alfa değerinin 0,85 olduğu görülmektedir. Tezbaşaran (2008: 49), likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre araştırma için kullanılan ölçme aracının güvenirliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

2.8. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına uygun olarak toplanan veriler SPSS-21 paket programına işlenmiştir. Öncelikle verilerin dağılımları incelenmiştir ve uç değerler ile kayıp veri problemi gösteren 23 veri araştırmadan çıkarılmıştır. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarını ölçmeye yönelik daha önceden geliştirilen ölçek revize edilerek uygulama yapılan grupta doğrulanıp doğrulanmadığına ilişkin LISREL paket programı kullanılarak Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır ve güvenirlik analizi olarak Cronbach Alpha iç tutarlılık güvenirlik katsayılarına bakılmıştır. Ölçekten elde edilen ortalama puanların çarpıklık değerlerine bakıldığında -1 ile +1 aralığında değiştiği görülmektedir. Çalışanların dijital gözetime ilişkin

algıları demografik özelliklerine göre aralarında farklılıklara bakmadan önce veri dağılımının parametrik veya nonparametrik olup olmadığına karar vermek için normallik ve levne homojenlik testleri yapılmıştır. Ölçeğin geneli ve alt faktörleri bağlamında puanların normal dağılım varsayımının sınanması için Kolmogorov-Smirnov Z testi incelemiş $p>,05$ 'e göre puan dağılımının normal dağıldığı yani normallik varsayımını sağladığı görülmektedir. Test varyanslarının homojenliği yani Levene homojenlik testine ait dağılım incelendiğinde Levene İstatistiği $p>,05$ 'e göre puan dağılımına ait test varyanslarının homojen dağıldığı yani homojenlik varsayımının sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğe ait elde edilen puan dağılımının sürekli veri olduğu ve eşit aralıklı ölçek düzeyinde olduğu görülmektedir. İki örneklemin (grup) birbirinden bağımsız olması, bağımlı değişkenlerin aralık veya oran ölçek düzeyinde ölçülmüş olması, normallik ve homojenlik varsayımlarının sağlanması parametrik test varsayımlarını karşılamaktadır. (Köklü, Büyüköztürk ve Bökeoğlu, 2007: 152-161). Çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının ne düzeyde olduğunu ölçmeye yönelik betimsel istatistikleri (ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık) incelenmiştir. Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılık test etmek için parametrik test yöntemlerinden Independent-Sample (Bağımsız Örneklem) T-Testi analizi yapılmıştır. Çalışanların yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük ortalama internet kullanımı, aylık teknolojiye harcanan bütçe değişkenlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılık parametrik test yöntemlerinden One-Way ANOVA (Tek yönlü varyans) analizi ile test edilmiştir.

2.9. Bulgular

Bu bölümde araştırma verilerinin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma bulguları, anketlerden elde edilmiştir. Bulguların yorumlanmasında araştırmanın temel ve alt problemlerinin sırası dikkate alınmıştır.

Temel problem: Çalışanların dijital gözetime ilişkin algıları ne düzeydedir?

Çizelge 3.3. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine ait betimsel istatistikler

Ölçekler	N	Minimum	Maximum	\bar{X} (ortalama)	S (Standart Sapma)
Gözetim Yaklaşımı	300	4,00	20,00	13,32	3,46
Güvenlik Yaklaşımı	300	6,00	30,00	21,20	4,86
Mahremiyet Yaklaşımı	300	3,00	15,00	10,13	2,36
Gözetim Farkındalığı	300	5,00	25,00	16,80	4,17
Teknoloji Yaklaşımı	300	3,00	15,00	10,68	2,60
Gözetimi Kabullenmeme	300	6,00	30,00	19,55	4,85
Gözetimi Kabullenme	300	4,00	20,00	16,68	3,67
Dijital Gözetime İlişkin Algı	300	69,00	152,00	108,36	15,02

Çizelge 3.3.'e göre, çalışanların dijital gözetimine ilişkin algı düzeyleri incelendiğinde "Gözetim Yaklaşımı" algı düzeyine ait minimum puanın 4 ve maksimum puanın 20 olduğu görülmektedir. Gözetim yaklaşımı ortalamalarının ise $X=13,32$ ($S=3,46$) olduğu bu sonuca göre çalışanların gözetim yaklaşımları ortalamanın üzerinde ve algı düzeyleri yeterlidir.

Çalışanların "Güvenlik Yaklaşımı" maddesine yönelik algı düzeylerine ait minimum puanın 6 ve maksimum puanın 30 olduğu görülmektedir. Aynı veriler incelendiğinde ortalama $X=21,20$ ($S=4,86$) olduğu görülmektedir. Buna göre, çalışanların güvenlik yaklaşımlarının ortalamanın üzerinde ve algı düzeylerinin yeterli olduğunu göstermektedir.

Çalışanların "Mahremiyet Yaklaşımı" maddesine yönelik algı düzeylerine ait minimum puan 3 ve maksimum puan 15'tir. Bu maddenin ortalaması ise $X=10,13$ ($S=2,36$) olup, çıkarılan sonuç doğrultusunda çalışanların mahremiyet yaklaşımları ortalamanın üzerinde ve algıları yeterli düzeydedir.

Çalışanların "Gözetim Farkındalığı" maddesine yönelik minimum puanın 5 ve maksimum puanın 25 olduğu görülmektedir. Gözetim farkındalığı maddesinin ortalaması ise $X=16,80$

(S=4,18) şeklindedir. Buna göre, çalışanların gözetim farkındalıkları ortalamanın üzerinde ve algıları yeterli düzeydedir.

Çalışanların “Teknoloji Yaklaşımı” maddesine yönelik algı düzeylerine göre verilen minimum puan 3 ve maksimum puan 15’dir. Çalışanların teknoloji yaklaşımı ortalamalarının ise $X=10,68$ ($S=2,60$) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre çalışanların teknoloji yaklaşımları ortalamanın üzerinde ve algıları yeterli düzeydedir.

Çalışanların “Gözetimi Kabullememe” maddesine yönelik algı düzeylerine ait minimum puanın 6, maksimum puanın 30 ve ortalamalarının ise $X=19,55$ ($S=4,85$) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, çalışanların gözetimi kabullenmeme durumlarının ortalamanın üzerinde ve algılarının yeterli olduğunu göstermektedir.

Çalışanların “Gözetimi Kabulleme” maddesinde minimum puan düzeyinin 4, maksimum puan düzeyinin 20 ve ortalamalarının $X=16,68$ ($S=3,67$) olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç çalışanların gözetimi kabullenme eğilimlerinin ortalamanın çok üstünde ve çok yeterli olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2.3.’ün son ve genel maddesi olan çalışanların “Dijital Gözetime İlişkin Algı” larına minimum 69 ve maksimum 152 puan verilmiştir. Buna göre, genel dijital gözetime ilişkin algı düzeyi ortalamalarının ise $X=108,36$ ($S=15,02$) olduğu görülmektedir. Netice olarak, çalışanların dijital gözetime ilişkin genel algılarının ortalamanın üzerinde ve yeterli olduğunu görülmektedir.

Birinci Alt Problem: Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.4. Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait independent-sample (bağımsız örneklem) t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	sd	p
Gözetim Yaklaşımı	Kadın	162	13,60	3,42	1,51	298	,131
	Erkek	138	12,99	3,50			
Güvenlik Yaklaşımı	Kadın	162	21,40	4,38	,78	298	,438
	Erkek	138	20,96	5,38			
Mahremiyet Yaklaşımı	Kadın	162	10,27	2,28	1,15	298	,250
	Erkek	138	9,96	2,46			
Gözetim Farkındalığı	Kadın	162	17,38	3,90	2,63	298	,009*
	Erkek	138	16,12	4,40			
Teknoloji Yaklaşımı	Kadın	162	11,00	2,39	2,33	298	,021*
	Erkek	138	10,30	2,79			
Gözetimi Kabullenmeme	Kadın	162	19,77	4,58	,83	298	,405
	Erkek	138	19,30	5,16			
Gözetimi Kabullenme	Kadın	162	16,82	3,52	,72	298	,472
	Erkek	138	16,51	3,84			
Dijital Gözetime İlişkin Algı	Kadın	162	110,24	14,25	2,37	298	,019*
	Erkek	138	106,15	15,65			

*p<,05

Çizelge 3.4.'e bakıldığında Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları ölçeğinin alt faktörlerinden “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=1,51$, $p=,131>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen kadın çalışanların gözetim yaklaşımına yönelik algı düzeylerinin, erkek çalışanların algı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=,78$, $p=,438>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen kadın çalışanların güvenlik yaklaşımına yönelik algı düzeylerinin, erkek çalışanların algı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=1,15$, $p=,131>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen kadın çalışanların mahremiyet yaklaşımına yönelik algı düzeylerinin, erkek çalışanların algı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait algı düzeyleri arasında $t_{(298)}=2,63$, $p=,009<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, kadın çalışanların gözetim farkındalığı algılarının ($\bar{X}=17,38$), erkek çalışanların gözetim farkındalığı algılarından ($\bar{X}=16,12$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=2,33$, $p=,021<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, kadın çalışanların teknoloji yaklaşımı algılarının ($\bar{X}=11,00$), erkek çalışanların teknoloji yaklaşımı algılarından ($\bar{X}=10,30$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=,83$, $p=,405>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen kadın çalışanların gözetimi kabullenmemelerine yönelik algı düzeylerinin, erkek çalışanların algı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinden “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ait algıları arasında $t_{(298)}=,72$, $p=,472>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların cinsiyetlerine göre “Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğinin geneline ait algıları arasında $t_{(298)}=2,37$, $p=,019<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, kadın çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının ($\bar{X}=110,24$), erkek çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarından ($\bar{X}=106,15$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

İkinci Alt Problem: Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.5. Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi

	Yaş	N	\bar{X}	S	F	p
Gözetim Yaklaşımı	31 ve Altı	69	13,67	3,23	1,20	,311
	32-37	61	13,41	3,08		
	38-43	62	13,69	3,69		
	44 ve üzeri	108	12,83	3,66		
Güvenlik Yaklaşımı	31 ve Altı	69	21,30	5,10	,31	,817
	32-37	61	20,93	3,92		
	38-43	62	20,84	4,97		
	44 ve üzeri	108	21,49	5,16		
Mahremiyet Yaklaşımı	31 ve Altı	69	9,61	2,54	1,51	,211
	32-37	61	10,20	2,04		
	38-43	62	10,39	1,72		
	44 ve üzeri	108	10,27	2,69		
Gözetim Farkındalığı	31 ve Altı	69	16,42	4,25	1,60	,188
	32-37	61	17,02	3,72		
	38-43	62	17,73	3,25		
	44 ve üzeri	108	16,40	4,76		
Teknoloji Yaklaşımı	31 ve Altı	69	10,67	2,74	,45	,716
	32-37	61	10,74	2,06		
	38-43	62	10,97	2,33		
	44 ve üzeri	108	10,49	2,93		
Gözetimi Kabullememe	31 ve Altı	69	18,29	5,02	2,51	,059
	32-37	61	19,38	4,46		
	38-43	62	20,39	4,81		
	44 ve üzeri	108	19,97	4,87		
Gözetimi Kabulleme	31 ve Altı	69	15,97	3,46	2,28	,079
	32-37	61	17,43	2,75		
	38-43	62	17,18	3,83		
	44 ve üzeri	108	16,43	4,07		
Dijital Gözetime İlişkin Algı	31 ve Altı	69	105,93	15,17	1,42	,236
	32-37	61	109,10	11,59		
	38-43	62	111,18	13,87		
	44 ve üzeri	108	107,88	17,04		

*p<,05 Kriterler: "31 ve Altı=1", "32-37=2", "38-43=3", "44 ve Üzeri=4"

Çizelge 3.5.'e bakıldığında çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmüştür. "Gözetim Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=1,20$, $p=,311>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Güvenlik Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki

farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=,31$, $p=,817>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=1,51$, $p=,211>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=1,60$, $p=,188>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=,45$, $p=,716>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=2,51$, $p=,059>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=2,28$, $p=,079>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğinin geneline ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında $F_{(3-296)}=1,42$, $p=,236>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen 31 yaştan 43 yaşa doğru dijital gözetime ilişkin algı düzeyi yaş düzeyi arttıkça yükseldiği 44 ve üzerinde tekrardan düştüğü görülmektedir.

Üçüncü Alt Problem: Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.6. Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi

	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	S	F	p	Post Hoc (Tukey)
Gözetim Yaklaşımı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	12,53	3,61	3,11	,027*	4>1 4>2
	Ön Lisans	74	12,77	3,47			
	Lisans	137	13,65	3,35			
	Lisansüstü	36	14,36	3,36			
Güvenlik Yaklaşımı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	20,45	5,02	2,94	,033*	3>4 2>4
	Ön Lisans	74	21,66	4,73			
	Lisans	137	21,72	4,67			
	Lisansüstü	36	19,36	5,21			
Mahremiyet Yaklaşımı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	10,47	2,36	,69	,558	
	Ön Lisans	74	9,91	2,71			
	Lisans	137	10,07	2,22			
	Lisansüstü	36	10,31	2,15			
Gözetim Farkındalığı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	15,68	4,65	1,98	,117	
	Ön Lisans	74	16,97	3,69			
	Lisans	137	16,90	4,20			
	Lisansüstü	36	17,75	4,12			
Teknoloji Yaklaşımı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	10,60	3,10	,52	,672	
	Ön Lisans	74	10,43	2,34			
	Lisans	137	10,74	2,48			
	Lisansüstü	36	11,06	2,81			
Gözetimi Kabullememe	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	20,58	4,94	1,34	,263	
	Ön Lisans	74	19,70	5,19			
	Lisans	137	19,04	4,84			
	Lisansüstü	36	19,64	3,83			
Gözetimi Kabullenme	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	16,19	4,11	1,20	,309	
	Ön Lisans	74	16,68	3,88			
	Lisans	137	16,61	3,56			
	Lisansüstü	36	17,67	2,81			
Dijital Gözetime İlişkin Algı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	106,51	15,65	,47	,704	
	Ön Lisans	74	108,12	16,85			
	Lisans	137	108,74	14,30			
	Lisansüstü	36	110,14	12,96			

*p<,05 Kategoriler: İlköğretim ve Ortaöğretim=1; Ön Lisans=2; Lisans=3; Lisansüstü=4

Çizelge 3.6.'ya bakıldığında çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmüştür. "Gözetim Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=3,11$, $p=,027<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, İlköğretim ve

ortaöğretim mezunu olan çalışanların gözetim yaklaşımına yönelik algıları ($\bar{X}=12,53$) ve ön lisans mezunu olan çalışanların gözetim yaklaşımına yönelik algılarının ($\bar{X}=12,77$), lisansüstü mezunu olan çalışanların gözetim yaklaşımına yönelik algılarından ($\bar{X}=14,36$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe gözetim yaklaşımına yönelik algı düzeylerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=2,94$, $p=,033<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ön lisans mezunu olan çalışanların güvenlik yaklaşımına yönelik algıları ($\bar{X}=21,66$) ve lisans mezunu olan çalışanların güvenlik yaklaşımına yönelik algılarının ($\bar{X}=21,72$), lisansüstü mezunu olan çalışanların güvenlik yaklaşımına yönelik algılarından ($\bar{X}=19,36$) daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Lisansüstü mezunu olan çalışanların güvenlik yaklaşımlarına yönelik algı düzeylerinin, ilköğretim ve ortaöğretim, ön lisans ve lisans eğitim düzeyine sahip olan çalışanların algı düzeylerinden daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=,69$, $p=,558>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=1,98$, $p=,117>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=,52$, $p=,672>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=1,34$, $p=,263>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=1,20$, $p=,309>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğinin geneline ilişkin çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(3-296)}=,47$, $p=,704>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. İlköğretim ve ortaöğretim mezunu olan çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının en düşük olduğu ve lisansüstü mezunu olan çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının en yüksek olduğu görülmektedir.

Dördüncü Alt Problem: Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.7. Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi

	Gelir Durumu	N	\bar{X}	S	F	p
Gözetim Yaklaşımı	2000 ve Altı	117	13,38	3,10	,284	,753
	2001-2500	114	13,14	3,82		
	2501 ve Üstü	69	13,52	3,45		
Güvenlik Yaklaşımı	2000 ve Altı	117	20,99	4,68	,180	,835
	2001-2500	114	21,36	5,28		
	2501 ve Üstü	69	21,29	4,49		
Mahremiyet Yaklaşımı	2000 ve Altı	117	10,23	2,28	,729	,483
	2001-2500	114	10,20	2,56		
	2501 ve Üstü	69	9,83	2,17		
Gözetim Farkındalığı	2000 ve Altı	117	16,40	3,73	,887	,413
	2001-2500	114	17,06	4,56		
	2501 ve Üstü	69	17,06	4,24		
Teknoloji Yaklaşımı	2000 ve Altı	117	10,75	2,37	,647	,524
	2001-2500	114	10,47	2,93		
	2501 ve Üstü	69	10,90	2,40		
Gözetimi Kabullememe	2000 ve Altı	117	19,72	4,49	,811	,445
	2001-2500	114	19,77	5,52		
	2501 ve Üstü	69	18,90	4,21		
Gözetimi Kabulleme	2000 ve Altı	117	16,73	3,38	,099	,906
	2001-2500	114	16,74	3,72		
	2501 ve Üstü	69	16,51	4,08		
Dijital Gözetime İlişkin Algı	2000 ve Altı	117	108,20	13,39	,064	,938
	2001-2500	114	108,75	17,13		
	2501 ve Üstü	69	108,00	14,08		

*p<,05 Kategoriler: 2000 ve Altı=1; 2001-2500=2; 2501 ve Altı=3

Çizelge 3.7'ye bakıldığında çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmüştür. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,284$, $p=,753>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,180$, $p=,835>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,729$, $p=,483>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,887$, $p=,413>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı

görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,647$, $p=,524>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,811$, $p=,445>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,099$, $p=,906>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğinin geneline ilişkin çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,064$, $p=,938>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların gelir durum düzeylerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında karşılaştırma yapıldığında, üç gelir düzeyinde yer alan çalışanların algılarının birbirilerine denk olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Beşinci Alt Problem: Çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.8. Çalışanların günlük ortalama internet kullanma durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik alguları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi

	İnternet Kullanım	N	\bar{X}	S	F	p
Gözetim Yaklaşımı	1 Saatten Az	40	13,03	3,32	,28	,888
	1-2 Saat	43	13,37	3,69		
	2-3 Saat	49	13,08	3,26		
	3-4 Saat	44	13,73	3,39		
	4 Saatten Fazla	124	13,35	3,57		
Güvenlik Yaklaşımı	1 Saatten Az	40	20,95	5,42	1,14	,339
	1-2 Saat	43	21,05	5,33		
	2-3 Saat	49	20,06	4,48		
	3-4 Saat	44	22,02	4,51		
	4 Saatten Fazla	124	21,49	4,75		
Mahremiyet Yaklaşımı	1 Saatten Az	40	9,58	2,74	1,05	,383
	1-2 Saat	43	10,28	2,07		
	2-3 Saat	49	9,90	2,40		
	3-4 Saat	44	10,52	2,44		
	4 Saatten Fazla	124	10,20	2,28		
Gözetim Farkındalığı	1 Saatten Az	40	16,10	5,11	,60	,661
	1-2 Saat	43	16,84	3,78		
	2-3 Saat	49	17,24	3,85		
	3-4 Saat	44	17,30	3,84		
	4 Saatten Fazla	124	16,67	4,23		
Teknoloji Yaklaşımı	1 Saatten Az	40	10,40	3,00	,43	,785
	1-2 Saat	43	10,88	2,80		
	2-3 Saat	49	10,39	2,38		
	3-4 Saat	44	10,91	2,22		
	4 Saatten Fazla	124	10,73	2,62		
Gözetimi Kabullememe	1 Saatten Az	40	20,15	5,04	1,20	,311
	1-2 Saat	43	20,05	4,91		
	2-3 Saat	49	18,24	5,53		
	3-4 Saat	44	19,48	4,83		
	4 Saatten Fazla	124	19,73	4,46		
Gözetimi Kabullenme	1 Saatten Az	40	15,45	5,13	2,06	,086
	1-2 Saat	43	17,21	3,79		
	2-3 Saat	49	16,12	3,95		
	3-4 Saat	44	16,73	3,31		
	4 Saatten Fazla	124	17,10	2,94		
Dijital Gözetime İlişkin Algı	1 Saatten Az	40	105,65	16,02	1,39	,238
	1-2 Saat	43	109,67	15,78		
	2-3 Saat	49	105,04	14,23		
	3-4 Saat	44	110,68	14,77		
	4 Saatten Fazla	124	109,27	14,72		

*p<,05 Kategoriler: 1 Saatten Az=1; 1-2 Saat=2; 2-3 Saat=3; 3-4 Saat=4; 4 Saatten Fazla=5

Çizelge 3.8'e bakıldığında çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmüştür. "Gözetim Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=,28$, $p=,888>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Güvenlik Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=1,14$, $p=,339>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Mahremiyet Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=1,05$, $p=,383>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Gözetim Farkındalığı" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=,60$, $p=,661>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Teknoloji Yaklaşımı" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=,43$, $p=,785>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Gözetimi Kabullenmeme" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=1,20$, $p=,311>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Gözetimi Kabullenme" alt faktörüne ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=2,06$, $p=,086>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

"Dijital Gözetime İlişkin Algı" ölçeğinin geneline ilişkin çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(4-295)}=1,39$, $p=,238>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen çalışanlar arasında daha fazla internet kullananların dijital gözetime ilişkin algı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Altıncı Alt Problem: Çalışanların aylık teknolojiye harcadığımız tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Çizelge 3.9. Çalışanların aylık teknolojiye harcadığı tutara göre dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine yönelik algıları arasındaki farklılığa ait one-way anova (tek yönlü varyans) analizi

	Tutar	N	\bar{X}	S	F	p	Post Hoc (Tukey)
Gözetim Yaklaşımı	100 ve Altı	159	12,96	3,43	2,36	,097	
	101-200	105	13,90	3,47			
	201 ve Üstü	36	13,25	3,45			
Güvenlik Yaklaşımı	100 ve Altı	159	21,24	4,80	,31	,731	
	101-200	105	21,34	4,55			
	201 ve Üstü	36	20,61	5,97			
Mahremiyet Yaklaşımı	100 ve Altı	159	10,17	2,25	,55	,576	
	101-200	105	9,96	2,42			
	201 ve Üstü	36	10,42	2,70			
Gözetimin Farkındalığı	100 ve Altı	159	16,36	4,11	2,35	,097	
	101-200	105	17,50	3,94			
	201 ve Üstü	36	16,72	4,94			
Teknoloji Yaklaşımı	100 ve Altı	159	10,62	2,51	,35	,707	
	101-200	105	10,84	2,61			
	201 ve Üstü	36	10,47	2,98			
Gözetimi Kabullememe	100 ve Altı	159	19,69	4,98	,81	,446	
	101-200	105	19,11	4,70			
	201 ve Üstü	36	20,19	4,71			
Gözetimi Kabulleme	100 ve Altı	159	16,19	4,11	3,27	,039*	3>1, 2>1
	101-200	105	17,12	3,03			
	201 ve Üstü	36	17,56	3,01			
Dijital Gözetime İlişkin Algı	100 ve Altı	159	107,23	15,38	,97	,380	
	101-200	105	109,77	13,27			
	201 ve Üstü	36	109,22	18,00			

*p<,05 Kategoriler: 100 ve Altı=1; 101-200=2; 201 ve Üstü=3

Çizelge 3.9'a bakıldığında çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=2,36$, $p=,097>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,31$, $p=,731>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,55$, $p=,576>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital

gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=2,35$, $p=,097>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,35$, $p=,707>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullememe” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,81$, $p=,446>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Gözetimi Kabullememe” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=3,27$, $p=,039<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık teknolojiye 100 TL ve altı tutarını harcayan çalışanların algılarının ($\bar{X}=16,19$), teknolojiye 101-200 TL tutarını harcayan çalışanların algılarından ($\bar{X}=17,12$) ve teknolojiye 201 TL ve üstü tutarını harcayan çalışanların algılarından ($\bar{X}=17,56$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Aylık teknolojiye harcanan tutar artıkça gözetimi kabullenme durumlarının arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

“Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğine ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında $F_{(2-297)}=,97$, $p=,380>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen çalışanların teknolojiye harcadıkları miktar artıkça dijital gözetime ilişkin algılarının arttığı görülmektedir.

Yedinci Alt Problem: Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörleri ve dijital gözetim algılarının geneli arasında ilişki var mıdır?

Çizelge 3.10. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine yönelik algıları ile genel algı düzeyleri arasındaki ilişkiye ait pearson korelasyon analizi sonuçları

Faktörler	Dijital Gözetime İlişkin Algı Ölçeğinin Geneli	Dijital Gözetimi İlişkin Algı Ölçeğinin Açıklanan Varyansı (Determinasyon Katsayısı= r^2)
Gözetim Yaklaşımı	r p	,64(*) ,000
Güvenlik Yaklaşımı	r p	,41(*) ,000
Mahremiyet Yaklaşımı	r p	,54(*) ,000
Gözetim Farkındalığı	r p	,69(*) ,000
Teknoloji Yaklaşımı	r p	,66(*) ,000
Gözetimi Kabullenmeme	r p	,60(*) ,000
Gözetimi Kabullenme	r p	,55(*) ,000

* $p < ,05$

Çizelge 3.10.'a bakıldığında çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine yönelik algıları ile genel algı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,64$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyin biraz üzerinde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,41$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,54$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,69$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,66$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde yüksek düzeye yakın anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital gözetim algıları arasında $r = ,60$, $p = ,000 < ,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktöründe çalışanların algıları ile dijital

gözetim algıları arasında $r=,55$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğine ilişkin algı düzeylerini en çok açıklayan “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne yönelik algı olduğu ve %48’ini açıkladığı görülmektedir. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğine ilişkin algı düzeylerini en az açıklayan “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne yönelik algı olduğu ve %17’sini açıkladığı görülmektedir.

Sekizinci Alt Problem: Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ait algı düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Çizelge 3.11. Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ait algı düzeyleri arasında pearson korelasyon analizi sonuçları

Faktörler		1	2	3	4	5	6
1. Gözetim Yaklaşımı	r	1					
	p						
2. Güvenlik Yaklaşımı	r	,24(*)	1				
	p	,000					
3. Mahremiyet Yaklaşımı	r	,21(*)	,03	1			
	p	,000	,336				
4. Gözetim Farkındalığı	r	,43(*)	-,01	,35(*)	1		
	p	,000	,465	,000			
5. Teknoloji Yaklaşımı	r	,35(*)	,16(*)	,26(*)	,58(*)	1	
	p	,000	,002	,000	,000		
6. Gözetimi Kabullememe	r	,16(*)	,05	,35(*)	,25(*)	,28(*)	1
	p	,003	,196	,000	,000	,000	
7. Gözetimi Kabullenme	r	,28(*)	-,05	,31(*)	,32(*)	,27(*)	,22(*)
	p	,000	,208	,000	,000	,000	,000

Çizelge 3.11.’e bakıldığında çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ait algı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,24$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,21$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,43$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,35$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların

algısı ile “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,16$, $p=,003<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,28$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

“Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,03$, $p=,336>,05$ 'e göre ilişki yoktur. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=-,01$, $p=,465>,05$ 'e göre ilişki yoktur. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,16$, $p=,002<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,05$, $p=,196>,05$ 'e göre ilişki yoktur. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=-,05$, $p=,208>,05$ 'e göre ilişki yoktur.

“Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,35$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,26$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,35$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,31$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

“Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,58$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,25$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenme” alt

faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,32$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

“Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullememe” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,28$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. “Gözetimi Kabulleme” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullememe” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,27$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

“Gözetimi Kabullememe” alt faktörüne ait çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabulleme” alt faktörüne ait çalışanların algısı arasında $r=,22$, $p=,000<,05$ 'e göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

2.10. Araştırmanın Sonucu

Çalışanların dijital gözetimine ilişkin algı düzeyleri incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımlarının” ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğu görülmektedir. Çalışanların “Güvenlik Yaklaşımları” ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların “Mahremiyet Yaklaşımlarının” ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların “Gözetim Farkındalıklarının” ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların “Teknoloji Yaklaşımlarının” ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların “Gözetimi Kabullememe” durumlarının ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların “Gözetimi Kabullemelerinin” ortalamasının çok üzerinde ve çok yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışanların genel “Dijital Gözetime İlişkin Algı” durumunun ortalamasının üzerinde ve yeterli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda üniversitede çalışan personelin dijital gözetime yönelik algı ölçeğinin geneline ve alt faktörlerine ilişkin algılarının yeterli düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algı düzeyleri incelendiğinde; çalışanların cinsiyetlerine göre “Gözetim Yaklaşımı” algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların “Güvenlik Yaklaşımı” algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların “Mahremiyet Yaklaşımı” algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların “Gözetim Farkındalığı” algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, kadın çalışanların gözetim

farkındalığı algılarının, erkek çalışanların gözetim farkındalığı algılarından büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışanların “Teknoloji Yaklaşımı” algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Tespit edilen bu anlamlı farklılık ise, kadın çalışanların teknoloji yaklaşımı algılarının, erkek çalışanların teknoloji yaklaşımı algılarından daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışanların “Gözetimi Kabullenmeme” algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların “Gözetimi Kabullenme” algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çalışanların “Dijital Gözetime İlişkin Algı” ölçeğinin geneline ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, kadın çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının, erkek çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarından daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıklar incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Dijital Gözetime İlişkin Algı” alt faktörüne ilişkin algıları arasındaki farklılığa bakıldığında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, İlköğretim ve Öğretim döneminde Gözetim Yaklaşımı düzeylerinin, lisansüstü dönemde Gözetim Yaklaşımı düzeylerinden daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe Gözetim Yaklaşımı düzeylerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, Ön lisans döneminde Güvenlik Yaklaşımı düzeylerinin, lisansüstü dönemde Güvenlik Yaklaşımı

düzeylerinden daha yüksek ve lisans döneminde Güvenlik Yaklaşımı düzeylerinin, lisansüstü dönemde Güvenlik Yaklaşımı düzeylerinden daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Lisansüstü düzeyde Güvenlik Yaklaşımı düzeylerinde düşüş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Dijital Gözetime İlişkin Algı” alt faktörüne ilişkin eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasındaki farklılıklar incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Dijital Gözetime İlişkin Algı” alt faktörüne ilişkin gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre farklılıklar incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Dijital Gözetime İlişkin Algı” alt faktörüne ilişkin günlük ortalama internet kullanım durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre farklılıklar incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenmeme” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık teknolojiye harcanan 100 TL ve altı tutarın, teknolojiye harcanan 101-200 TL tutarından ve teknolojiye harcanan 200TL ve üstü tutardan daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Aylık teknolojiye harcanan tutar arttıkça gözetimi kabul etme durumlarının arttığı sonucuna

ulaşmıştır. “Dijital Gözetime İlişkin Algı” alt faktörüne ilişkin aylık teknolojiye harcadıkları tutara göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ile alt faktörleri arasındaki ilişki incelendiğinde; dijital gözetimi en çok açıklayan, yani ilişki düzeyinin en yüksek olduğu alt faktörün “Gözetim Farkındalığı” olduğu görülmektedir. Çalışanların dijital gözetimi en az açıklayan, yani ilişki düzeyinin en küçük olduğu alt faktörün “Güvenlik Yaklaşımı” olduğu görülmektedir.

Çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerine ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki katsayıları incelendiğinde; “Gözetim Yaklaşımı” alt faktörünün en çok ilişkili olduğu alt faktör “Gözetim Farkındalığı”dır ve en az ilişkili olduğu faktör ise “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüdür. “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörünün en çok “Güvenlik Yaklaşımı” alt faktörü ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının en çok ilişkili olduğu “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüdür ve bu faktöre ilişkin çalışanların algısı ile “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların algısı arasında ilişki görülmektedir. “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının en çok “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algıları ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Teknoloji Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının en çok ilişkili olduğu “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının “Mahremiyet Yaklaşımı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Gözetimi Kabullenme” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının en çok ilişkili olduğu “Gözetim Farkındalığı” alt faktörüne ilişkin çalışanların algılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.11. Tartışma

Teknolojinin, hayatın her alanında olduğu gibi çalışma hayatında da vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçektir. Ancak, araştırmanın literatür bölümünde de görüldüğü gibi, teknolojinin insan hayatındaki rolü geniş çaplı tartışmalara sebep olmaktadır. Söz konusu teknolojinin gözetime yönelik işlevlerinin varlığı ise insan davranışları üzerinde ne gibi değişiklikler yaratacağıyla ilgili merak uyandırmaktadır.

Literatür incelemesi yapıldığında gözetim ile ilgili çalışma sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Mevcut olan çalışmalar ise daha çok sosyal medya kullanımı üzerine konuşlandırılmış ve çoğu literatür taraması şeklinde yürütülmüştür. İnceleme sonucunda araştırma hipotezlerimizle uyumlu görünen iki çalışma tespit edilmiştir. Bunlardan biri Karakaya (2014)'ya ait olup gözetimin sosyal medya boyutunu ele alan çalışmadır. Diğeri ise, Tokgöz (2011)'e ait olan ve gözetim farkındalığını ölçmeyi amaçlayan çalışmadır. Bu iki çalışmanın örneklemini yeni iletişim ortamı kullanıcıları oluşturmaktadır. Ancak gerçekleştirilmiş bu çalışmalar ile yürütülen araştırma arasında farklar bulunmaktadır. Bunlar; kamu çalışanlarının gözetim algısını belirlemek, gözetim algısının ne tür davranışla sonuçlanacağını belirlemek ve teknolojiyle olan ilişkinin bu davranışlar üzerindeki etkisini belirlemektir.

Literatür incelemesinde kamu kurumunda çalışanların teknolojinin gözetim boyutunu nasıl algıladıkları ile ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle kamu çalışanlarının gözetime yönelik farkındalıklarının ölçülmesi ve gözetim algıları sonucundaki davranışlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışma, memur kenti olarak bilinen Ankara'da bulunan Gazi Üniversitesi idari personeli üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu kriterin, araştırma sonuçları üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir.

Örnekleme cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, günlük internet kullanımı ve aylık teknoloji harcamalarına yönelik demografik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre örneklemin %54'ü kadın ve %46'sı erkeklerden oluşmaktadır. Yaş gruplarına bakıldığında en büyük çoğunluğun %36'lık bir dilimle 44 ve üzeri yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Bunu %23 ile 31 ve altı, %20.7 ile 38-43 ve %20.3 ile 32-37 arasındaki yaş grupları takip etmektedir. Araştırmanın diğer çalışmalardan ayrılan en önemli özelliği de yaş grubunda kendini göstermektedir. Çünkü diğer araştırmalar daha çok genç ve yetişkinlerin bulunduğu örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür (Tokgöz, 2011; Karakaya, 2014). Ancak bu araştırma orta yaş ve üzerinin hakim olduğu örneklem grubuyla farklı sonuçların çıkmasına neden olmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde %45.7'lik bir dilimle lisans, %24.7 ile ön lisans, %17.7 ile ilköğretim ve ortaöğretim ve son olarak %12 ile lisansüstü gelmektedir. Örneklemin gelir durumuna bakıldığında, memur maaşlarının birbirine çok yakın olmasından dolayı büyük bir fark görülmemektedir. Buna göre, düşük ve orta gelire sahip katılımcılar çoğunluk göstermektedir. Çalışanların günlük ortalama internet kullanımına göre dağılımında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Nitekim örneklemin çoğunun masa başında iş yaptığı

düşünüldüğünde bu durumun manidar olduğu düşünülmektedir. Buna göre günlük internet kullanım süresi %41.3'lük bir oranla 4 saatten fazla ile en büyük orana sahip olurken, %13.3 ile 1 saatten az ile en düşük orana sahip olmuştur. Aylık teknolojiye harcanan bütçeye yönelik soruda da en yüksek oranı %53 ile 100 ve altı almıştır. Yani katılımcıların yarısından fazlası aylık teknolojik ihtiyaçları için 100 lira ya da daha az para harcamaktadırlar. %12'lik bir dilim ise aylık 201 ve üzerini bir miktar harcayarak teknolojiyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler arasında yaş, internet kullanım süresi ve aylık teknolojiye harcanan bütçenin araştırma sonuçlarını doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularında, çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine ait istatistikler incelendiğinde; gözetimi kabullenme faktörüne yönelik algılarının 16,6'lık bir oranla ortalamanın çok üzerinde olduğu görülmektedir. Diğer faktörlere yönelik algı düzeyleri ise ortalamanın üzerinde bir düzeye sahiptir. Buna göre, faktörler üzerinde yeterli bir algıya sahip olan çalışanların gözetimi kabullenme faktöründe ortalamanın çok üstünde bir eğilim göstermeleri beklenen bir durumu yansıtmamaktadır. Oluşan bu paradoksun nedenleri faktörler arası ilişkileri açıklayan korelasyon analizi sonuçlarında daha net anlaşılacaktır. Buna karşın, çalışanların genel dijital gözetim algıları 108.3'lük bir oranla ortalamanın üzerinde ve algıları yeterli bir düzeye sahiptir. Elde edilen bu sonuçlara göre, kamu kurumunda çalışanların dijital gözetime ilişkin algı düzeylerinin düşük olduğu yönündeki temel hipotez reddedilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme davranışı olarak sonuçlanmasa da, araştırma varsayımları arasında yer almayan bir durumu yansıtmaktadır. Çünkü çalışanların algıları orta düzeyde ve yeterlidir (Bkz. Çizelge 3.3). Literatürde yapılmış diğer çalışmalar incelendiğinde de aynı sonuçla karşılaşılmaktadır. Ancak, araştırmanın özellikle kamu çalışanları üzerinde yürütülmesi algı düzeylerinin düşük olacağına dair bir inanç doğurmuştur. Sonuç olarak, araştırmanın temel hipotezi reddedilmiştir.

Demografik dağılımları verilen katılımcıların araştırma modeline göre gruplandırılan faktörlere (gözetim yaklaşımı, teknoloji yaklaşımı, güvenlik yaklaşımı, mahremiyet yaklaşımı, gözetim farkındalığı, gözetimi kabul etme ve etmeme) verdikleri yanıtlar fark analizine tabi tutulmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda katılımcıların cinsiyetlerine göre gözetim farkındalığı durumları incelendiğinde; kadınlar erkeklere oranla daha büyük bir farkındalık düzeyine sahiptirler. Ancak cinsiyet, diğer faktörler üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Genel dijital gözetime ilişkin algı incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık

olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların farkındalık düzeyi %110.24 oranı ile %106.15'lik bir orana sahip erkeklerin farkındalık düzeyine göre yüksektir. Alanda yapılan diğer araştırmalara bakıldığında, cinsiyetin bu bağlamda anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında fark olabileceğine yönelik birinci hipotez kabul edilmiştir (Bkz. Çizelge 3.4).

Çalışanların yaşlarına göre genel dijital gözetim algıları incelendiğinde anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Tüm faktörler incelendiğinde yaş grupları arasında bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna göre, yaşın gözetim farkındalığı üzerinde anlamlı bir farklılık yaratacağına yönelik hipotez reddedilmiştir (Bkz. Çizelge 3.5). Alanda yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde, bu bağlamda yaşın anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir (Tokgöz, 2011; Karakaya, 2014). Ortaya çıkan bu sonucun çalışılan kurumla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan kamu çalışanları, özel sektör çalışanlarına göre yaratıcılık ve kendini gerçekleştirme özelliklerinin aktif olmadığı bir çalışma hayatına sahiptirler. Öyle ki, çevre faktörünün etkisini yoğun bir şekilde hissettirdiği bu ortamlarda homojen bir yapıya hızlı geçiş görülmektedir. Yaş grupları arasında beklenen anlamlı farklılığın mevcut duruma alışma ile ortadan kalktığı düşünülmektedir. Örneklem grubunda kamuda yeni işe başlamış bir memur yaşı düşünüldüğünde 31 ve altı olarak tanımlanan yaş aralığı düşük bir orana sahiptir. Bu yaş grubundaki kişilerin, çoğunlukta olan orta yaş ve ilerisi ile birlikte zaman geçirmesinin farkındalıklarının azalmasına neden olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda bir farklılığın yakalanması için hizmet yılları esas alınarak bir çalışmanın yürütülmesi sonraki araştırmalar için tavsiye edilebilir.

Çalışanların eğitim durumlarına göre genel dijital gözetim algıları arasındaki farklılıkları incelendiğinde gözetim yaklaşımı ve güvenlik yaklaşımı faktörlerinde anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bunun dışında kalan diğer faktörlerde bir farklılık görülmemiştir. Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça gözetim bilgisi de artmaktadır. Özellikle lisansüstü mezunu olan çalışanların, gözetim bilgisine yönelik algılarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Güvenlik yaklaşımı faktöründe ise yine anlamlı bir farklılık görülmektedir. Buna göre, %21.72 ile lisans mezunu olan çalışanlar en yüksek orana sahipken, %19.36 ile lisansüstü mezunu olan çalışanlar en düşük orana sahiptir. Bu durum, eğitim düzeyinin artmasının gözetimi güvenlik amaçlı görmeyi azalttığı şeklinde açıklanabilir. Nitekim ilköğretim-ortaöğretim, önlisans ve lisans mezunu çalışanların güvenlik için gözetim araçlarının kullanılmasını kabul edilebilir bulması araştırma için beklenen bir sonuçtur.

Bunun yanı sıra, eğitim düzeyi genel algı düzeyinde anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Buna göre; çalışanların eğitim durumlarının gözetim farkındalıkları arasında manidar bir farklılık yaratacağı yönündeki üçüncü hipotezin reddedildiği görülmektedir (Bkz. Çizelge 3.6). Ancak, alanda yapılmış diğer çalışmalar incelendiğinde eğitim düzeyinin gözetim algısı üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir.

Gelir gruplarına göre dağılım incelendiğinde, örneklemin çoğunluğunun kamu çalışanı olmasından dolayı benzer bir gelir dağılımı sergilediği görülmektedir. Örneklem genelinin düşük ve orta düzey gelir grubuna dahil olduğu elde edilen sonuçlarda görülmektedir. Gelir düzeyindeki bu benzerliğin, gelir dağılımının genel dijital gözetime ilişkin algılar üzerinde anlamlı bir farklılığın oluşmasını engellediği düşünülmektedir. Araştırmanın dördüncü hipotezi olan, çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık yoktur şeklinde kurulan hipotez kabul edilmiştir (Bkz. Çizelge 3.7). Çalışanların gelir düzeylerinin birbirine yakın olması ve gözetim algısının salt maddiyatla açıklanamayacağı bu durumun nedenleri arasında görülmektedir. Nitekim araştırma sonuçlarını destekleyen başka araştırmalar da mevcuttur (Tokgöz,2011).

Örneklemin, günlük internet kullanımına yönelik analiz sonuçları incelendiğinde genel dijital gözetime ilişkin algıları üzerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna göre, örneklemin %41.3'ü günde 4 saatten fazla internet kullanmasına rağmen dijital gözetimle ilgili önemli bir farklılık sergilememiştir. Elde edilen sonuçlara göre, çalışanların günlük internet kullanım süresine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık olacağı yönündeki hipotez reddedilmiştir (Bkz. Çizelge 3.8). Bu durum, internette yapılan iş/işlemlerin, girilen sitelerin, kullanılan programların bir gözetim aracı olarak düşünülmemesinden kaynaklanabilir. Esasında, örneklemin kamu çalışanlarından oluşması da bunun nedeni olarak yorumlanabilir. Çünkü söz konusu kamu çalışanlarının çoğunlukla bilgisayar başında çalışmaları, bilgisayar ve internetin olumsuz algısı üzerinde düşünmelerini olasılıklarını azaltabilmektedir. Dolayısıyla, çalışanların her gün kullandıkları teknolojik araçların gözetime yönelik işlevlerinin olmadığını düşünmeleri olası bir durumu yansıtmaktadır.

Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçe ile faktörler arasındaki ilişkiye bakıldığında yalnızca gözetimi kabullenme faktöründe anlamlı bir farklılık görülmektedir. Demografik bulgular sonucunda elde edilen verilere göre, çalışanların %53'ünün 100 ve altı, %12'sinin ise 201 ve üstü harcama yaptığı bilinmektedir. Gözetimi kabullenme faktöründe, en düşük

harcamayı yapanlar gözetimi kabullenme oranı en düşük olan grubu oluşturmaktadır. En yüksek harcamayı yapanlar ise gözetimi kabullenme oranı en yüksek grubu oluşturmaktadırlar. Bu faktörde görülen anlamlı farklılık çalışanların özel hayatlarındaki teknoloji hassasiyetleriyle açıklanabilir. Çalışma hayatında işin bir gerekliliği olarak görülebilen bilgisayar/internet kullanımı harcama konusunda tamamen kişisel olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, teknoloji konusunda daha fazla harcama yapanlar, satın aldıkları ürün ve hizmetler sonucunda daha fazla gözetlenebileceklerini bilseler de bu harcamayı yapmaya devam etmektedirler. Hangi nedenden olursa olsun, satın aldıkları ürün ve hizmetler çalışanların gözetlenmeyi kabul etme davranışlarını artırmaktadır. Buna karşın aylık teknolojiye harcanan bütçe genel dijital gözetime ilişkin algı konusunda bir farklılığa sebep olmamıştır. Dolayısıyla çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçeye göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında fark olabileceğine yönelik kurulan hipotez reddedilmiştir (Bkz. Çizelge 3.9).

Dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinden elde edilen verilerle çalışanların faktörler üzerindeki algıları ile genel dijital gözetim algıları arasındaki ilişkileri tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler, çalışanların dijital gözetime ilişkin algı düzeylerini en çok açıklayan faktörün %48'lik bir oranla gözetim farkındalığı faktörü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre, gözetim farkındalığı faktörü ile genel dijital gözetim algısı arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki mevcuttur. Bunu %44 ile teknoloji yaklaşımı, %41 ile gözetim yaklaşımı faktörleri izlemiştir. Teknoloji yaklaşımı ve gözetim yaklaşımı alt faktörleri ile genel dijital gözetim algısı arasındaki ilişki ise pozitif yönde orta düzeyin üzerinde bir ilişkidir. Buna karşın, bu ilişkiyi %17'lik bir oranla en düşük düzeyde açıklayan faktör güvenlik yaklaşımı faktörüdür. Diğer faktörler ile genel dijital gözetim algısı arasındaki ilişki ise pozitif yönde orta düzeyde seyretmektedir. Bu sonuçlara göre, çalışanların dijital gözetime ilişkin algıları ile alt faktörler arasında anlamlı bir ilişki olacağına yönelik hipotez kabul edilmiştir (Bkz. Çizelge 3.10). Elde edilen veriler yorumlandığında, gözetim araçlarını kullanan ve gözetimin ne olduğunu bilen çalışanların genel dijital gözetim algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim bu durum kurulan araştırma modelini doğrular niteliktedir (Bkz. Şekil 3.1). Çünkü gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı faktörlerinin yüksek bir orana sahip olmasının gözetim farkındalığı faktörünü de etkileyeceği beklenen bir durumdur. Çalışanların güvenlik yaklaşımı ile genel dijital gözetim algıları arasındaki ilişkinin en düşük düzeyde çıkması ise güvenliklerinin bu gözetim araçlarıyla sağlanacağına dair inançları olduğunu desteklemektedir.

Son olarak, yürütülen araştırmada dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinin birbirini ne düzeyde etkilediğini ölçmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Buna göre her bir faktörün diğer faktörleri ne düzeyde etkilediği *Çizelge 3.11.*'de detaylı olarak verilmiştir. Ancak özellikle vurgulanması gereken noktalar mevcuttur. “Gözetim Yaklaşımı” faktörünün gözetim farkındalığı faktörü ile pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ve teknoloji yaklaşımı faktörü ile pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Diğer faktörlerle ilişkisi ise pozitif yönde düşük düzeydedir. Bu sonuçlar, gözetimin ne olduğunu bilen ve onu tanıyan çalışanların diğerlerine göre orta düzey bir gözetim farkındalığına sahip olduğunu ve gözetim araçlarının kullanımı konusunda hassasiyet gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. “Güvenlik Yaklaşımı” ve teknoloji yaklaşımı faktörü arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki görölmekteyken, diğer faktörler ile bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre, çalışanların güvenlik için gözetime razı oldukları gerçeği yinelenmektedir. Ancak, çalışanlar gözetim araçlarının güvenliği tehlikeye atacağına dair ilişkiyi kuramamaktadırlar. “Mahremiyet Yaklaşımı” faktörü ile gözetim farkındalığı ve gözetimi kabullenme faktörleri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki görölmektedir. Buna göre, çalışanların mahremiyet yaklaşımları, mahremiyetlerini ihlal edebileceğini düşündükleri gözetimin farkına varmalarına ve dolayısıyla gözetime karşı koymalarına neden olmaktadır. Buna karşın, mahremiyet yaklaşımı ile teknoloji yaklaşımı ve gözetimi kabullenme arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki çıkmıştır. Esasında bu sonuç, bir önceki ilişkinin akabinde beklenen bir sonuçtur. Çünkü mahremiyet algısı gelişmiş bir bireyin gözetim araçlarını kullanmak istemesi ve gözetimi kabullenmesi bir tezat yaratmaktadır. “Gözetim Farkındalığı” faktörü ile teknoloji yaklaşımı arasında en yüksek değere sahip pozitif yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Ancak gözetim farkındalığı ile gözetimi kabullenme ve kabullenme faktörleri arasında düşük düzeyde bir ilişki görölmektedir. Teknoloji yaklaşımı ile gözetim farkındalığı arasındaki bu kuvvetli ilişki önceki veri sonuçlarında da görölmektedir. Buna göre, gözetim farkındalığının yaratılmasında gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı en etkili faktörlerdir. Ancak, gözetim farkındalığı faktörü ile gözetimi kabullenme ve gözetimi kabullenme faktörleri arasındaki ilişki beklenenin aksine düşük düzeyde çıkmıştır. Teknoloji yaklaşımı ile gözetimi kabullenme faktörleri arasındaki ilişki ise pozitif yönde düşük düzeydedir. Bu durum, manidar bir sonucu yansıtmaktadır. Çünkü gözetim araçlarını kullanan ve bundan bir rahatsızlık duymayan çalışanlar gözetimi reddetmek ya da ondan rahatsız olmak gibi bir tutum sergilemeyeceklerdir. Son olarak gözetimi kabullenme ve gözetimi kabullenme faktörleri arasındaki ilişki incelenmiş ve her

ikisi açısından da sonuç pozitif yönde düşük düzeyde çıkmıştır. Faktörler arasındaki ilişkileri gösteren bu analiz sonuçları çalışanların bir şekilde gözetim farkındalığının olduğunu göstermektedir. Ancak beklenilenin aksine, gözetim farkındalığı faktörünün gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme faktörleri üzerindeki etkisi düşüktür. Dolayısıyla, çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarını belirleyen faktörler arasında anlamlı bir ilişki olacağına yönelik hipotez kabul edilmiştir (Bkz. Çizelge 3.11).

Araştırma kapsamında yapılan son korelasyon analizinin sonuçları önemli bulgular elde edilmesini sağlamaktadır. Buna göre, gözetimi kabullenme ya da gözetimi kabullenmeme faktörleri üzerinde etkili olan faktörlerin ne olduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Araştırma modeli düşünüldüğünde, gözetim farkındalığı faktörünün gözetimi kabullenme/kabullenmeme davranışları üzerinde en etkili faktör olarak yorumlanmaktadır. Nitekim araştırmanın kilit noktası olarak değerlendirilen gözetim farkındalığı faktörünün gözetimden kaçınmak gibi bir davranışa neden olacağı düşünülmüştür. Ancak ortaya çıkan bu sonuç, çalışmanın literatür bölümünde de bahsedildiği gibi, oluşan her tutumun olumlu davranışlara sebep olmadığı şeklindeki bilgi ile açıklanabilir (İnceoğlu, 2010: 23). Buna göre, gözetim farkındalığına sahip olan çalışanlar, gözetim ile ilgili geçmiş deneyimlerinde olumsuz şeyler yaşamamışlar ise; gözetimi kabullenmeme davranışı sergilemek zorunda hissetmezler. Bu sonuç aynı zamanda Festinger'in Bilişsel Çelişki kuramı ile de açıklanabilir. Buna göre, çalışanların olumlu yönlerinden görmeye, kullanmaktan keyif almaya ve çeşitli avantajlar elde etmeye alışkın oldukları teknolojik araçların gözetim gibi bir yönünün olduğunu öğrenmeleri zihinsel anlamda bir paradoks yaratmaktadır. Bu durumda, bireyler uyarıcıların çelişkili yönlerini unutma ya da önemini azaltma eğilimi göstermektedirler. Öyle ki, bu çelişkiyi hatırlatacak enformasyondan bile kaçınma eğilimi sergilenmektedir. Bu bağlamda çalışanların gözetim gerçeği ile karşı karşıya gelmeleri, teknolojik araçlardan aldıkları keyif/yarar ile çelişmektedir. Böyle bir durumda, söz konusu araçların gözetim boyutu ötelenerek araştırma için beklenilenin dışında bir davranış sergileme eğilimi gösterdikleri görülmektedir (İnceoğlu, 2010: 61). Gözetim farkındalığı yüksek olmasına karşın kabullenmeme davranışının pekişmesinde dış faktörlerin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Esasında, dış faktörler hem tutumların belirlenmesinde hem de çelişkilerin ortadan kalkmasında etkilidirler. Buna göre çalışanlar, herkesin gözetlendiğini düşünerek olası bir dış faktörün etkisi altına girmiş olabilirler. Sonuç olarak beklenen davranış sergilenmemiş olmaktadır. Buna göre, gözetimi kabullenmeme davranışını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin farkındalık üzerindeki etkisi şu şekilde özetlenebilir:

Çizelge 3.12. Alt faktörlerin birbiri ile ilişkisi

	Gözetim Farkındalığı	Gözetimi Kabullenme	Gözetimi Kabullememe
Gözetim Yaklaşımı	Orta düzeyde	Düşük düzeyde	Düşük düzeyde
Güvenlik Yaklaşımı	İlişki yoktur	İlişki yoktur	İlişki yoktur
Mahremiyet Yaklaşımı	Orta düzeye yakın	Düşük düzeyde	<i>Orta düzeye yakın</i>
Teknoloji Yaklaşımı	Orta düzeyde	Düşük düzeyde	Düşük düzeyde

Çizelge 3.12’de araştırmanın alt faktörlerini oluşturan gözetim yaklaşımı, güvenlik yaklaşımı, mahremiyet yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı maddelerinden elde edilen sonuçların gözetim farkındalığı, gözetimi kabullenme ve gözetimi kabullenmeme faktörleri üzerindeki etkileri görülmektedir. Buna göre, gözetimi kabullenme ve kabullenmeme davranışları üzerindeki etkisini daha açık göstermek amacıyla gözetim farkındalığı faktörü ilk sırada yer almaktadır. Bu faktörler arasındaki ilişki çalışmanın araştırma modelinde ayrıntılı bir şekilde görülmektedir (Bkz. Şekil 3.1). Sonuçlar incelendiğinde, gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı faktörlerinin gözetim farkındalığını en çok etkileyen iki faktör olduğu görülmektedir. Güvenlik ve mahremiyet yaklaşımı faktörlerinin gözetim farkındalığı üzerindeki etkisinin az olduğu görülmektedir. Bu durumun, kamu çalışanlarının gözetim ile güvenlik ve mahremiyet arasındaki ilişkiyi tam olarak kuramamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Buna karşın, gözetim farkındalığını en çok etkileyen gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı faktörlerinin davranış üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Çünkü bu iki faktör farkındalık ile orta düzeyde bir ilişki kurmalarına karşın kabullenme ya da kabullenmeme şeklinde bir sonuca ulaşamamaktadırlar. Bunun nedeni ise -önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi- her tutumun bir davranış yaratmayacağı gerçeği ile açıklanabilir. Çizelge geneline bakıldığında en dikkat çeken nokta, gözetimi kabullenmeme davranışı üzerinde en etkili faktörün mahremiyet yaklaşımı faktörü olmasıdır. Buna göre, mahremiyet yaklaşımı gözetim farkındalığını da etkilemekte ve gözetimi kabullenmeme davranışı ile sonuçlanmaktadır. Esasında elde edilen diğer bulgular incelendiğinde, çalışanların gözetim ve gözetim teknolojilerini mahremiyetlerini tehlikeye atacak unsurlar olarak görmediği bilinmektedir. Ancak bu olası tehdidin söz konusu olduğu durumlarda ise (ya da mahremiyet-gözetim ilişkisi tam olarak kurulduğunda), gözetimi kabullenmeme eğilimi sergiledikleri görülmektedir. Kısaca araştırma, gözetimi kabullenmeme davranışının

yalnızca gözetimin mahremiyete yönelik bir tehdit olarak algılandığı durumlarda söz konusu olacağı ile son bulmaktadır. Diğer faktörlerin ise gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme davranışları üzerinde anlamlı bir davranış değişikliği yaratmadığı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gözetim kavramını temel alan bu çalışma geçmişten günümüze sürdürülen gözetim uygulamalarını ve arka planında yatan nedenleri irdeleyerek ilerletilmiştir. Gözetimin bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerden beslenerek geçirdiği dönüşümler tarihsel olarak sıralanmış ve bunca çabanın neden kaynaklandığına yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Buna göre, - hangi teknikle olursa olsun- yürütülen gözetim uygulamalarının tek bir nedeninin olmayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Genel anlamda, gözetim kavramının zihinlerde güç, iktidar ve otorite figürü ile eşleştirildiği görülmektedir. Gözetlenen açısından çoğu zaman güvenlik, koruma, huzurun sağlanması ya da refah yaşama ulaşmanın bir ön şartı gibi nedenlere indirgenen gözetim uygulamalarının gözetleyen açısından neyi ifade ettiğini anlamak için kompleks çalışmalar gerekmektedir. Ancak, yüzyıllardır süregelen gözetim uygulamalarında gözetleyeninin *neden gözetlediği* sorusuna verilebilecek en temel cevabın *bilmek* dürtüsünde yattığı görülmektedir. Nitekim insan doğası düşünüldüğünde, *bilmek yapabilmenin* kapılarını açmaktadır. Gözetim denilince zihinlerde zuhur eden güç, iktidar ve otorite sahiplerinin elde ettiği bilgiler ile ne yapacağı ise kesin olarak bilinmemektedir. Fakat “her bilgi birikimi, özellikle üzerlerinde egemenlik kurulan insanlarla toplumsal iletişim sonucu elde edilenleri... devlete yararlıdır” (Burke, 2008: 127) yaklaşımı gözetim uygulamalarına bakışı değiştirmektedir. Bacon’un *bilmek egemen olmaktır* sözü ile de perçinlenen bu yaklaşım gözetleyen tarafın, bilerek mi egemen olduğu yoksa egemenliğinin bir sonucu olarak mı bilmek istediği çelişkisini doğurmaktadır. Bu soruların cevabı tam olarak bulunamazken, gözetim ile peşine düşülen bilginin iyimser bir yaklaşımla insanlığın yararına kullanılacağı kabul edilmektedir.

Söz konusu iyimser yaklaşım ile gözetim uygulamalarının toplumu güvende tutmak, huzuru sağlamak, olası tehditleri engellemek, karmaşayı önlemek gibi toplumsal düzenin yaratılmasına ve insanlığın yararına olduğu düşünüldüğünde kullanılan yöntemler meşru kılınmaktadır. Ayrıca kişisel verilerin toplanması ve işlenmesine yönelik 6698 numaralı Kişisel Verileri Koruma Kanunu bu yönde yaşanan şüphelerin giderilmesinde büyük bir paya sahiptir. 2016 yılında yürürlüğe bu kanuna göre; kişilere yönelik verilerin kişinin kendisinin ya da başkasının hayatı ve beden bütünlüğünün korunması söz konusu olduğunda toplanılması

(Madde 5/2-b) ve toplanan verilerin milli savunmayı, milli güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbarat faaliyetleri kapsamında işlenmesi (Madde 28/1-ç) gerekmektedir. Dolayısıyla kişilere yönelik verilerle ilgili yapılan işlemler hem kanunlarla güvence altına alınmakta hem de yaşanan terör olayları, göçler, suç işleme oranının artması ve güvenliğin tehlikeye girmesi gibi somut olaylarla uygulamanın kendisine yönelik şüpheler gün geçtikçe azalmaktadır.

Araştırmanın literatür bölümünde de görüldüğü gibi, gözetimin tarihi kulak kabartmak gibi ilkel yöntemlerden parmak izi alınması gibi ileri tekniklere varan bir çeşitliliğe sahip olmuştur. Meşruiyetini insan yaşamına yönelik vaat ettiği şeylerden -yaşama, güvende olma, suçlu olmadığını ispat etme vb.- alan gözetim tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar etkili bir şekilde uygulanmamıştır. Nitekim gözetimin bu etkiye bir deneme yanılma yöntemiyle ulaştığı söylenilebilir. Gizli bir şekilde, belirli kişilere yönelik ve belirli alanlarda yapılan gözetim uygulamaları açık bir şekilde, herkesi kapsayacak boyutta, her yerde ve araçlara indirgenecek şekilde evrilmiştir. Gözetim uygulamalarının öznesinin güç, iktidar ve otorite sahipleri olması, uygulama alanındaki gelişmelerin başlı başına bir nedeni olarak görülebilir. Ancak günümüzde bunun *teknoloji* gibi başka bir nedeni daha bulunmaktadır. Çünkü yeni gözetim uygulamaları bilim ve teknolojideki gelişmelerle birlikte insana seçim şansı bırakmayacak şekilde dijital araçlar vasıtasıyla yürütülmektedir.

Gözetim uygulamalarındaki söz konusu yeni yöntemler insan hayatına hiç çıkarılmayacak şekilde konuşlandırılmıştır. Çünkü bireyler günlük faaliyetlerini teknoloji endekli olarak yürütmekte, ürün ve hizmetler teknoloji ile üretilmekte, kurum ve kuruluşlar teknoloji ile ilerlemekte ve bireyler teknoloji bilgisiyle fark yaratmaktadır. Eğlence ve hayallerin dahi boyut değiştirmesini sağlayan teknoloji adeta bireylerin bir uzvu rolünü almaktadır. Böylelikle toplumda kendine sarsılmaz bir yer edinerek köklü değişimlerin nedeni olmaktadır.

Teknoloji tabanlı gözetim uygulamaları açık bir şekilde yürütülmekte hatta bazı durumlarda bireylerin onayı alınmaktadır. Bu durum mahremiyet gibi önemli değerlerde değişiklikler yaşanmasının hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır. Nitekim görsel, işitsel, veri tabanlı ve biyolojik olarak yürütülen gözetim uygulamaları her geçen gün mahremiyet konusundaki dirençlerin yok olmasına, değişmesine ya da esnemesine neden olmaktadır. Çünkü günümüz insanı *bir adım daha ilerleyebilmek* için saklayacak/gizleyecek bir şeyi olmadığını ispat etmek durumundadır. Kamu kurumlarına girmek, internette işlem yapmak,

sokakta yürümek, maaşını almak ve diğer hizmetlerden yararlanmak gibi yaşamın bir parçası olan her şey gizliliğin ortadan kalkması ön koşulu ile sunulmaktadır. Kişisel bilgilerin gönüllü olarak paylaşıldığı böyle bir durumda bireylerin güvenmek ya da mahremiyet duygularını esnetmekten başka seçenekleri bulunmamaktadır. Öyle ki, teknoloji sayesinde yaşanan şaşalı hayat bu tür çelişkili durumlar üzerinde çok fazla durulmasını da engellemektedir. Zira geçmişi unutmak, sunulanlardan faydalanmak ve yenisini beklemek bu modern dünyanın getirdiği yeni alışkanlıklar arasında yer almaktadır.

Teknoloji ile etkisini artıran gözetim uygulamaları artık bireyler için “*gözetimden rahatsız olmam için saklayacak bir şeyim olmalı*” yaklaşımıyla karşılanmaktadır. Gözetim, böylece olağan bir hal alarak bu düşünceye aykırı bireyleri kolayca elimine etmekte ya da söz konusu homojen yapıya dahil etmektedir. Bireyler güvende hissetmek gibi temel güdeleri ile hareket ederek ve bazı alışkanlık ve değerlerinin esnemesine izin vererek gözetim uygulamalarının işlerliğine katkıda bulunmaktadır. Bireylerin gözetim çarklarının dönmesine katkıda bulunmasında kültür, iş hayatı ve aile gibi dış faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. El birliğiyle yaratılan bu homojen toplum *gözetim toplumu* olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde gözetlenmeye alışkın bireyler -bazı kuramcılara göre gözetlemeye de meyilli bireyler- dijital ayak izlerini bırakarak kendileri ile ilgili bilgileri gözetleyenlere sunmaktadırlar. Gözetim alanındaki bu köklü değişikliklerin kuşkusuz en büyük kaynağı teknolojidir. Geline son nokta olup olmadığı bilinmemekle birlikte, gözetleyenler kadar gözetlenenlerin de dahil olduğu bir eylem halini aldığı bilinmektedir.

Gözetim ile ilgili farkındalığı ve olası tutum ve davranışları incelemek üzere yürütülen araştırma sonucunda da görülmektedir ki; örneklem grubu gözetimi kabul etme eğilimi göstermektedir. Buna göre, gözetim algılarının orta düzeyde çıkması halinde dahi gözetime karşı koyacak bir yaklaşım tercih edilmemektedir. Bu durumda çalışanların gözetim ve mahremiyet ilişkisini tam olarak kuramadığı görülmektedir. Bireyler, gözetim teknolojilerinin mahremiyetlerini ihlal ettiğini düşünmemekte, olası bir ihlalin söz konusu olduğu durumda ise gözetimi kabullenme davranışı sergilemektedirler. Genel anlamda, gözetimin güvenlik amacıyla yürütüldüğü inancı yaygın olduğu için kabul etme eğilimi yüksek çıkmaktadır. Örneklem grubunun seçildiği evrenin kamu kurumu olmasından dolayı, dış faktörlerin etkisinin yoğun olduğu ve bunun araştırma sonuçlarına yansıdığı düşünülmektedir. Çünkü homojen bir grupta farklı bir ses çıkaran bireyin kolayca ifşa olabileceği gerçeği, farklılıkların giderek erimesine neden olmaktadır. Bu konuda bir farklılığın yakalanması için kamu

kurumunda çalışanların hizmet yılı esas alınarak bir araştırmanın yapılması sonraki araştırmalar için tavsiye edilebilir. Ayrıca kamu çalışanlarının teknoloji ve gözetim ile ilgili hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalarının söz konusu farkındalığın artırılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2002). *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar* (çev. O. Koçak ve A. Doğan). İstanbul: Metis Yayınları, 62-64.
- Altheide, D. L. (2004). The Control Narrative of the Internet. *Symbolic Interaction*, 27(2), 223-245.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (4), (çev. A. Tümertekin) İstanbul: İthaki Yayınları, 167-170.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (1950). Web: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Erişim Tarihi 20.08.2016.
- Ayverdi, İ. ve Topaloğlu A. (2007). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lugatı.
- Baldini, M. (2000). *İletişim Tarihi*. (çev. G. Batuş). İstanbul: Avcıol Basım, 28.
- Ball, K. ve Webster, F.(Editörler). (2003). *The Intensification of Surveillance* (1). London: Pluto Press.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular* (çev. K. Atakay). İstanbul: Metis Yayınevi, 59.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme* (çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 55-65.
- Baygül, Z. (2009). *Öğrenilmiş Çaresizlik Nedir*. Web: <http://zaferbaygul.blogcu.com/ogrenilmis-caresizlik-nedir/5425452>, Erişim Tarihi: 08.07.2016
- Beck, U. (2009). *Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru*. A. Giddens (Editör). Sosyoloji: Başlangıç Okumaları. İstanbul: Say Yayınları, 35-565.
- Bennett, C. J. (2001). Cookies, Web Bugs, Webcams and Cue Cats: Patterns of Surveillance on the World Wide Web. *Ethics and Information Technology*, 3(3), 197-205. Web: https://www.researchgate.net/publication/200121102_Cookies_web_bugs_webcams_and_cue_cats_Patterns_of_surveillance_on_the_world_wide_web, Erişim Tarihi: 08.07.2016
- Bentham, J., Watkin, C. P. ve Werret, S. (2008). *Panoptikon: Gözün İktidarı*. (çev. B. Çoban ve Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınları, 14-15.
- Berger, J. (2006). *Görme Biçimleri*. (çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları, 7.
- Berman, M. (2009). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi* (çev. U. Altuğ ve B. Peker) İstanbul: İletişim Yayınları, 31-32.
- Bilgi, A. (2005). *Kapital Okuma Kılavuzu*. İstanbul: Evrensel Yayınları, 110-203.
- Boetie, E. (2011). *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*. (çev. M. A. Ağaoğulları). İstanbul: İmge Kitabevi, 20-118.

- Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?. *Birikim Dergisi*, (136). Web:<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2499/gozetim-ve-internet-ozel-yasamin-sonu-mu#.VuFqxXysXkU> Erişim Tarihi: 22.09.2016
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi* (çev. Ç. Çıdamlı). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 440-441.
- Bulduk, S. (Aralık, 2002). *Öğrenilmiş Çaresizliğin Genelleme Sorunu: Görev Etkisi*. Türk Psikolojisi Dergisi. 17(50), 78.
- Burke, P. (2008). *Bilginin Toplumsal Tarihi*. (3). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 127.
- Canpolat, N. (2005). *Bilginin Arkeoloğu: Foucault*. Rigel, N. (Editör). Kadife Karanlık. İstanbul: Su Yayınları, 99-105.
- Caputo, A. C. (2010). Digital Video Surveillance and Security. *Burlington: Elsevier Inc*. Web: <http://www.taodocs.com/p-4979571.html>, Erişim Tarihi: 25.09.2016.
- Chapman, M. ve Ostwald M. (2006). Circularity Power and the Technologies of Seeing: Panopticism and Its Antithesis as Spatial Archetypes of Visual Contraception. *Design Research Society*. Lisbon: International Conference, 1.
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. (çev. E. Kılınç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 624.
- Clarke, Roger (1988). *Information Technology and Dataveillance..* Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/CACM88.html>. Erişim Tarihi: 29.09.2016
- Clarke, R. (2001). *Biometrics and Privacy*. Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/Biometrics.html>. Erişim Tarihi: 29.09.2016
- Clarke, R. (Nisan, 2005). *Have We Learnt to Love Big Brother*. Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/DV2005.html> Erişim Tarihi: 29.09.2016
- Clarke, R. (Ekim, 2013). *Introduction to Dataveillance and Information Privacy and Definitions of Terms*. Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/Intro.html#DV> Erişim Tarihi: 29.09.2016
- CSI. (Tarih Yok). *Dedektiflik Bürosu*. Web: <http://www.csidedektiflik.com/gps-takip-gozetim/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)
- Çaha, Ö. (Nisan-Mayıs-Haziran, 2003). Mahrem Kamusal Alan. *Sivil Toplum*. 1(2), 80.
- Çelebi, A. (2004). *Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal Bir Değerlendirme*, Özbek, M. (Editör). Kamusal Alan. İstanbul: Hil Yayınları, 270.
- Çelikoğlu, N. (2008). *Mahremiyet*. İstanbul: İskenderiye, 157-225.
- Çoban, B. (Haziran 2014). Göz ve İktidar: “Vitrinlere Değil Gökyüzüne Bak”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 2.
- Debatin, B. (2011). Ethics, Privacy, and Self-Restraint in Social Networking. S. Trepte ve L. Reinecke (Editörler). *Privacy Online*. Hamburg: Springer, 50.

- Dedeoğlu, G. (2004). Gözetleme, Mahremiyet ve İnsan Onuru. *Türkiye Bilişim Dergisi* (89).
Web:
https://www.academia.edu/10003353/G%C3%96ZETLEME_MAHREM%C4%B0YET_ve_%C4%B0NSAN_ONURU Erişim Tarihi: 20.09.2016
- Doğan, H., İ. (2011). Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 13(4), 34-36.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(3). Web:
http://yesoder.org/User_Files/editor/file/G%C3%B6zetim%20Toplumunun%20Y%C3%BCkseli%C5%9Fi-Enformasyon%20Toplumundan%20G%C3%B6zetim%20Toplumuna.pdf Erişim Tarihi: 15.08.2016.
- Dolgun, U. (2005). *İşte Büyük Birader*. İstanbul: Hayykitap, 10-136.
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 20-231.
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji Toplumu* (ev. M. Ceylan). İstanbul: Bakış Yayınları, 316.
- Erdoğan, M. (2002). *Kamusal Alan ve Hukuk. Radikal*. Web:
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=58551> Erişim Tarihi: 25.06.2016.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*. (4). Ankara: Seçkin Yayınları, 122.
- European Commission. (2014). *Data Protection Impact Assessment Template for Smart Grid and Smart Metering Systems*. Web:
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_dpia_smart_grids_forces.pdf,
Erişim Tarihi: 25.09.2016.
- Foucault, M. (2000). *Büyük Kapatılma* (ev. I. Ergüden ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 224-295.
- Foucault, M. (2005). *zne ve İktidar* (ev. İ. Ergüden ve O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 23-97.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. (ev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınevi, 83.
- Foucault, M. (2006b). *Hapishanenin Doğuşu* (ev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınevi, 289.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gz* (ev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 92-161.
- Furedi, F. (2001). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri* (ev. B. Yıldıırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 225-226.
- Giddens, A. (2005). *Modernliğin Sonuçları*. (ev. E. Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 19-25.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet* (ev. Cumhur Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 24-403.

- Gilbert, N. (2007). Dilemmas of Privacy and Surveillance: Challenges of Technological Change. *London: The Royal Academy of Engineering*. Web: <http://www.raeng.org.uk/publications/reports/dilemmas-of-privacy-and-surveillance-report> Erişim Tarihi: 13.05.2016.
- Göçmen, D. (2009). *Marx'ın Emek Kavramının Bugün Yürütülen Tartışmalar İçin Önemi Üzerine*, Web: https://www.academia.edu/2225995/Marx%C4%B1n_Emek_Kavram%C4%B1n%C4%B1n_Bug%C3%BCn_Y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClen_Tart%C4%B1nC5%9Fmalar_%C4%B0%C3%A7in_%C3%96nemi_%C3%9Czerine Erişim Tarihi: 22.06.2016.
- Gökberk, M. (1974). *Felsefe Tarihi* (3). Ankara: Bilgi Yayınevi, 68.
- Gumbert, G. ve Drucker, S. J. (2001). Public Boundaries: Privacy and Surveillance in a Technological World. *Communication Quarterly*, 49(2), 115-129. Web: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01463370109385620> Erişim Tarihi: 05.07.2016
- Günaydın, Ö. (2009). *Elektronik Devlet ve Denetim – Gözetimin Değişen Doğası: Türkiye Emniyet Teşkilatı'nda Teknolojik Yankılar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Ödevi, 164. Web: <http://xa.yimg.com/kq/groups/24819016/188525419/name/kygl+ma> Erişim Tarihi: 30.10.2016
- Günaydın, Ö. (2014). *Türkiye'de Emniyet Teşkilatı'nda Teknolojik Yeniden Yapılanma: Denetim ve Gözetimin Değişen Doğası*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 60-81.
- Gürbilek, N. (2014). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları, 31-60.
- Güven-Kesim, S. (2008). Yeni Dünya Düzeni İçinde Enformasyon Teknolojilerinin Vaatleri ve Tehditleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (34). Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuifd/article/viewFile/1019007929/1019007389> Erişim Tarihi: 30.10.2016
- Güven-Kesim, S. (2011). Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti. H. Köse (Editör). *Medya Mahrem*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 184-188.
- Habermas, J. (2000). *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü* (çev. T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları, 22-231.
- Her An İzleniyor Olabiliriz (2013). *Teknokulis Haber Sitesi*. Web: <http://www.teknokulis.com/haberler/internet/2013/08/21/her-an-izleniyor-olabiliriz> (Erişim Tarihi: 28.12.2016)
- Herman, E., S. ve Chomsky, N. (2006). *Kitle Medyasının Ekonomi Politikası: Rızanın İmalatı* (çev. E. Abadoğlu). İstanbul: Bgst Yayıncılık.
- Hızır, N. (1981). *Felsefe Yazıları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 247.
- Huxley, A. (2013). *Cesur Yeni Dünya*. (çev.Ü. Tosun). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Hürriyet Gazetesi. (1998). *Ormana Uydu Gözetimi*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/ormana-uydu-gozetimi-39006047> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum Algı İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 23.
- Kalfa, A. ve Topateş, H. (2010). *Çalışma İlişkilerinde Denetimin Gizilleşmesi Bağlamında Elektronik Gözetim Pratiklerinin Otoritesi*. Sosyal Haklar Sempozyumu. 429-448. Web: <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/kalfa.pdf> Erişim Tarihi: 15.07.2016
- Kahn, R. and Kellner, D. (2003). *Internet Subcultures and Oppositional Politics*. Web: <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/internetsubculturesoppositionalpolitics.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2016
- Karacan, M. S. (2001). *Öğrenilmiş Çaresizlik Üzerine*. Web: <http://w3.gazi.edu.tr/~mkaracan/caresizlik.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2016
- Karakaya, A. (2014). *Yeni İletişim Ortamları İle Sömürgeciliğin Dönüşümü Gözetim Olgusu ve Bireylerin Farkındalık ve Teslimiyetleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 116-130.
- Karakehya, H. (2009). Gözetim ve Suçla Mücadele: Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 58 (2), 333-335. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1501/16565.pdf> Erişim Tarihi: 22.06.2016
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 77.
- Kaygısız, M. (2005). *Adli Bilimler*. Ankara: Seçkin Yayınları. 93.
- Keefe, P. R. (2006). *Echelon: Dünyayı Dinleyen İstihbarat Örgütleri*. İstanbul: Defne Yayınları, 3.
- KHK (2016). *Kanun Hükmünde Kararname (3.ve 4. Maddesi)*. İnternet: <http://t24.com.tr/haber/yeni-ohal-kararnamesi-ile-cok-ozel-dinleme-yetkisi,355457> Erişim Tarihi: 25 Eylül 2016.
- Kingsley, P. (Mart, 2011). Julian Assange Tells Students That The Web is The Greatest Spying Machine Ever. *The Guardian*. Web: <http://www.theguardian.com/media/2011/mar/15/web-spying-machine-julian-assange> Erişim Tarihi: 25.06.2016
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. ve Bökeoğlu, Ç. Ö. (2007). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem, 152-161.
- Köse, H. (2011). *Synoptikon Evresindeki İletişim ya da Küresel Gözetim Toplumunda İktidar Görünmezliğinin Son: Medya Mahrem*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 188-199.
- Ku, A. (2008). Revisiting the Notion of “Public” in Habermas’s Theory – Toward a Theory of Politics of Public Credibility. *Sociological Theory*, 18(2), 216-240. Web: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/0735-2751.00096/pdf> Erişim Tarihi: 25.06.2016.
- Loon, H. V. (1990). *İnsanlığın Vatanı*. (çev. M. Harmancı). İstanbul: Güneş Yayınları, 109.

- Lyon, D. ve Zureik, E. (Editörler). (1996). *Computers, Surveillance and Privacy*. London: University of Minnesota Press, 5-6.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi* (çev. D. Hattatoğlu). İstanbul: Sarmal Yayınevi, 39-155.
- Lyon, D. ve Holler, C. (1997). *Surveillance Systems Towards an Electronic Panoptical Society?*. Web: <http://www.heise.de/tp/artikel/8/8026/1.html> Erişim Tarihi: 08.05.2016.
- Lyon, D. (2002). Editorial Surveillance Studies: Understanding Visibility, Mobility and the Phenetic Fix. *Surveillance & Society*, 1(1). Web: <http://www.surveillance-and-society.org/articles1/editorial.pdf> Erişim Tarihi: 08.05.2016.
- Lyon, D. (2005). *Surveillance as Social Sorting: Privacy, Risk and Digital Discrimination*. New York: Taylor and Francis E-Library. Web: https://infodocks.files.wordpress.com/2015/01/david_lyon_surveillance_as_social_sorting.pdf Erişim Tarihi: 13.05.2016
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 13-278.
- Lyon, D. (2007). *Surveillance Studies: An Overview*. Oxford: Polity Press, 19.
- Mahcupyan, E. (1999). Osmanlı'dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset. *Doğu Batı Dergisi*. 2(5), 24.
- Man, F. (Aralık, 2009). Kapitalist Emek Süreci Teorisi ve Dönüşümü. *E- Akademi*, Sayı 94. Web: <http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=KAP%DDTAL%DDST%20EMEK%20S%DCREC%DD%20TEOR%DDS%DD%20ve%20D%D6N%DC%DE%DCM%DC&kimlik=185212458&url=makaleler/fman-1.htm> Erişim Tarihi: 18.10.2016
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan*. (4). (çev. A. Yıldırım). İstanbul: İdea Yayınları, 27-29.
- Margulis, S. (2011). *Three Theories of Privacy: An Overview*. S. Trepte ve L. Reinecke (Editörler). *Privacy Online*. Hamburg: Springer, 10-12.
- Martin, B. (1998). *Information Liberation Challenging the Corruptions of Information Power*. London: Freedom Press, 64-65.
- Marx, G. T. (1996). *Privacy and Technology*. Web: <http://web.mit.edu/gtmarx/www/privantt.html> Erişim Tarihi: 17.06.2016
- Marx, G. T. (2002). What's New About the "New Surveillance?" Classifying for Change and Continuity. *Surveillance & Society Journal*, Vol.1(9-29). Web: <http://www.surveillance-and-society.org/articles1/whatsnew.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2016.
- Marx, K. (2003). *Kapital I, Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*. (çev. A. Bilgi). İstanbul: Eriş Yayınları, 166-459.
- Mathiesen, T. (1997). The Viewer Society: Michel Foucault's Panopticon Revisited. *Theoretical Criminology*, Vol :(1) 2.
- Mattelart, A. (2004). *Bilgi Toplumunun Tarihi* (çev. H. Y. Altınel). İstanbul: İletişim Yayınları, 64.

- McCloskey, H. J. (1980). Privacy and The Right to Privacy. *The Royal Institute of Philosophy*. 55 (211), 17-38.
- Megep. (2011). *Kapalı Devre Kamera Sistemi Prensipleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merriam Webster Learner's Dictionary*. (2016). <http://www.learnersdictionary.com/> Erişim Tarihi: 10.05.2016.
- Mitchell, B. (2007). *What Is A Keylogger?*. Web: <http://compnetworking.about.com/od/networksecurityprivacy/g/keylogger.htm>, Erişim Tarihi: 17.06.2016.
- Orwell, G. (2013). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. (çev. C. Üster). İstanbul: Can Yayınları, 41.
- Oxford Living Dictionaries* (2016). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/surveillance> Erişim Tarihi: 08.05.2016.
- Özbek, M. (Editör). (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayın, 19-90.
- Özcan, M. (2004). *Siber Terörizm ve Ulusal Güvenlik: İnternet ve Hukuk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 325.
- Özcan, M. T. (2005). Reconsidering Public Sphere As Necessary Precondition of Personality. *Annales de la Faculte de Droit*. 37(54), 85.
- Özdemir – Yücesan, G. (2002). Emek Süreci Teorisi ve Türkiye’de Emek Süreci Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. A. A. Dikmen (Editör). *Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 441-442.
- Özdemir-Yücesan, G. (2010). Despotik Emek Rejimi Olarak Taşeron Çalışma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı 4. Web: <http://www.calismatoplum.org/sayi27/ozdemir.pdf> Erişim Tarihi: 10.07.2016.
- Özyeğin, G. (2011). Arzunun Nesnesi Olmak: Romans, Kırılgan Erkeklik ve Neoliberal Özne. C. Özbay, A. Terzioğlu ve Y. Yasin (Editörler). *Neoliberalizm ve Mahremiyet, Haz*. İstanbul: Metis, 159.
- Patton, J. W. (2000). Protecting Privacy in Public? Surveillance Technologies and the value of public places. *Ethics and Information Technology* (2), 181-187. Web: <http://www.its.ohiou.edu/bernt/TTS351/protecting%20privacy%20in%20public%20space.s.pdf> Erişim Tarihi: 21.08.2016.
- Petersen, J. K. (2007). *Understanding Surveillance Technologies: Spy Devices, Their Origins & Applications*. New York: Taylor and Francis Group, 10-735.
- Piro, J. M. (2008). Foucault and the Architecture of Surveillance: Creating Regimes of Power in Schools. *Shrines and Society. Educational Studies*, 44(1). 30, 46.
- Poindexter, J. (Ağustos 2002). *Overview Of The Information Awareness Office*. Information Awareness Office of DARPA, at DARPA Tech 2002 Conference. http://infolab.stanford.edu/~ullman/fcdb/aut07/2006/ethics_readings/poindexter-TIA-speech.html Erişim Tarihi: 10.05.2016.

- Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005). *Kadife Karanlık* (2). İstanbul: Su Yayınları, 91-133.
- Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası* (çev. N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 23.
- Rouse, J. (2005). *Power / Knowledge*. Wesleyan University WesScholar, Division I Faculty Publications.
Web: http://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=div1fac_pubs Erişim Tarihi: 20.07.2016.
- Rule, J. ve Brantley, P. (1992). Computerized Surveillance In The Workplace: Forms and Distributions. *Sociological Forum*, 7(3), 405-423.
- Sartori, G. (2004). *Görmenin İktidarı*. (çev. G. Batuş ve B. Ulukan). İstanbul: Karakutu Yayınları, 7.
- Sayın, Z. (2003). *İmgenin Pornografisi*. İstanbul: Metis Yayınları, 15-27.
- Saygılı, A. (2010). Modern Devletin Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59(1). 61-97. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1504/16587.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2016
- Schroeder, R. (1996). *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi* (çev. M. Küçük). Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 68-71.
- Sennett, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (çev. S. Durak ve A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 32.
- Sucu, İ. (2011). Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü: İktidar Güçleri ve Ötekiler. *Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi*. Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiletisim/article/view/1025007532> Erişim Tarihi: 20.07.2016.
- Staples, W. G. (1997). The Culture of Surveillance: Dicipline and Social Control in The United States. *Social Forces* 76(3). Web: http://www.jstor.org/stable/3005718?seq=2#page_scan_tab_contents Erişim Tarihi: 20.05.2016.
- Tahincioğlu, G. (21Aralık 2008). *Dinleme Otomatiğe mi Bağlandı?*. Milliyet İnternet Gazetesi. Web: <http://www.milliyet.com.tr/Siyaset/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=siyaset&KategoriID=&ArticleID=1031013&Date=22.12.2008&b=Dinleme%20otomatige%20omi%20baglandi> Erişim Tarihi: 18.09.2016.
- Tayfun, R. ve Çetin, M. (2015). Özel Hayatın Gizliliği Perspektifinden Birey-Devlet İlişkileri. *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. Sayı:41, 1-19.
- Taylor, F. W. (2005). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri* (çev. H. B. Akın). Ankara: Adres Yayınları, 23.
- Tekergül, M. (2010). *İşyerinde Elektronik Gözetim Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 7.

- Tezbaşaran, A. (2008). *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu*.(3). Üçüncü Sürüm E-Kitap, Mersin.
- The Economist (15 Ağustos 2002). *Surveillance and Privacy: Go on, Watch me*. Web: <http://www.economist.com/node/1280806> Erişim Tarihi: 18.06.2016.
- Tistarelli, M., Li, S. Z. ve Schouten, B. (2009). *Handbook of Remote Biometrics for Surveillance and Security*. New York: Springer, 5.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E. ve Binark, M. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 139-152.
- Tokgöz, C. (2011). *Bilişim Çağında Toplumsal Denetim Aracı Olarak Gözetim Olgusu ve Yeni İletişim Ortamlarında Bireyin Gözetim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. (1982). Web: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf Erişim Tarihi: 16.08.2016.
- Türk Dil Kurumu (2016). *Büyük Türkçe Sözlük: TDK*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5875e17177ccc6.92174041 Erişim Tarihi: 16.05.2016.
- Üşür, Ş. (Eylül, Ekim2001). Kamuculuk mu, Devletçilik mi?. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 16(5), 324.
- Varnalı, K. (2013). *Dijital Tutulma*. İstanbul: Mediacat Yayınları, 213-223.
- Yılmaz, G. (2005). Elektronik Performans İzleme Sistemlerinin Çalışanlar ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(4). Web: <http://www.ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s7/M00080.pdf> Erişim Tarihi: 18.08.2016.
- Yılmaz, Z. (2007). *Hannah Arendt'te Özel Alan – Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yücesan – Özdemir, G. (2008). *İletişim, Emek ve Kalkınma: Ekonomi Politik Yaklaşım*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 15.
- Yüksel, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 58(1). Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/458/5202.pdf> Erişim Tarihi: 15.09.2016.
- Yükselbaba, Ü. (2008). *Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Zamyatin, Y. (2010). *Biz*. İstanbul: Versus Yayınları, 13.
- Zeyrek, D. (2010). *İnternet Yazışmalarınız TİB'e Bir Tık Uzaklıkta*. Radikal. Web: TİB Yazı Dizisi. Web: <http://www.radikal.com.tr/dizi/internet-yazismalariniz-tibe-bir-tik-uzaklikta-1024755/> Erişim Tarihi: 05.09.2016.
- Zizek, S. (2005). *Yamuk Bakmak* (çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, 127-128.

- Warren, S. D. ve Brandeis, L. D. (1980). The Right To Privacy. *Harvard Law Review*, 4(5), 193-220.
- We Are Social. (2016). *Digital in 2016*. Web: <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016> Erişim Tarihi: 15.08.2016
- Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazuları* (çev. T. Parla). İstanbul: Deniz Yayınları, 93-335.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite* (çev. H. B. Akın). Ankara: Adres Yayınları
- Winner, L. (2004). Technologies as Forms Life. D. M. Kaplan ve R. Littefield (Editörler). *USA: Readings in the Philosophy of Technology*, 103–114.
- Wood, D. (2003). Editorial Foucault and Panopticism Revisited. *Surveillance & Society*, 1 (3), 234-239. Web: [http://surveillance-and-society.org/articles1\(3\)/editorial.pdf](http://surveillance-and-society.org/articles1(3)/editorial.pdf) Erişim Tarihi: 07.06.2016.
- Wood, D. M. (Editör). (Eylül, 2006). *A Report on the Surveillance Society*. *Surveillance Society*. Network. Web: https://www.priv.gc.ca/information/int/2006/surveillance_society_full_report_2006_e.pdf Erişim Tarihi: 07.06.2016.

EKLER

EK-1 Anket Soruları

Dijital Gözetime İlişkin Algı Ölçeği

Bu çalışma, kişi/gruplara yönelik verileri elde etmek için teknik araçlarla inceleme şeklinde yürütülen *Dijital Gözetim* uygulamalarına yönelik farkındalığı belirlemeyi amaçlamaktadır. Gazi Üniversitesi İdari Personeli üzerinde yürütülecek bu çalışmada, sorulara vereceğiniz yanıtlar araştırma için gerekli bilgilerin toplanmasına katkıda bulunacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Sermin ASIL
Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
serminasil@gmail.com

A. KİŞİSEL BİLGİLER

- Cinsiyetiniz:** Kadın () Erkek ()
- Yaşınız:** 19 ve altı () 20-25 () 26-31 () 32-37 () 38-43 () 44 ve üzeri ()
- Eğitim Durumunuz** İlköğretim () Ortaöğretim () Önlisans () Lisans () Lisansüstü ()
- Gelir Durumunuz** 1500 ve altı () 1501 -2000 () 2001-2500 () 2501-3000 () 3001-3500 ()
3501 ve üzeri ()
- Günlük Ortalama İnternet Kullanımınız:** 1 saatten az () 1-2 saat () 2-3 saat () 3-4 saat () 4 saatten fazla ()
- Aylık Teknolojiye Harcadığınız Tutar:** 100 ve altı () 101- 200 () 201- 300 () 301- 400 () 401 ve üzeri ()

B. GÖZETİM VE GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNE YÖNELİK BİLGİLER

Aşağıdaki cümlelerde size en uygun gelen yanıtı (X) koyarak belirtiniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tarafsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Kurumsal işletmeler çalışanlarını disipline etmek için gözetlerler					
2	Devlet vatandaşları hakkında bilgi edinerek kendi gücünü artırır					
3	Kar amaçlı kurumlar müşterilerine en iyi ürün ya da hizmeti üretmek için onlar hakkında bilgi edinmeye çalışırlar					
4	Şirketler kişisel verilerimizi rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve daha çok para kazanabilmek için kullanırlar					
5	İşyeri, okul, alışveriş merkezi ve sokaklarda güvenlik kameraları sayesinde kendimi güvende hissedirim					
6	Gözetim uygulamalarının, suçluların yakalanmasında önemli bir rolü vardır					
7	Suç oranının yüksek olduğu yerlerde toplumsal güvenlik için her birey mahremiyetinden taviz verebilmelidir					
8	Gözetim uygulamaları caydırıcıdır					
9	Devlet ve devlete bağlı kurumlar gözetim teknolojilerini toplumun güvenliği için kullanırlar					
10	Gerçekten güvenli bir ortam için kişisel alanımı daraltmaya razı olabilirim					
11	Gözetim teknolojileri özgürlüğü kısıtlar					
12	Güvenlik hedefli bile olsa kişisel veriler bireyin haberi olmadan elde ediliyorsa bu mahremiyet ihhalidir					
13	Yanlış bir şey yapmasam neden gözetleneyim					
14	Kredi kartı bilgilerime ve alışveriş alışkanlıklarına dair bilgileri alışveriş yaptığım tüm kurumsal şirketlerin bildiğini düşünüyorum					
15	Bilgisayarımın internet üzerindeki tüm aktivitelerimi kayıt altına alan ve başka yerlere ileten casus bir yazılım olma ihtimalini oldukça yüksek görüyorum					
16	İnsanların vücutlarına çipler takarak onları takip etmek günümüzde gerçekleştirilebilir bir hadisedir					
17	Şahsımla ilgili veriler toplanmakla kalmıyor, sürekli takip edilerek sık sık güncelleniyor olabilir					
18	Eğitim, sağlık, güvenlik, aile, iş, haberleşme, eğlence vb. verilerim toplanıyor ve kurumlar arasında paylaşılıyor olabilir					

19	Cep telefonlarıyla gönderdiğim tüm mesajların operatörlerin veri tabanlarında depolandığını düşünüyorum					
20	Telefon dinleme faaliyetleri yalnızca şüpheli şahısları değil herkesi kapsıyor olabilir					
21	Uydular aracılığıyla evlerimizin içinin bile görüntülendiğini düşünüyorum					
22	Telefon konuşmalarım dinleniyorsa cep telefonu kullanmaktan vazgeçerim					
23	Sosyal medya hesaplarımdaki paylaşımlarım denetleniyorsa hesabımı kapatırım					
24	Kurumsal e-posta hesabımı özel işlerim için kullanmam					
25	Arama motorlarında kalan çerezleri (arama geçmişi) temizlerim					
26	Kişisel verilerimi depoluyorsa, internet bankacılığını kullanmam					
27	Sosyal medya hesaplarımdaki yer bildirim paylaşımlarımı azaltırım					
28	Kişisel veriler izinsiz toplanmamalıdır					
29	Toplanan kişisel veriler yetkisi olmayanlarla paylaşılmamalıdır					
30	Bireyler kimin tarafından gözetim altında tutulduğunu mutlaka bilmelidir					
31	Bireyler neden gözetim altında tutulduğunu mutlaka bilmelidir					

EK-2 Araştırma İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 12/07/2016-E.84361

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : 77082166-604.01.02-
Konu : Değerlendirme ve Onay

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 14/06/2016 tarihli ve 27968600-302.08.01- 74054 sayılı yazı,

İlgi yazınızla göndermiş olduğunuz, Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Sermin ASIL'ın Doç.Dr.Muharrem ÇETİN'in danışmanlığında yürüttüğü "*Dijital Gözetime İlişkin Yurttaş Algısı: Gazi Üniversitesi Örneği*" adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun 21.06.2016 tarihve 09 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

Çalışmanın Üniversitemiz Fakülteleri, Enstitüleri, Genel Sekreterliği, İdari Birimleri ve Meslek Yüksek Okullar'ndan izin alınarak yapılmasında Etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oy birliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır

Doç. Dr. Ayşe Bikem HACİÖMEROĞLU
Komisyon Başkan Yardımcısı

EK :
1 Liste
DAĞITIM
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Genel Sekreterlik » Öğrenci İşleri Daire
Başkanlığına

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ASIL Sermin

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri : 20.04.1991 ANKARA

Medeni hali : Bekar

E-Posta :serminasil@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım A.B.D.	2017
Lisans	Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Büro Yönetimi Öğretmenliği	2013
Lise	100. Yıl Anadolu Meslek Lisesi	2009

Yabancı Dil

İngilizce